

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI BÖLÜMÜ

İ. M. V. NOYAN GÜVEN

DR. YAŞAR KALAFAT'IN TESPİT ETTİĞİ KARS VE
ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANÇLARININ DOKUMALARA
YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK

Erzurum- 2010

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd.Doç.Dr. Tahsin PARLAK'ın danışmanlığında, 077514007 İ. M. V. Noyan GÜVEN tarafından hazırlanan bu çalışma ...22../.06..../2010.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Geleneksel Türk El Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Yrd.Doç.Dr. Tahsin PARLAK

İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Mehmet KAVUKÇU

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd.Doç. Numan ÖZEN

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /2010

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
ÇİZİMLER LİSTESİ	VI
FOTOĞRAF LİSTESİ	XI
HARİTA LİSTESİ	XII
ÖNSÖZ.....	XIII

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Dr. Yaşar Kalafat Kimdir?	1
1.1.1. Dr. Yaşar Kalafat'ın Çalışmaları.....	2

İKİNCİ BÖLÜM

2. KARS YÖRESİNİN TARİHİ, COĞRAFYASI VE KÜLTÜR KAVRAMLARI

2.1. Kars Yöresinin Tarihi.....	3
2.2. Kars Yöresinin Coğrafyası	5
2.3. Kültür Kavramı	6
2.3.2. Milli Kültür ve Folklor (Halk Bilimi)	7
2.3.3. İnanç, Halk İnançları Kavramı, Çıkış Noktaları ve Özellikleri	7

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOKUMALARDA KULLANILAN MOTİFLERİN ÇIKIŞ KAYNAKLARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DR. YAŞAR KALAFAT'IN TESPİT ETTİĞİ KARS VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANÇLARININ DOKUMALARA YANSIMALARI

4.1. Dokumalarda Görülen Motifler.....	13
4.1.1.Elibelinde Motifi (Em Damgası).....	13
4.1.2. Halk İnançları ve dokumalarda Koçboynuzu Motifi	22
4.1.3. Dokumalarda Görülen İnsan Motifi	30
4.1.4. Halk İnanışlarında Saç Olgusu ve Dokumalarda Görülen Saç Bağı Motifi	32
4.1.5.Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Küpe Motifi.....	39
4.1.6. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Sandık Motifi	42
4.1.7. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Yıldız.....	46
4.1.8. Halk İnanışlarında Su olgusu ve Dokumalarda Suyolu Motifi	52
4.1.9. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen El, Parmak ve Tarak Motifleri	56
4.1.10. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen Muska ve Nazarlık Motifleri	60
4.1.11. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Göz / Pıtrak Motifleri.....	64
4.1.12. Dokumalarda Görülen Oğ Damgası (Haç Motifi)	71
4.1.13. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen Yılan Motifi	74
4.1.14. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı.....	75
4.1.15.Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Hayat Ağacı	77
4.1.16. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Kuş Figürü	84

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. DEĞERLENDİRME	86
KAYNAKÇA	89
ÖZGEÇMİŞ.....	95

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****DR. YAŞAR KALAFAT'IN TESPİT ETTİĞİ KARS VE ÇEVRESİNDEKİ
HALK İNANÇLARININ DOKUMALARA YANSIMALARI****İ. M. V. NOYAN GÜVEN****Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK****2010- SAYFA: 98+XIII****Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK****Doç. Mehmet KAVUKÇU****Yrd. Doç. Dr. Numan ÖZEN**

Hayatın her safhasında karşımıza çıkan halk inanışları, millî kültürün de en önemli yapı taşlarıdır. Hızla gelişen teknoloji ve bunun iletişime olan etkileri, milletlerin kendilerine ait kültürel değerlerini ortadan kaldırmaktadır. Günümüzde yaşanan globalleşme hareketine karşı, devletlerin, kendine has millî kültürlerini koruma konusundaki hassasiyeti artmaktadır. Halk inançları, millî kültürü koruma ve geliştirme konusunda önemli bir işleve sahiptir.

Halk inançları hayatın her alanına yansıdığı gibi, dokumalarda da etkisini göstermektedir. Halk inanışlarının bir yansıması olan dokumalar, kullanım amaçlarına ve kullanıldıkları yerlere göre sınıflandırılmış ve kendine özgü karakteristik bir kimlik kazanmışlardır. Dokuyucu yaptığı ürün vasıtasıyla bilgi, beceri ve öğretilerini harmanlayarak; kendine, ailesine, çevresine ve belki de ulaşabileceği tüm insanoğluna içinde bulunduğu tinselliği aşlamaya çalışacaktır.

Kars yöresinde geleneksel kültür zenginliği coğrafi konumundan dolayı oldukça zengindir. Bu bağlamda, Yaşar Kalafat'ın halk inançları ile ilgili çalışmaları ışığında Kars ve çevresinde yaygın olan halk inançlarının dokumalar üzerindeki etkisi araştırıldı.

Anahtar Kelimeler: Halk inançları, Kars, Dokumalar, Motif, Yaşar Kalafat, Folklor.

ABSTRACT**MASTER THESIS****REFLECTIONS OF BELIEVES OF THE SOCIETY THAT DR. YAŞAR
KALAFAT FOUNDED OUT NEAR THE KARS CITY WOVENS****İ. M. V. NOYAN GÜVEN****Supervisor: Assist. Prof. Dr. Tahsin PARLAK****2010-PAGE: 98+XIII****Assist. Prof. Dr. Tahsin PARLAK****Assoc. Mehmet KAVUKÇU****Assist. Prof. Dr. Numan ÖZEN**

In our lives social believes come on the scene, and they are the parts of the national culture. Rapidly changing technology and its effects to the communication break the cultural values of the nations. Today, in contrast to the global values, the nations have important national cultural protections.

Social believes have reflections in every part of life, and it also shows reflections in the woven works. Woven works are the products of the social believes, and they are classified according to their usages and they have their own characteristic identities. The weavers with the help of his product mixes his knowledge, abilities and teachings and he tries to reflect his tensions not only to himself but also to his family, environment, and also to the all humanity.

In the Kars region traditional cultural values are very rich. In this respect, in the light of Yaşar Kalafat's social believes Kars city wovens and their environment are investigated.

Key Words: Social believes, Kars, wovens, motifs, Yaşar Kalafat, Folklore,

KISALTMALAR

Age	: Adı geçen eser
Agm	: Adı geçen makale
Agt	: Adı geçen tez
AÜFEFCB	: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
AÜSBE	: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Enst.	: Enstitüsü
KBHKAGM	: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MTHKKB	: Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SDÜSBE	: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TED:	: Türk Etnografya Dergisi
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Y.	: Yıl
Yay.	: Yayınevi
yy.	: Yüzyıl

ÇİZİMLER LİSTESİ

		Sayfa No:
Çizim No:1	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Kars Merkez).....	16
Çizim No:2	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii).....	16
Çizim No:3	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Selim Darboğaz Köyü Camii).....	17
Çizim No:4	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Digor Dağpınar Köyü Camii)	17
Çizim No:5	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Sarıkamış Karaorgan Köyü Camii).....	18
Çizim No:6	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Sarıkamış Karaorgan Köyü Camii)	18
Çizim No:7	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Selim Bozkuş Köyü) ..	19
Çizim No:8	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	19
Çizim No:9	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Selim Akçakale Köyü Camii).....	20
Çizim No:10	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Selim Bozkuş Köyü) ..	20
Çizim No:11	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Selim Bozkuş Köyü)...	21
Çizim No:12	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Kars Müzesi).....	21
Çizim No:13	Elibelinde Motifi / EM Damgası (Kars Müzesi).....	22
Çizim No:14	Koçboynuzu Motifi (Kağızman Ali Deveci Evi).....	23
Çizim No:15	Koçboynuzu Motifi (Kars Merkez Subatan Köyü Camii)	24
Çizim No:16	Koçboynuzu Motifi (Kars Merkez Subatan Köyü Camii)	24
Çizim No:17	Koçboynuzu Motifi (Kars Merkez Subatan Köyü Camii)	25
Çizim No:18	Koçboynuzu Motifi (Sarıkamış Yeniköy Camii).....	25
Çizim No:19	Koçboynuzu Motifi (Selim Tozluca Köyü Camii).....	26
Çizim No:20	Koçboynuzu Motifi (Kars Müzesi).....	26
Çizim No:21	Koçboynuzu Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii).....	27

Çizim No:22	Koçboynuzu Motifi (Kars Müzesi).....	27
Çizim No:23	Koçboynuzu Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	28
Çizim No:24	Koçboynuzu Motifi (Kars Müzesi).....	28
Çizim No:25	Koçboynuzu Motifi (Kars Müzesi).....	29
Çizim No:26	Koçboynuzu Motifi (Sarıkamış).....	29
Çizim No:27	İnsan Motifi (Kars Müzesi).....	31
Çizim No:28	İnsan Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Halis Baltacı Evi)	31
Çizim No:29	Saçbağı Motifi (Selim Bozkuş Köyü Cami).....	33
Çizim No:30	Saçbağı Motifi (Selim Bozkuş Köyü Cami).....	33
Çizim No:31	Saçbağı Motifi (Kars Müzesi).....	34
Çizim No:32	Saçbağı Motifi (Kars Müzesi).....	34
Çizim No:33	Saçbağı Motifi (Sarıkamış Başköy Camii).....	35
Çizim No:34	Saçbağı Motifi (Kars Merkez Subatan Köyü Mevlüt Öztürk Evi).....	35
Çizim No:35	Saçbağı Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Halis Baltacı Evi).....	36
Çizim No:36	Saçbağı Motifi (Kars Merkez Ocaklı Köyü Davut Kara Evi).....	36
Çizim No:37	Saçbağı Motifi (Kars Merkez Subatan Köyü Camii).....	37
Çizim No:38	Saçbağı Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	37
Çizim No:39	Saçbağı Motifi (Sarıkamış Karaorgan Köyü Camii).....	38
Çizim No:40	Saçbağı Motifi (Selim Akçakale Köyü Camii)	38
Çizim No:41	Küpe Motifi (Selim Bozkuş Köyü Camii).....	39
Çizim No:42	Küpe Motifi (Selim Bozkuş Köyü Camii).....	40
Çizim No:43	Küpe Motifi (Digor Dağpınar Köyü).....	40
Çizim No:44	Küpe Motifi (Sarıkamış Yağbasan Köyü Camii).....	41
Çizim No:45	Küpe Motifi (Selim Tozluca Köyü Cami).....	41
Çizim No:46	Sandık Motifi (Selim Tozluca Köyü Cami).....	42
Çizim No:47	Sandık Motifi (Kars Merkez Halefoğlu Köyü Camii).....	43
Çizim No:48	Sandık Motifi (Selim Bozkuş Köyü).....	43
Çizim No:49	Sandık Motifi (Kars Müzesi).....	44
Çizim No:50	Sandık Motifi (Selim Başköy Camii).....	44

Çizim No:51	Sandık Motifi (Selim Başköy Camii).....	45
Çizim No:52	Sandık Motifi (Selim Başköy Camii).....	45
Çizim No:53	Sandık Motifi (Selim Karahamza Köyü Camii).....	46
Çizim No:54	Yıldız Motifi (Arpaçay Güvercin Köyü Camii).....	47
Çizim No:55	Yıldız Motifi (Sarıkamış Karaorgan Köyü Camii).....	47
Çizim No:56	Yıldız Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	48
Çizim No:57	Yıldız Motifi (Kars Müzesi).....	48
Çizim No:58	Yıldız Motifi (Kars Merkez Halefoğlu Köyü Ahmet Ölmez Evi)	49
Çizim No:59	Yıldız Motifi (Kars Müzesi).....	49
Çizim No:60	Yıldız Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Halis Baltacı Evi).....	50
Çizim No:61	Yıldız Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	50
Çizim No:62	Yıldız Motifi (Dokunduğu Yer: Şenkaya-Bardız) (Bulunduğu Yer: Sarıkamış Karakurt Köyü)...	51
Çizim No:63	Yıldız Motifi (Sarıkamış Beşyol Köyü Camii).....	51
Çizim No:64	Yıldız Motifi (Sarıkamış Başköy Camii).....	52
Çizim No:65	Suyolu Motifi (Selim Başköy Camii).....	54
Çizim No:66	Suyolu Motifi (Susuz Yolboyu Köyü İsmail Naki Evi)...	54
Çizim No:67	Suyolu Motifi (Kars Müzesi).....	55
Çizim No:68	Suyolu Motifi (Kağızman Ali Deveci Evi).....	55
Çizim No:69	Suyolu Motifi (Kars Müzesi).....	55
Çizim No:70	Suyolu Motifi (Kars Müzesi)	55
Çizim No:71	Suyolu Motifi (Kars Müzesi)	55
Çizim No:72	Suyolu Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii).....	56
Çizim No:73	Suyolu Motifi (Kars Müzesi)	56
Çizim No:74	Suyolu Motifi (Dokunduğu Yer: Şenkaya-Bardız) (Bulunduğu Yer: Sarıkamış Karakurt Köyü).....	56
Çizim No:75	El ve Tarak Motifleri.....	58
Çizim No:76	El ve Tarak Motifi (Selim Bozkuş Köyü Camii).....	58
Çizim No:77	El ve Tarak Motifi (Kars Merkez Subatan Köyü Mevlüt Öztürk Evi).....	59

Çizim No:78	El ve Tarak Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	59
Çizim No:79	El ve Tarak Motifi (Sarıkamış Başköy Camii).....	59
Çizim No:80	El ve Tarak Motif Motifleri (Arpaçay Karakale Köyü Camii)	59
Çizim No:81	El ve Tarak Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	60
Çizim No:82	Muska ve Nazarlık Motifi (Selim Darboğaz Köyü Camii).....	61
Çizim No:83	Muska ve Nazarlık Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii)	61
Çizim No:84	Muska ve Nazarlık Motifi (Sarıkamış Kamışlı Köyü Camii)	61
Çizim No:85	Muska ve Nazarlık Motifi (Kars Halefoğlu Köyü Ahmet Ölmez Evi)	62
Çizim No:86	Muska ve Nazarlık Motifi (Kars Müzesi).....	62
Çizim No:87	Muska ve Nazarlık Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii)	62
Çizim No:88	Muska ve Nazarlık Motifi (Akkyā Şahnalar Köyü Camii).....	63
Çizim No:89	Muska ve Nazarlık Motifi (Sarıkamış Başköy Camii)	63
Çizim No:90	Muska ve Nazarlık Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)	63
Çizim No:91	Göz Motifi (Kars Müzesi)	65
Çizim No:92	Göz Motifi (Kars Müzesi)	66
Çizim No:93	Göz Motifi (Kars Müzesi)	66
Çizim No:94	Göz Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	66
Çizim No:95	Göz Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	67
Çizim No:96	Göz Motifi (Kars Müzesi)	67
Çizim No:97	Göz Motifi (Digor Dağpınar Köyü Camii).....	67
Çizim No:98	Göz Motifi (Kars Müzesi)	68
Çizim No:99	Göz Motifi (Kars Müzesi)	68
Çizim No:100	Pıtrak Motifi (Sarıkamış Yeniköy Camii).....	69
Çizim No:101	Pıtrak Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii).....	69
Çizim No:102	Pıtrak Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii).....	69
Çizim No:103	Pıtrak Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii).....	70

Çizim No:104	Pıtrak Motifi (Kars Merkez Subatan Köyü Camii).....	70
Çizim No:105	Pıtrak Motifi (Selim Bozkuş Köyü Camii).....	70
Çizim No:106	Pıtrak Motifi (Kars Müzesi)	71
Çizim No:107	Pıtrak Motifi (Arpaçay Karakale Köyü Camii).....	71
Çizim No:108	Ok Damgası (Kars Halısı)	72
Çizim No:109	Oğuz Damgası (Kars Halısı).....	72
Çizim No:110	Ok Damgası (Kars Halısı)	73
Çizim No:111	Ok Damgası (Kars Halısı)	73
Çizim No:112	Oğuz Damgası (Kars Halısı)	73
Çizim No:113	Yılan Motifi (Kars Merkez Halefoğlu Köyü Ahmet Ölmez Evi)	74
Çizim No:114	Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı Motifi (Sarıkamış Başköy Kemal Akbaba Evi).....	76
Çizim No:115	Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Mirsevdin Kızıltaş Evi).....	76
Çizim No:116	Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı Motifi (Kars Merkez Ocaklı Köyü Davut Kara Evi)	77
Çizim No:117	Hayat Ağacı Motifi (Sarıkamış Başköy Kemal Akbaba Evi)	79
Çizim No:118	Hayat Ağacı Motifi (Sarıkamış Başköy Kemal Akbaba Evi)	80
Çizim No:119	Hayat Ağacı Motifi (Kars Müzesi)	80
Çizim No:120	Hayat Ağacı Motifi (Selim Bozkuş Köyü).....	81
Çizim No:121	Hayat Ağacı Motifi (Kars Müzesi).....	81
Çizim No:122	Hayat Ağacı Motifi (Sarıkamış Yağbasan Köyü Camii)...	81
Çizim No:123	Hayat Ağacı Motifi (Sarıkamış Yağbasan Köyü Camii)...	82
Çizim No:124	Hayat Ağacı Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)....	82
Çizim No:125	Hayat Ağacı Motifi (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)....	83
Çizim No:126	Hayat Ağacı Motifi (Selim Karahamza Köyü Camii).....	83
Çizim No:127	Kuş Motifi (Selim Akçakale Köyü Camii).....	85

FOTOĞRAF LİSTESİ

	Sayfa No:
Fotoğraf No:1	Dr.Yaşar Kalafat..... 1
Fotoğraf No:2	Kars kalesinden genel görünüm..... 5
Fotoğraf No:3	El Motifi (Kars Halısı)..... 58
Fotoğraf No:4	El Motifi (Kars Halısı)..... 58
Fotoğraf No:5	Göz motifi Kırgız çadırın da ki kerege gözlerinden çıkıştır..... 65

HARİTA LİSTESİ

Sayfa No:

Harita No:1

Kars İli Haritası..... 6

ÖNSÖZ

Türk kültür tarihinde, geleneksel el sanatları ve halk biliminin (Folklor) ayrılmaz bir bütün şeklinde kendi bünyelerinde barındırdığı öğeleri en ideal biçimde harmanlayıp göz önüne sunduğu gerçeğinden yola çıkarak bu çalışmayı hazırlamayı uygun gördük. Geleneksel sanatlarımız içerisinde özgün yapıya sahip düz dokumalar ve kültürümüzün karakteristik özelliklerini net bir biçimde irdeleyip, ortaya koyan halk bilimini (folklor) ayrı düşünmek ve değerlendirmek bizleri yanlış bilgilendirmeye ve çözümlemelere sürükleyeceği kesindir. Düz dokumalar ait olduğu bölgenin – halkın tüm sosyokültürel yapısını en içten ve kesin bir görsellik ile anlatırken halk biliminde bunu sözlü ve anlatımsal olarak deklare eder. Her iki disiplin kendine özgü değerler çerçevesinde tüm kültürel zenginliğimizi eğitici bir dille bizlere sunar. Öz kültürümüzün gelecek nesillere aktarımı için önemli birer misyon üslendikleri tartışmasız bir doğrudur.

Günümüzde el sanatlarına ilginin yoğunlaşması ve beraberinde maddi beklentilerin ön plana çıkması ile kültürel yozlaşma sinsice kendini beslemektedir. Öyle ki; yüzyıllara dayanan birikimleri bir kenara iterek, sanki aslına sadıkmış gibi fakat anlam ve ifadesel çöküntülerle dolu yeni desen ve bir bütünün parçaları olmaktan daha çok gelişmiş güzel elde olanı değerlendirmek adına (ekonomik) anlamsız ve estetik değerlerden çok uzak bir anlayışla yeni üretimler (dejenerasyonlar) ortaya konmuştur. Genel olarak Anadolu’da “eskiyi ver – yeniye götür” popülizmi kültürel miraslarımızı ve hala hazırdaki kültürel değerlerimizi oldukça yıpratmıştır. Şimdilerde canlanan el dokumalarına olan ilgi bölge insanın kaybettiğini anımsamasını net bir şekilde anlatmaktadır. Kültürel dönüşüm oldukça yavaş olsa da bölge insanının kendi değerlerine sahip çıkma duygusunu parlatmıştır. Kars yöresi düz dokumalarında görülen desenler ve halk bilimi (folklor) ilişkisi bağlamında değerli bilim adamlarının çalışmaları ışığında, kültürel sorunlarımızın çözümlenmesi sürecine yeni bir ışık tutmak ve bilim dünyasına sunmak adına bu çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmanın oluşumunda büyük katkıları olan Yard. Doç. Tahsin PARLAK ve Dr. Yaşar KALAFAT hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Bilimsel ve manevi desteğini eksik etmeyen dostum Yard. Doç. A. Aslıhan ERGÜDER’e, Öğr. Gör. Mevlüt KAPLANOĞLU’na, babam Kemal GÜVEN’e, annem Kadriye GÜVEN’e, ablam F. Hülyagül TAN’a, bu süreçte desteğini esirgemeyen, eşim F.Mutlu K.GÜVEN’e, oğlum Ahmet Kemal GÜVEN’e, kızım Nisan Gülsüm Deniz GÜVEN’e, Esra FİL’e ve Hakan ŞENGÖNÜL’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Dr. Yaşar Kalafat Kimdir?

1939 yılında Sürmeneli ailenin bir ferdi olarak Kars'da dünyaya geldi. İlk ve orta tahsilini Kars'da tamamladı. Yüksek tahsilini 1961-1962 yıllarında mezun olduğu Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde zootechnist olarak yaptı. 1986-1987 Güz döneminde Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden fark derslerini vererek mezun oldu. 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yakın Çağ Tarihi Bölümünden "Şeyh Sait", konulu 1989 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Halk Edebiyatından "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri" konulu ve 1991 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Bölümünden "Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da eski Türk Dini İzleri, Dini Folklorik Tabakalaşma" konulu mastırlar yaptı. 1992 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı'ndan "Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar" konulu çalışması ile bilim doktoru unvanını aldı. 2002 yılında KPSA (Kazakistan)'nın Fahri doktoru oldu.

Fotoğraf 1: Dr. Yaşar KALAFAT

Irak, İran, Suriye, Türkmenistan, Tacikistan Afganistan, Özbekistan, Karakalpakistan, Kırgızistan, Kazakistan, Nahçıvan, Azerbaycan, Gürcistan, Karaçay - Çerkez, Oseya, Acaristan, Kabartay-Balkar, Dağıstan, Ukrayna, Kırım, Çuvaşistan, Tataristan, Başkurdistan, Altay, Hakasya, Yunanistan, Romanya, Makedonya, Sırbistan, Dağıstan, Bulgaristan, Moldovya, Gagauzeli, Kıbrıs, Dağlık Altay gibi Türk Bölgelerinde, Suudi Arabistan'da Almanya, Belçika, Avusturya, Norveç, İsveç, Hollanda'da alanında yaptığı çalışmaları sürdürmektedir.

Başbakanlıktan emekli olduktan sonra ASAM'da Kafkasya Araştırmaları Masası Başkanı ve Yönetim Kurulu üyesi olarak çalışmıştır. İLESAM, Folklor Araştırmaları Kurumu, Dinler Tarihi Derneği üyesidir. Avrasya, Alanız, Stratejik Analiz, Avrasya Dosyası, Jeopolitik Gündem gibi yayınların Yayın Kurulunda görev almıştır.¹

1.1.1. Dr. Yaşar Kalafat'ın Çalışmaları

Halk kültürün tüm disiplinlerinde derlemeleri vardır. Halk inanışlarını yoğun olarak ele almıştır. Gezi ve alan çalışmalarında, Türklerin yaşadığı bölgelerin ekonomik, coğrafik ve sosyo-politik durumları ile ilgili birikimler edinmiştir. Çalışmalarını birçok ulusal ve uluslararası sempozyum, konferans ve kongrelerde sunmuş ve kitap haline dönüştürerek bilimin hizmetine sunmuştur. Çeşitli medya organlarında çalışmalarını ve bu çalışmaların sonuçlarını paylaşmıştır. Halk bilimi araştırmalarında metodolojik yöntemlere sıkı sıkıya bağlıdır. Çalışmalarında, okuyucu ve dinleyiciye doğru tahlil edebilme kılavuzluğuna özen göstermektedir. Görsel anlatımlarını bilimsel verilerle destekleyerek konun idraki ve doğru anlaşılabilir olmasını sağlar. 60 adet kitabı, 700'den fazla makale ve bildirisi bulunmaktadır.

¹ <http://www.yasarkalafat.info/> (E.T. 16.03.2010)

İKİNCİ BÖLÜM

2. KARS YÖRESİNİN TARİHİ, COĞRAFYASI VE KÜLTÜR KAVRAMLARI

2.1. Kars Yöresinin Tarihi

Türkiye'nin kuzeydoğusundaki sınır şehirlerinden biri olan Kars'ın ilk kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir.²

Kars Bölgesi'nin ilk adı, M.Ö.12. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren çivi yazılı Asur belgelerinde Daiaeni, M.Ö.9. yüzyılın ilk çeyreğine ait çivi yazılı Urartu belgelerinde ise Diauchi olarak geçmektedir. Şimdiki bilgimize göre, bölgedeki ilk krallık olan Diauehi'nin coğrafi sınırları, Horasan'ın doğusundan başlamakta ve Sarıkamış- Kars Bölgesi'ne kadar uzanmaktadır. Eskiçağ'da Kars bölgesi ile ilgili bilgiye coğrafyacı Strabon'un (M.Ö.64- M.S.19) Geographika adlı eserinde rastlamaktayız. Strabonun 17 kitaptan oluşan Evrensel Coğrafya adlı ünlü eserinde, Kars Bölgesi " Corzene" olarak tanımlanmaktadır. Bu deyim daha sonra anıtsal kaleye verilecek olan "Kars" kelimesinin ilk benzeri olması bakımından çok büyük bir önem taşımaktadır. Bugünkü Kars adı ile özdeşleşen "Charsa", "Chorsa" adları, ilk kez 2. yüzyılda antik devrin son büyük coğrafya yazarı Ptolemaios'un³ Gcographike Hyphegeseis (Coğrafya Kılavuzu) adlı eserinde görülmektedir.⁴

Demirçağı'nda ve Milattan Önceki I. binde Kars, Hurriler, Mitanniler, Hattiler, Urartular, Kimmerler, Persler, Helenler, Selevkoslar ve İskitlerin Karsak ve Arsak kolları tarafından yönetilmiş, Miladi yıllara doğru Roma toprakları içinde kalmıştır. Romalıları Bizans yönetimi takip ederken bu arada ortaya çıkan Kamsarakanlar, Bağratlılar gibi Bizans himayesinde küçük krallıklar yörede hâkimiyet kurmuşlardır.⁵

² Hamza Gündoğdu, "XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubun Yansıması" XIII. Türk Sanatları Kongresi, Budapeşte: 2007.

³ Ptolemaios: Mathematike Syntaksis (Matematiğin Sistemi) adlı eserinde ise, kendi dönemine kadar yapılan astronomi çalışmalarını çok başarılı bir şekilde özetlemiştir. Bu değerli kitap, Ortaçağ bilimi üzerine o kadar derin bir etki yapmıştır ki, hem batı dillerine, hem de Arapça'ya çevrilmiş ve Ptolemaios, İslam Dünyası'nda Batlamyus adıyla tanınmıştır.

⁴ Oktay Belli, "12000 Yıllık Kent: KARS" Kars Ardahan Iğdır Kalkınma Vakfı Dergisi: KARS, İstanbul: 2010, S.1, s. 35

⁵ Gündoğdu, Agm., s.1

Kars Kalesi, Erken Demir Çağı'nda bir kalenin kurulması için elverişli topografik özelliklere sahiptir. Kars Kalesi sahip olduğu stratejik konumu ile Doğu Anadolu ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti topraklarındaki Erken Demir çağı kaleleri ile çok büyük benzerlik göstermektedir⁶.

XI. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Selçuklu hâkimiyetine giren Kars ve yöresi, 1206 yılına kadar Büyük Selçuklulara bağlı Şeddatoğullarının yönetiminde kalmıştır. Bir ara Gürcü yönetimine giren Kars ve çevresi, 1236 yılından 1330'a kadar Moğollar ve onların takipçisi İlhanlılar tarafından yönetilmiştir. Kars ve çevresi 1330'dan Osmanlı hâkimiyetine girdiği XVI. yüzyıl ortalarına kadar Timurlular, Karakoyunlular ve Akkoyunlular ve Safevilerin hakimiyetinde kalmış, XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar Osmanlılar elinde bulunmuştur.⁷

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda bir ara Ruslar'ın eline geçen Kars'ın, 5 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşmasıyla Türklere iade edildiği bilinmektedir. 1854-1855 Kırım Savaşı sırasında da kısa bir süre Rus yönetimine giren şehrin, uzun süre Rus yönetiminde kalması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonradır.⁸

Bu savaşın sonundan 1917'ye kadar 40 yıl Rus yönetiminde kalan Kars'ın, 1917 Bolşevik Devrimi'n den sonra tekrar Türklerin eline geçtiği bilinir.

Fotoğraf 2: Kars kalesinden genel görünüm.

⁶ Belli, Age., s.35

⁷ Hamza Gündoğdu, "XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubun Yansıması". *XIII. Türk Sanatları Kongresi*, Budapeşte: 02-08 Eylül 2007.

⁸ Gündoğdu, Agm., s.1

2.2. Kars Yöresinin Coğrafyası

Kars ili, Anadolu'nun orta kesimlerinden, batıdan-doğuya daralarak uzanan, ancak Doğu Anadolu'da belirgin bir genişlik kazanmış olan Anadolil Birliği içinde yer almaktadır⁹. Yüksek dağlık alanlarla, volkanizma ve yarık volkanizması sonucu oluşan malzemeyeyle tektonik kökenli depresyonlar, yüksek plâtolar bölgenin temel yapısı teşkil etmektedir¹⁰. Bölgenin mevcut yapısının oluşmasında da farklı dönemlerde oluşan tektonik hareketler önemli bir yer tutar. Hafif engebeli bir plâto yüzeyi üzerinde bulunan Kars ili, en fazla yağışı Mayıs ayında, en az yağışı ise Aralık ayında almaktadır. Kars ilinde Doğu Anadolu Karasal Yağış Rejimi etkilidir.¹¹

Kars ili, bölgenin zengin akarsularınca oluşturulan, dar ve derin vadilerle parçalanarak engebeli ve sarp bir topografyaya sahiptir. Sert bir şekilde değişen yükseltiler eğimi artırmaktadır. Böylece bölgedeki suyun zemine inmesi engellenerek yer altı sularını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuz duruma step bitki örtüsü ve sık toprak yapısı da etkide bulunmaktadır. Bölgedeki yer altı sularının seviyesi kar suları ve yağışlarla ilkbahar erimeleriyle kış aylarında en üst seviyeye ulaşmaktadır. Kars ilinin ana akarsu yapısını Aras Nehri ve Kars Çayı oluşturmaktadır. Kaynağını Soğanlı Dağları'ndan alan Zuzu ve Çatal dereleri, kaynağını Çığlak Dağlarından alan Sarıçamur ve Karanlık dereleri Sarıkamış yakınlarında birleşerek "Kars Çayı" adını almaktadır. Böylece Kars Çayı başlangıcından Arpaçay ile birleştiği yere kadar yaklaşık 120 km.lik bir uzunluğa ulaşmaktadır.¹²

⁹ Yasin Topaloğlu, "Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Urartu'nun Tarihi Mirası (Kalıntıları) Ve Arkeolojik Verileri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, (2009). s.34.; İ. Ketin, "Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış", İstanbul, 1983, s. 502-503.; A.Bingöl, "En Eski Çağlardan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Kars ve Çevresi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, (2003), s.15 vdd.

¹⁰Topaloğlu,, Agt., s.34; C. Sevindi, "Sarıkamış'ın Coğrafi Etüdü", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, (1999), s. 10

¹¹ Topaloğlu,, Agt. s.34

¹² Topaloğlu,, Agt. s.34; A. Koçman, "Yukarı Kura Nehri Havzasının Fiziksel Coğrafyası", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜFEFCB, (1979), s. 256; Ö.Yılmaz, "Horasan-Sarıkamış Arasındaki Aras Nehri Havzasının Fiziki ve Tatbiki Fiziki Coğrafyası", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜFEFCB (1984), s. 113.; S. Uzun, "Kağızman ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜFEFCB, (1991).

Harita1: Araştırma Kapsamına Giren Yerleri Gösteren Harita

2.3. Kültür Kavramı

Milletlerin kimlikleri kültürleridir. Kültür, Milletlerin maddi ve manevi varlıklarını bir arada tutabilen toplumun ortak düşünce ve yargılarıdır. Sözlükte, “kültür” ü “akıl, zevk, tavır ve hareketlerin eğitimi, geliştirilmesi rafine edilmesi” olarak tarif edilir.¹³ Ziya Gökalp’a göre kültür: “Bir cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani aralarında dayanışma husule getiren, kültür meseleleridir. Bunların toplamı o cemiyetin kültürünü teşkil eder¹⁴. Kültür millet olabilmenin en önemli gereğidir. Kalafat’a göre kültür, bir toplumun ortak kimliğini açıklayan, toplumun hayatının bütün sektörlerinde yarattığı değerlerdir. Buna göre hukuk, sanat, inanç, adetler kültürün alanı içinde yer alır. Bunların toplamından milletin kimliği oluşur¹⁵.

Kültür, millileşmiş toplulukları benzerlikleri olmasına rağmen farklılıklarını da ortaya koyarak biçimlendirilmelerini sağlayan; sosyal olguların

¹³ Cemal Anadol, Nazile Abbashlı, Fazile Abbasova, *Türk Kültür Ve Medeniyeti*, İstanbul; Bilge Karınca Yay., 2002.,s.31

¹⁴ Ziya Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve kültürel Temelleri*, Haz.: Rıza Karda, İstanbul, 1973, s. 297

¹⁵ Yaşar Kalafat, *Abay'ın 150.Yılında İpek Yolu Güzergâhları Bayır – Bucak/ Nahçıvan/ Türkmenistan/ Kırgızistan / Kazakistan / Özbekistan/ Kuzey Afganistan (Güney Türkistan)*, Ankara: Ecdat Yay., 1997.

toplamıdır. Kısaca kültür bir toplumun ortak değerler çevresinde, geçmişinden güç alarak geleceğe daha güçlü ve akılcı varabilmesinin anahtarıdır.

2.3.2. Milli Kültür ve Folklor (Halk Bilimi)

Bu kavramını Türk Tarihinde ilk defa kullanan Ziya Gökalp'tır. Gökalp'a göre milli kültür: Yalnız milletin dini ahlaki hukuki, akli estetik, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının uyumlu bir bütünüdür. Böylece milli kültür halkın geleneklerinden, örflerinden, sözlü ve dilinden musikisinden, dininden ve ahlaki değerlerinden müteşekkildir¹⁶.

Temelinde ortak toplumsal ve sosyolojik göstergeler milli kültürü oluşturur. Ortak sosyal değerlerine sahip çıkamayan toplumlar milli kültürünü kaybederler.

Kelime olarak ilk defa 22 Ağustos 1846 yılında "Artheneoum" dergisinde kullanılmıştır¹⁷. **Folk:** Halk, **Lore:** bilim kelimelerinden oluşur.

Halk kültürleri sürekli araştırmacıların ilgisini üzerine çekmeyi başarmış ve incelenmeye değer görülmüştür. Orhan Acıpayamlı ise folkloru; "Halk kültürünü saptayan, bulduğu belgeleri tertip ve tanzim ettikten sonra bunları kendi metotlarının yardımı ile değerlendiren ve nihayet bulduğu bilimsel sonuçları uygulama alanına tatbik ederek halk kalkınması için gereken işlemlere girişen bilim dalıdır"¹⁸. Olarak tanımlanmıştır.

2.3.3. İnanç, Halk İnançları Kavramı, Çıkış Noktaları ve Özellikleri

İnanç kelimesini çeşitli açılardan ele almak mümkündür. Psikolojik açıdan ele alırsak; "Dış dünyayı idrak etme sonucunda zihnimizde oluşan anlayış biçimi, bir kabullenme ve benimsemedir ki, âdet, gelenek, görenek olarak görülen bir takım tatbikat, folklorik uygulama ve pratiklerdir"¹⁹.

Halk inançları, toplumların kendi arasında yaygın ve değerli edinimler sonucu oluşmuş ananelerdir. Toplumlar varoluşlarından beri kendi öz değerleri

¹⁶ Orhan Çeltikçi, "Yaşar Kalafat'ın Türk kültürüne ait çalışmaları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SDÜSBE, (2006); O. Türkdoğan, *Milli Kimliğin Yükselişi*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul: 1999, s. 118.

¹⁷ Çeltikçi, Agt., s.10; Ş. Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, C.II., Ankara: 1997, s. 529.

¹⁸ Çeltikçi, Agt., s.10; M. Karadağ, ve A. Kaya, *Halk Bilimine Giriş*, Balıkesir:1995, s.6. (Orhan Acıpayamlı, *II. Milletlerarası Türk Kongresi Bildirileri*, C.I., Ankara:1982, s. 35.).

¹⁹ Çeltikçi, Agt., s.10 ; O. Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1997, s. 151.

çerçevesinde değerler bütünü oluşturmuş ve bunu yaşam alanlarında keskin bir bağlılıkla uygulamışlardır. Bu birikimsel yapı, toplumların dışındaki ayrı değer öğelerini de özümseyerek yeni ve zengin bir anlayışa dönüşmesine neden olmuştur. Bu yaklaşım söz konusu toplum için öze ulaşımın sonucunu doğurmuştur.

Din ise halkın kendi inanç sistemin olgunlaşmasına temel etken olmuştur. Din, sosyal hayatın iradesini yönetme hakkını elinde tutar. Din insanların hayatını düzenleyen bir olgu değildir. İnsanın kendi istek ve arzusuyla kişinin kendi hayatını tanzim etmesidir²⁰.

Halk inançları toplumun düşünsel yapı içerisinde, etken koşullar çerçevesinde meydana gelmiş olaylar bütünüdür. Halk inançlarının çıkış noktası hakkında sınıflandırma yapmak mümkündür.

Telkin, tebliğ, anonim yol ile ortaya çıkabilir. Felsefi düşünce ve ideolojilerin telkin edildiği şekilde kabullendiği inançlar, dinlerin peygamberler aracılığı ile insanoğlunun kabullenmesi üzerine kurulu teolojik kurallar ve süreç içinde toplumun kabullendiği neden, nasıl, niçin, kim tarafından ortaya konduğu bilinmeyen ayrıca zaman içerisinde kendisini sürekli yenileyen ve güçlenen inanışlardır.

Halk inançları son yıllarda, önemli bir araştırma sahası haline gelmiştir. Bu konuda günümüzde birçok bilim adamı araştırmalar yapmaktadır. Bu bilim adamları arasında: Prof. Dr. Mehlika Aktok Kaşgarlı²¹, Prof. Dr. Dursun Yıldırım²², Prof. Dr. A. Haluk Çay²³, Prof. Dr. Şaban Kuzgun²⁴, Prof. Dr. Malik

²⁰ Y. Kalafat, “Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi”, *Milli Folklor*, Kış 1999, S. 44, s. 88.

²¹ Çeltikçi, Agt., s. 13; Sarbon 7 Üniversitesi’nde Ortaçağ Kültür Tarihçisi, Ermenice, İtalyanca ve Fransızca biliyor. Doğu Türkistanlı bir Türk diplomatın kızıdır. Türkiye’yi yakından bilen tarihçi, Yaşar Kalafat ile birlikte Türkiye’de onlarca sempozyuma katılmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da alan çalışmaları yapmıştır. Kalafat ile birlikte “Türko-Kürtlerde Uygarlık ve Ağızlar Hakkında Düşünceler” (Kayseri 1991) adlı çalışmayı birlikte hazırlamıştır.

²² Çeltikçi, Agt., s.13; Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Halk Edebiyatı Bölümü başkanıdır. Halk Edebiyatı alanında ülkemiz otoritelerindendir. Ayrıca, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü’nün başkanı, ASAM Yönetim Kurulu Üyesidir. Yaşar Kalafat’ın halen 6. baskısı satılmakta olan “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” isimli yüksek lisans tezini yönetmiştir. Kalafat, halk inançları alanındaki metot tekniğini Dursun Yıldırım’dan almıştır.

²³ Çeltikçi, Agt., s. 13; Hacettepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Bölümü öğretim üyesi İken MHP’den milletvekili seçilip Devlet Bakanı olmuştur. Y. Kalafat’ın A.Haluk Çay ile birlikte “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Kuva-yı Milliye Hareketleri” isimli çalışması vardır.

²⁴ Çeltikçi, Agt., s. 13; Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı iken hayatını bir trafik kazasında kaybetmiştir. Dinler Tarihi profesörüdür. Hazar ve Karay Türkleri konularında

Muratoğlu²⁵, Doç. Dr. Zeynel Abidin Makas²⁶, Ahmet Doğan²⁷, Abdurrahman Güzel²⁸, Abdulkadir İnan²⁹, Bahaeddin Ögel, İbrahim Kafesoğlu³⁰ ve Yaşar Kalafat sayılabilir.

uzmandır. Yaşar Kalafat'ın "Dinler Tarihi" alanındaki yüksek lisans çalışmasını Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi iken Şaban Kuzgun yapmıştır. Bu tezin sonuçları "Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri, Dini Folklorik Tabakalaşma" (Ankara 1998) olarak çıkmıştır.

²⁵ Çeltikçi Agt. s. 13; Özbek halk bilimcidir. Ölümünden evvel Türkiye'de birçok sempozyuma katılmıştır. Yaşar Kalafat kendisi ile birlikte "Özbekistan Anadolu Karşılaştırmalı Halk İnançları" (İstanbul 1996) isimli çalışmayı yapmıştır.

²⁶ Çeltikçi, Agt., s. 13; Azerbaycan'ı çok iyi bilen bir Türkolog'dur. Türk Dili ve Türk Halk Edebiyatı'ndan iki doktora tezi vardır. Yaşar Kalafat'ın Dinler Tarihi yüksek lisans ders programında hocası olmuştur. Birlikte "Karşılaştırmalı Halk İnançları, Azerbaycan Doğu Anadolu" (Samsun 1993) isimli bir çalışmaları olmuştur. Zeynel Abidin Makas 2002 yılında akademik çalışmalarını bırakmıştır.

²⁷ Çeltikçi, Agt., s. 13; Kuzey Irak'a yoğun seyahatleri ile bilinen araştırmacı ve yazardır. Uzun süre kitapçılık yapmıştır. Halen Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde aynı alanda çalışmaktadır. Yaşar Kalafat ile "Kuzey Irak'ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları" (Ankara 1995) vardır.

²⁸ Çeltikçi, Agt., s. 13; Abdurrahman Güzel, Antalya'da doğmuştur. İlkokul, Ortaokul ve Lise'yi Antalya'da bitirmiştir. Lisans öğrenimini, 1970 yılında, Orientalisches Institut an der Universität Wien'de (Vienna Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Şarkiyat Enstitüsü, Türkoloji Bölümü) tamamlamıştır. Doktora öğrenimini de 1973 yılında aynı üniversitede, Prof. Dr. Herbert Wan Duda, Prof. Dr. Herbert Jansky, Prof. Dr. Andreas Tietze, ve Prof. Dr. Hans Ludwig Gottschalk'ın yanında tamamlamıştır. 8 Haziran 1973 tarihinde "Doktor" unvanını almıştır. 14 Temmuz 1974 tarihinde Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne "Öğretim Görevlisi" olarak atanmıştır. 30 Nisan 1980 tarihinde, "Kaygusuz Abdal'ın Hayatı ve Eserleri" üzerine yaptığı çalışmayla "Doçent" unvanını almıştır. 14 Temmuz 1974-1 Kasım 1985 tarihleri arasında Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde "Öğretim Üyesi" olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans ve Doktora dersleri vermiştir. 10 Ekim 1985 tarihinde, 2547 Sayılı YÖK Kanununun ilgili hükümleri gereğince yapılan sınavlar sonucunda "Profesör" unvanını alıp ve Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'ne "Bölüm Başkanı" olarak atanmıştır. 1994-1998 yılları arasında Çanakkale 18 Mart Üniversitesinde rektörlük yapmıştır.

²⁹ Çeltikçi, Agt., s. 13; Kültür tarihimize devlet kuruculuğundan ve istiklâl mücadelesinden önce dilbilimci, tarihçi ve halkbilimci olarak geçmiştir. Başkurdistan'ın Çıgay köyünde 1889'da doğmuş ve 1980'de Ankara'da ölmüştür. Sağlığında yalnızca beş eseri yayınlanmıştır. Ölümüne yakın günlerde üç bine yakın makalesinden seçmeler yapılarak yayına hazırlanmış ve ilk cildi yayınlanmıştır. Ölümünden sonraki yıllarda da ikinci cildi yayınlanmıştır. Bunlar bin sahifeye yaklaşan hamcı yanında muhtevası ile de Türk milletinin esas ve temel kaynaklarını araştıran, tetkik eden, yorumlayan yazılmamış ve yazılamayacak kadar derin ve tarihî malzemenin yorumları idi. Başkurt Türklerinden olan Abdülkadir İnan bir Türk kültür tarihçisidir.

³⁰ Çeltikçi, Agt., s.13; Türk milliyetçiliğinin, tarih ve kültürünün büyük adamı, emsalsiz yorumcusu, tarih ve kültür adamı Kafesoğlu, 1914 yılı Ocak ayında Burdur'da doğmuştur 1936'da Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'ne girmiştir. Burada da çok değerli hocaların yanında 1940'da yüksek tahsilini tamamlamıştır. Doktorasını Macaristan'da yapmıştır. 1945'de yurda dönmüştür. Üniversitelerimizin çeşitli kademelerinde binlerce öğrenci yetiştirdikten sonra, 18 Ağustos 1984'de İstanbul'a vefat etmiştir. Türk Kültürü ile ilgili olarak: Türkler ve Medeniyet, Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, Eski Türk Dini, Selçuklu Tarihi, Türk tarih ve Kültürü, Türk Millî Kültürü Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri - Atatürk İlkeleri ve Dayandığı tarihî temelleri, Türk-İslâm Sentezi. Yayınlanacak pek çok eseri de henüz kitaplaşmamıştır. "Türk Millî Kültürü" eserinden dolayı Türkiye Millî Kültür Vakfı'nın büyük armağanını kazanmış ve yine aynı vakıf tarafından büyük kültür armağanını almıştır. Daha sonraları pek çok kültür armağanları almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOKUMALARDA KULLANILAN MOTİFLERİN ÇIKIŞ KAYNAKLARI

Motif, güzel sanatların her kolunda kompozisyon şemasını teşkil eden ögedir. Motiflerin tamamının bir ifadesi ve sözü bulunmaktadır. Anlamsız ve değersiz bir betimleme asla söz konusu değildir. Tarih sürecinde motiflerin değişimi ve aldıkları anlam daha kesinleşmekte ve daha vurgulu bir biçim almaktadır.³¹

Türk sanatında kullanılan motiflerin, Türkistan'da (Orta Asya) ortaya çıkan Kara-tau kültürüne ait motiflerle büyük bir benzerlik içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.³² Türk motifleri ilk önce kayalar üzerine yapılan sembolik şekillerle başlamıştır. Milattan önceki asırlarda kayalara çizilen resimler tabiatta mevcut olanın aynen resmedilmesi şeklindedir.³³ Bazen bu resimler bir fotoğraf mükemmelliği ile resmedilmişlerdir. Örneğin, Bodensee'de Thaygen yakınlarında Kesslerloch mağarasında bulunmuş mamut dişine resmedilmiş Ren geyiği³⁴ bunun en güzel örneğidir. Erken kaya resimleri av sahnelerini betimlemiştir. Bu çizerler tabiatta varlık gösteren, görünen biçimleri çizmişlerdir. Bu yolla doğa üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmışlardır. Uygarlık tarihinde ilk defa anlamlar bütününi soyutlaştırılarak kayalara çizilmiştir. Bu ilkel çizimler oldukça yalındır. Natüralist özellikler oldukça sınırlı ve belli belirsiz olarak görülür. Ön-Türk kaya resimlerinin önemi, yazıya geçişin ilk adımı olma niteliği taşımasıdır.³⁵

XVIII. binlerden itibaren petrogliflerle gelişen ve soyutlaşarak tamga halini alan şekillerin dizi halinde sıralanmasıyla yazı doğmuştur. Resimden kaynaklanan yazıya en güzel örnek Yenisey'in kollarından olan Uluğkem vadisindeki Sülyek yazıtıdır.³⁶ Sülyek yazıtındaki deve resimleri "saydam"

³¹ A.Aslıhan Ergüder, "Kars Yöresi Düz Dokumaları", (Yayınlanmamış Doktora Tezi) ,AÜSBE, (2009), s. 101; N. Taner, "Halk El Sanatlarında Nakışların Abecesi ve Halkbilimsel Özellikler", *I. Uluslararası El Sanatları Sempozyumu*, İzmir: 1984, s. 287.

³² Ergüder, Agt., s. 101; Haluk Tarcan, *Tarihin Başladığı Ön-Türk Uygarlığı Resmi Tarihinin Çöküşü*, Töre Yayın Grubu, İstanbul: 2003, s. 136.

³³ Ergüder, Agt. s. 101; Tarcan, Age., s. 141.

³⁴ Ergüder, Agt. s. 101;Tarcan, Age., s. 141.

³⁵ Ergüder, Agt., s. 101.

³⁶ Ergüder, Agt.; s. 102; Tarcan, Age., s. 141.

olduklarından, bu yazıtın tarihi saydam resmin üst sınırı olan VIII. bin olarak tespit edilmiştir. İlk ve en eski yazıt örneklerinin “Tamgalı Say” ya da “Kara-Tau/Ala-Tau”, Talas bölgesinde tespit edilmemiş olması, şimdiye kadar bu konularda pek fazla araştırma yapılmamış olmasındandır.

Tamgalı sayda 1000 kadar kaya resminden ancak 56’sı yayımlanmıştır. Bütün Asya’da en fazla 60 yazıt bulunduğu göre, ileriki yıllarda çok yönlü sürprizlerle karşılaşmak mümkün olacaktır. Orta Asya’da ortaya çıkıp gelişen bu kaya resimleri, göçlerle birlikte dünyanın birçok yerine dağılmıştır. Bu göçlerin büyük bir kısmı buzul dönemi sonlarına rastlamaktadır. Doğu Anadolu yüksek yaylalarında Orta Asya’dakilere eş değerdeki kaya resimlerinin bulunmuş olması, buzul döneminin sona ermesiyle büyük tufanlar ve fırtınalarla ilişkilendirilebilir. 15 binlerdeki bu tabii olaylar Asya halkını güneye doğru göç etmek zorunda bırakmıştır. Göçlerle birlikte büyük bir Ön-Türk topluluğu Anadolu’ya gelerek yerleşmişlerdir. Doğu Anadolu yüksek yaylalarındaki 40.000’e yakın kaya resimlerinin Kazakistan’daki Kara-Tau resimleriyle benzerlik göstermesi, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Aynı resimleri Avrupa’nın değişik yerlerinde ve Fransa’da da görmek mümkündür.³⁷

İlkel kaya resimleri ve petroglifler Ön-Türk kültürünün kaynağı olarak varlığını ortaya koymuştur. Ön-Türk yazısı mağaralardan yayılıp halı ve kilimlerdeki tamgalara dönüşmüş, böylece evrensel kültür içinde yerini almıştır. Söz konusu tamgalar dışı kapalı toplumlarca benimsenip, anlam ve kavram değişikliğine uğratarak kullanılmıştır. Aynı tamgalar bazı mistik ve felsefik kuruluşlar tarafından da benimsenmiştir. Bu kuruluşlar arasında Mevleviler, Alevi ve Bektaşiler sayılabilir. Orta Çağlarda sihir ve büyüyle uğraşan, ancak dinsel gayelerle çalıştığını öne süren birçok kuruluş da tamgalardan yararlanmıştır.

³⁷ Ergüder, Agt., s. 103; Tarcan, Age., s.143-144; Van/Baş et Dağı kaya Resimleri Çilgiri Yazıtı, Sat Dağı Petroglifi gibi (817)’nci binlerde yazının doğuşu ve bu yazıtlar ile tamgaların Ön-Türkçe okunuşu ile verilmiştir. Doğu Anadolu yüksek yaylası resimleri genel anlamda kaya üstü ve mağara resimleri, yazı elemanlarını içeren kaya resimleri (petroglifler) yazıya geçişi gösteren kaya resimleri, ve nihayet yazıtlar şeklinde olanlardır. Bunlar dört grup halindedir. Bunları sıralayacak olursak, Van-Hakkari Tir-i-şin yaylası, Kâhn-i melik-ün (2600 m.) Taht-ı Melikân (2850 m.) 15/5 binler-buzul döneminden kalan tek hayvan 15. bin tarihli geyik resmi buradadır. Geveruh vadisi 10/8 bin Sat dağı ve gölü, 8/6/4 binler, Hırkanis suyu, Muzur vadisi, 8. bin, Başet dağı, 4 bin, Put (Yedi Salkım) Köyü 4/3 bin, Erzen 13/6 bin, Cudi dağı 1500, Varagöz yaylası 8/1000. Sonuç olarak Doğu Anadolu yaylası 15000/bin tarihleri arasında, yaklaşık 40 bin kayaüstü ve mağara resimlerine sahiptir. Bunlar, Orta Asya ve Üst Asya ile “eşitlik ve benzerlik” göstermektedirler.

Yakın zamana kadar Ön-Türk tamgalarının sihir ve büyü yapmak için kullanılan şekiller sayılmış, bu konuda çok sayıda kitap yayınlanmıştır.³⁸

Tabiattan renkleri keşfeden ve öğrenen Ön-Türk sanatçısı yine doğadan elde ettiği boya ile ihtiyaçları doğrultusunda kullanmayı öğrendiği yünü ip haline getirerek boyamıştır. Ön-Türkçe tamgalarla bezemek sureti ile de dokumuş ve kendi dili haline getirmiştir.

Başlangıçta, tarihin derinliklerinde, bunların birer yazıt olması ihtimali fazladır. Buğ, Han, Qağan anısına dokunmuş birer “Bengü” oldukları düşünülebilir. Ya da en üst seviyedeki yöneticilere, halkı tarafından armağan olarak üretilmiştir.³⁹ Bugün Oğuz boylarının bu tamgaları kullandıkları, Yörük aşiretlerinin bunları kilimlere işlediklerini biliyoruz. Günümüzde bu tamgalar, damga-yazı oldukları bilinmediğinden, benzetme yoluyla “canavar ayağı”, “elibeline”, “gül”, “örümcek” v.s. adlarla anılmaktadırlar. Gün geçtikçe kendi aralarında sınıflara ayrılarak mahalli adlarla anılmaya başlamıştır.⁴⁰

³⁸ Ergüder, Agt., s. 103; Ş. Ermetin, “Halı Kilimlerde Ön-Türkçe Tamgalar”, *Töre Dergisi*, S. 2, İstanbul: 2001, s. 39. Anlamı değişmiş kökeni tamamen kaybedilmiş Ön-Türk tamgalarının başında ED ve ANG tamgaları gelir. ED “yaratma” demektir. EDİNG-ER gelişerek sonunda “Tanrı” sözcüğü meydana gelir. “Anlama ve idrak” demek olan Ang tamgası ise, ANKH ya da IZIS adlarıyla, Mısır kökenli “sihir şekilleri” sanılarak zamanımıza kadar gelmiştir. Bunun dışında Ön-Türk yazısı terkedilmiş olduğundan Ön-Türk tamgaları (damga) İslamiyet’ten itibaren “sadece şekil halinde” Türk sanatında geniş bir yer almıştır.

³⁹ Ergüder, Agt., s. 71. Tarcan, Age., s. 213;

⁴⁰ Ergüder, Agt., s. 71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DR. YAŞAR KALAFAT'IN TESPİT ETTİĞİ KARS VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANÇLARININ DOKUMALARA YANSIMALARI

4.1. Dokumalarda Görülen Motifler

4.1.1. Elibelinde Motifi (Em Damgası)

Bu motifin kökeni, Orta Asya'ya dayanmaktadır. Özellikle Orta Asya'daki keçelerin üzerinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Bu damga, bizim görüşümüze göre, Orta Asya'da Ön-Türklerde koyunu ehlileştirdiğine inanılan Koçkar/Koşgar Ata'ya ve Umay Ana'ya dayanmaktadır. Em Damgası olarakta bilinmektedir.¹

Kara-Tau'ların üzerinde bulunan Paleolitik döneme ait kalıntıların olduğu Koçkar Ata yöresinde özerk alem motifi olarak tanınmaktadır.

İkinci Pazırık kurganında Rodenko'nun bulduğu keçeden yapılmış peynir tulumu üzerindeki Elibelinde motifine, günümüzde de Kazak halı kilim ve keçelerinde sıkça rastlanmaktadır. Kazak Türkleri'n de, Kazak kalpağı giymiş insan şeklinin stilize edilmesiyle oluşan Elibelinde motifine Koşgar Ata, diğerine ise Umay Ana motifi adı verilmektedir.

Erbek'e göre: M.Ö. 3000'lere tarihlenen ve Ankara yakınındaki Ahlatlıbel kazılarında bulunmuş olan Ana Tanrıça heykelciğinde görülen şekliyle dokumalardaki karşılaştırılmasıyla aşağıdaki gelişim süreci gösterilmiştir. Bu motif, Söğüt'te bel kuşağında, Elazığ çorabında, Sivas kiliminde de görülür.² Elibelinde Motifi, kadını sembolleştirir. Anadolu'da ki düz dokumalarda oldukça sık görülür.

Amankız veya elibelinde motiflerine Anadolu prehistorya kazılarında da rastlanmıştır. Bu motif Anadolu tanrıçası Kibele ile de ilişkilendirilir.

¹Ergüder, Agt., s. 142; Haluk Tarcan, *Tarihin Başladığı Ön Türk Uygarlığı Resmi Tarihin Çöküşü*, Ötüken Yay. İstanbul: 2003, s. 163.

² Ergüder, Agt., s. 142; Güran Erbek, "Anadolu motifleri Sergisi", *İzmir Alman kültür Merkezi*, İzmir: 1986, s. 36.

Türkmenlerin giysisi olan üç etek formu, kız-kadın-ana olarak Kibelenin üç halini belirler.³

Türkmen kızı evlendiğinde, gelin odası, getirdiği çeyiz eşyalarıyla süslenerek sergilenir. Erkeğinin evinde Gelin Kız diye çağrılır. Doğurduğu çocuk kız ise Gelin Ana olarak adlandırılır. Gelin odasındaki çeyiz indirilmez. Erkek çocuğu olduğunda evinin ve ailenin anası olur, odasındaki çeyiz kaldırılır. Bu olay bize Kibele inancının, kız, kadın, ana olayının canlılığını koruduğunu gösterir. Büluğ çağına girmemiş Türkmen kızlarına üç etek giydirilmez. Uğursuzluk getireceğine inanılır.⁴ Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şefkatli, becerikli yönünü simgelemekte ve kadın doğurganlığı çoğunlukla, Elibelinde motifi ile temsil edilmektedir. Bu motif, annelik, doğurganlıkla özdeşleştiği gibi çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşların simgesi olup, çok çocuk sahibi olmak, evine bereket getirmek gibi düşüncelerin de göstergesidir.⁵ Elibelinde motifi, doğurganlık, uğur, saadet ve bereketi simgelemektedir.⁶

Anadolu düz dokumalarında görülen bu motif, kadının toplumdaki konumu göz önüne alınarak genel ve yöresel halk inançları bakımından da değerlendirilmelidir. Kadın ocak idaresindeki güçlü kimliğine, soyun devam etmesi dolayısıyla doğurganlığına, ailesine olan şefkatli tavrına ve ona duyulan özlem ve doymazlığına karşın dış tehlikelere açık savunmasızlığı onu baştan beri toplumun özel değerleri arasına almıştır.

Dr. Yaşar Kalafat'ın tespit ettiği Kars ve çevresindeki halk inanışlarında karşılaştığımız Ana, kız, kadın, gelin, gelin kız, gelin ana, modeli ile dokumalara yansıtılan elibelinde motifi ile parelik gösterir.

Kalafatın tespitine göre: Halk inanışlarında kadına- anaya- geline özel tavırlar gösterilir. Kalafat'ın tespitlerinde; Ahıska Türklerinde kız çocuğu için

³ Ergüder, Agt., s. 142; Yusuf Durul, "Anadolu Kilim Dokumalarında Amankız veya Elibelinde Kız Motifleri", *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, İzmir: 1984, ss. 128-130.

⁴ Yusuf Durul, "Kilim Motifleri Üzerine Araştırma", *Sanat Dünyamız*, İstanbul: 1984, ss. 128-130; Y. Durul, "Türkmen Kilimleri", *Sanat Dünyamız*, İstanbul: 1979 Yıl 6, S. 16, ss. 20-21.

⁵ Mehmet Ateş, *Mitolojiler, Semboller ve Halılar (Koç Boynuzu - Elibelinde)*, Symbol Yayıncılık İstanbul: 1996, s. 153.

⁶ Ergüder, Agt., s. 142; Durul, age., s. 91; Neriman Görgünay, *Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Türksoy Yay., Ankara: 1995, s. 63; Y. Durul, "Halı ve Kilimlerde Kız Motifleri", *TED*, Ankara: 1956, s. 91; G. Erbek, age., s. 19.

“Kızlar evin ziynetidir” denilir⁷. Kazakistan Ahıska Türklerinde kına sadece geline ve gelinin yengelerine yakılır. Nazardan korunmak için "Nazar Duası" yazdırılır. Bu dua çocuğun boynuna asılır. "Nazar Taşı" ise çocuğun göğsüne veya omzuna dikilir⁸.

Çerkez ailelerde “Ana” aile fertleri arasında, pek değerli ve şerefli bir mevkiye sahiptir. Ailenin babadan sonra ikinci kişisi sayılır Kocas eşine “Tıbım”, “ev sahibimiz” olarak veya “mihmandarımız” diye itibar eder⁹. Çerkezlerde gelin, anne oluncaya kadar özenle giydirilip oturtulur ki, çocuk yapıncaya kadar onun hamile olduğu anlaşılsın, bir saygı ifadesidir. Anadolu’da hamile gelin evin erkeklerinden imkân nispetinde hamile olduğunu saklar. Bol dikişli elbiseler giyer. Günü yaklaştıkça evin büyük erkeklerine görünmemeye çalışır¹⁰.

Kara iyelerde kadın figürünün de olduğunu biliyoruz. Ak ve kara iyeler veya iyi ve kötü ruhlara dair inançlar eski Türk inanç sisteminin izleridir¹¹. Ahıska Türklerinde doğumdan sonra gelinin kırkı doluncaya kadar erkek ve kadının aynı yatakta yatmaları doğru bulunmaz. Bu süre zarfında taraflar yakın durmamalıdır, Doğum yapmış kadını "Al basmasın" diye eşikte bir mum veya ateş yakılır. Bu ateşin şeytan veya cin türünden varlıkların gelini odasına eşikten geçerek girmesine mani olacağına inanılır.¹²

⁷ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Bekrikan Yay. Ankara: 2008, s.207

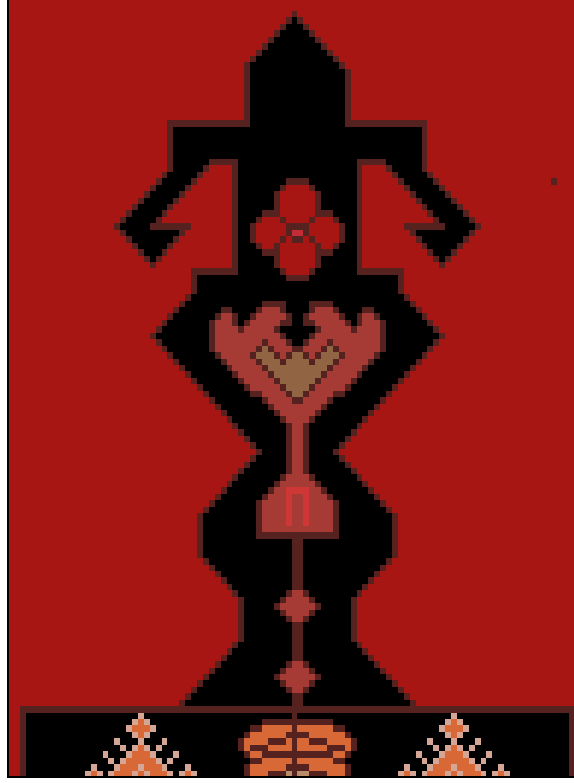
⁸ Kalafat, Age., s.207

⁹ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Bekrikan Yay., Ankara: 2006, ss.302-303

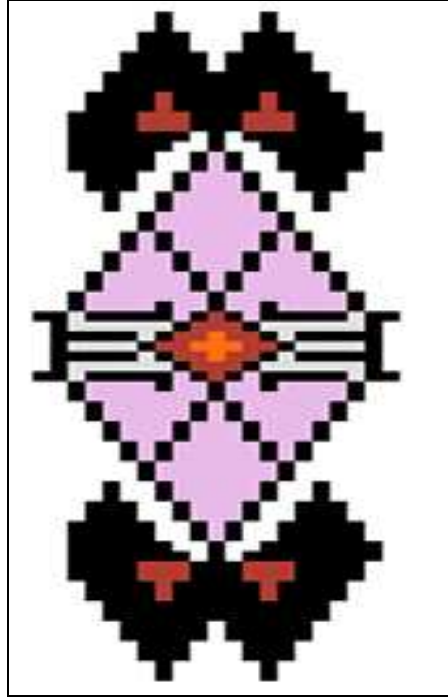
¹⁰ Kalafat, Age., s.327

¹¹ Kalafat, Age., ss. 402-403

¹² Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Bekrikan Yay., Ankara: 2008, s.208

Çizim 1: Elibelinde Motifi / EM Damgası (Kars Merkez)

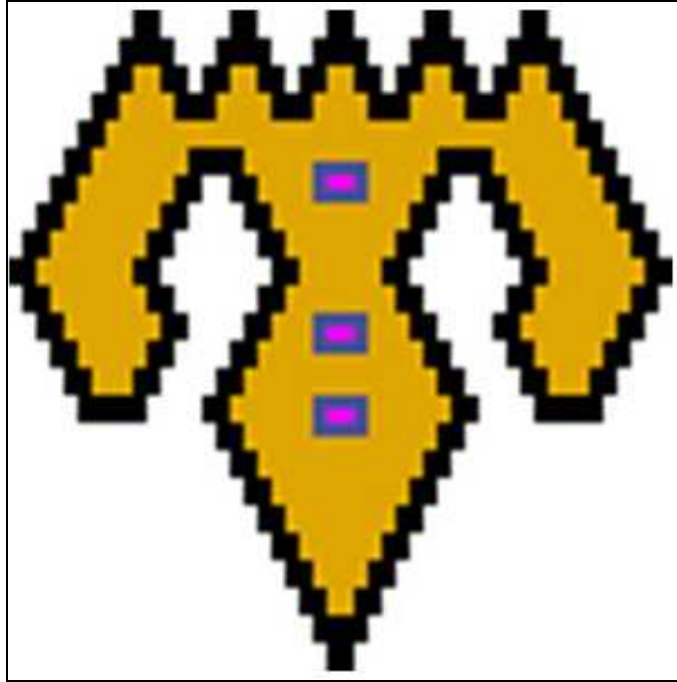

Çizim 2: Elibelinde Motifi / EM Damgası¹³ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

¹³ Ergüder, Agt., s. 178

Çizim 3: Elibelinde Motifi / EM Damgası¹⁴ (Selim Darboğaz Köyü Camii)

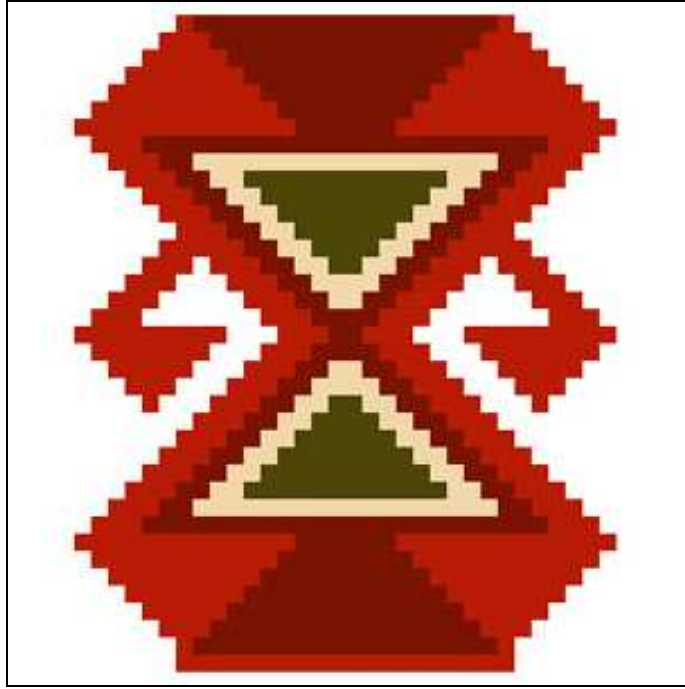
Çizim 4: Elibelinde Motifi / EM Damgası¹⁵ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

¹⁴ Ergüder, Agt., s. 275

¹⁵ Ergüder, Agt., s. 175

Çizim 5: Elibeline Motifi / EM Damgası¹⁶ (Sarıkamış Karaargan Köyü Camii)

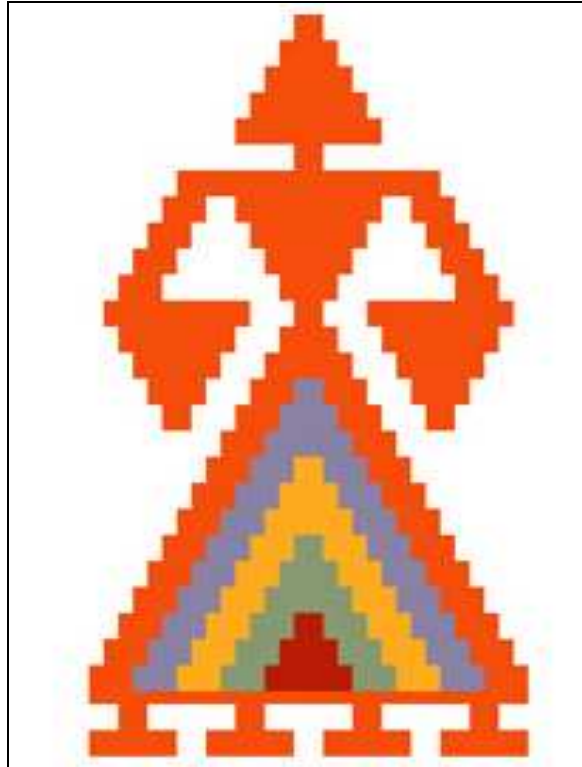
Çizim 6: Elibeline Motifi / EM Damgası¹⁷ (Sarıkamış Karaargan Köyü Camii)

¹⁶ Ergüder, Agt., s.182

¹⁷ Ergüder, Agt., s.182

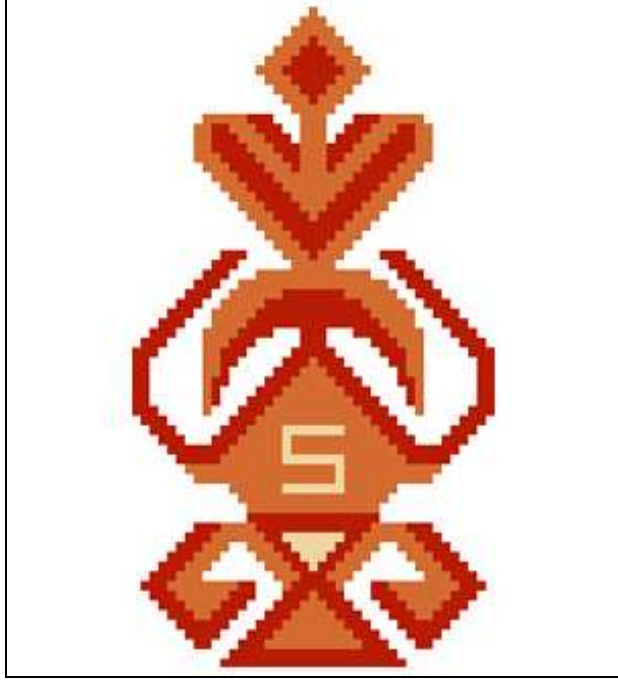
Çizim 7: Elibeline Motifi / EM Damgası¹⁸ (Selim Bozkuş Köyü)

Çizim 8: Elibeline Motifi / EM Damgası¹⁹ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

¹⁸ Ergüder, Agt., s.207

¹⁹ Ergüder, Agt., s.211

Çizim 9: Elibelinde Motifi / EM Damgası²⁰ (Selim Akçakale Köyü Camii)

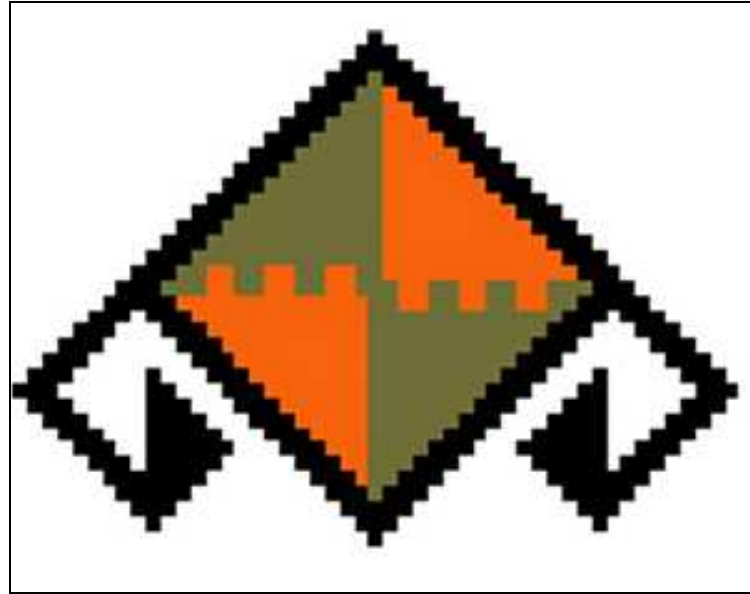
Çizim 10: Elibelinde Motifi / EM Damgası²¹ (Selim Bozkuş Köyü Camii)

²⁰ Ergüder, Agt., s.162

²¹ Ergüder, Agt., s.207

Çizim 11: Elibelinde Motifi / EM Damgası²² (Selim Bozkuş Köyü Camii)

Çizim 12: Elibelinde Motifi / EM Damgası²³ (Kars Müzesi)

²² Ergüder, Agt., s.172

²³ Ergüder, Agt., s.245

Çizim 13: Elbelinde Motifi / EM Damgası²⁴ (Kars Müzesi)

4.1.2. Halk İnançları ve Dokumalarda Koçboynuzu Motifi

Yüzyıllar boyu Türk toplulukları halı kilim keçe ve diğer yaygılarda beğenilerek kullanılan “Dağ tekesi” motifi, daha sonraki yüzyıllarda Türk halılarının motifini oluşturmuştur. Koçbaşı ve boynuz olarak bilinen bu motif, Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi çeşitli Türk topluluklarında beğenilerek kullanılmıştır. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik biçim alan bu motife, gerek Anadolu gerekse Türk topluluklarında “Koçboynuzu” denilmektedir. Sadece halı kilim değil, keçe, elbise, çorap, ayakkabıya kadar bütün eşyalarda bu motif görülmektedir.²⁵

²⁴ Ergüder, Agt., s. 245

²⁵ Ergüder, Agt., s. 146; Tahsin Parlak, *Geleneksel Kazak Halı Sanatı ve Tika Aral bölgesi El Halıcılığını Geliştirme Projesi*, Ankara: 2002, s. 58; Neriman. Kırzioğlu, *Doğu yöresi Halıları*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: 1978, s. 27.

İslamiyet'ten sonra sakinlik, huzur ve yılın simgesi olmuştur.²⁶ Günümüzde halen birçok ev ve iş yerlerinde nazara karşı resim, çizim olarak veya gerçek koçbaşı- koçboynuzu görmek mümkündür.

Kalafat'ın tespitlerinde; Dadalı Türkmen mezar taşlarında at, silah, demlik, ıbrık şekilleri vardır. At ve koç mertliğın, silah cesaret ve kahramanlığın sembolü olup, demlik açık sofralı, ikram severliği, ıbrık inançlı olmayı, ibadeti, tığ ise kilim, halı örgü maharetine işaret eder. Bu uygulama ve izahı Dağıstan ve Tunceli Türk kültür coğrafyasında da görmekteyiz. Gregoryan inançlı halkta gerek Ermeni ve gerekse Türk, koçlu koyunlu mezar taşları vardır. Diğer Hristiyan mezheplerinden Ermenilerde koçlu koyunlu mezar taşları yok iken, bir kısım Gregoryan inançlı Ermenilerde olması ilginçtir²⁷.

Bingöl, Bitlis, Erzincan, Erzurum, Diyarbakır, Kars, Van, Tunceli ve Malatya illerinde koç ve koyun heykelli mezarlara sık sık rastlanır²⁸.

Çizim 14: Koçboynuzu Motifi²⁹ (Kağızman Ali Deveci Evi)

²⁶ Ergüder, Agt., s. 146; Ş. Koşar, "Kirkıtlı Dokumalarda Türkmen Aynası Motifi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi İstanbul: 1999, s. 59.

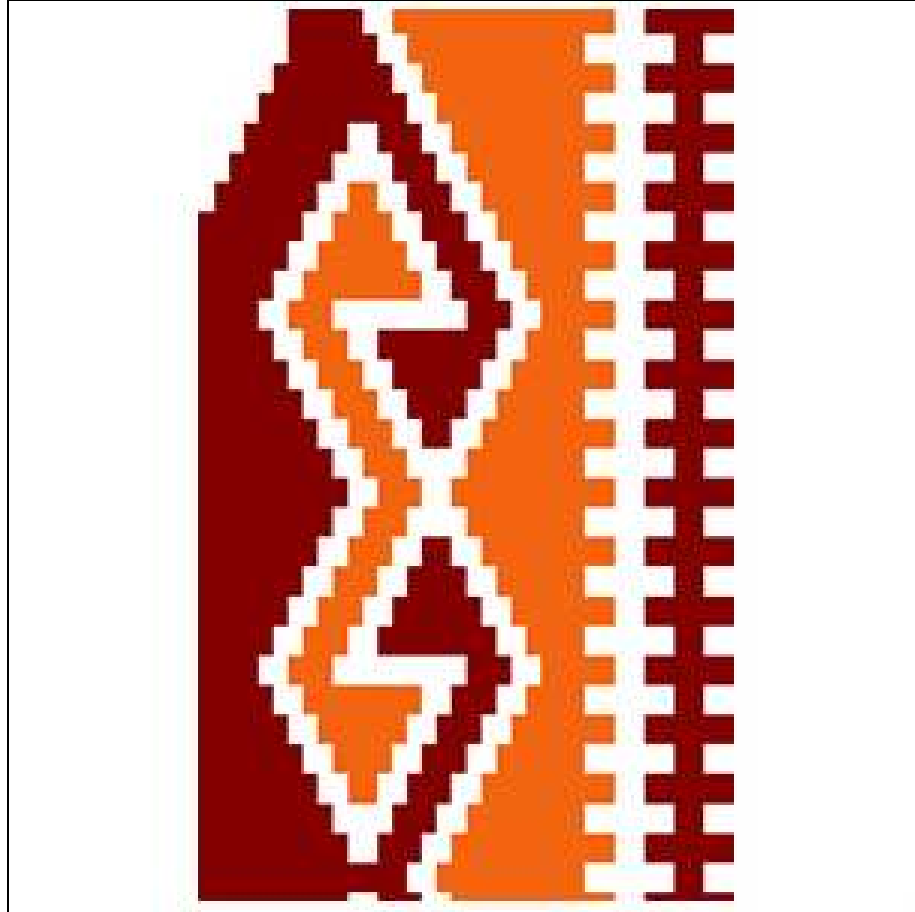
²⁷ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kıpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısashılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karırlılar, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar*, Berikan Yay., Ankara: 2006, ss. 96-97

²⁸ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzler*, Ebabil Yayıncılık, Ankara: 2006, s. 198.

²⁹ Ergüder, Agt., s. 269

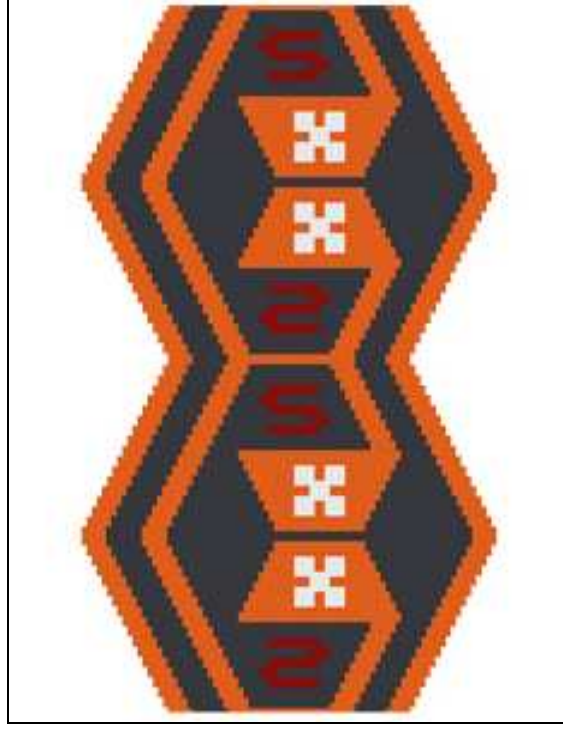
Çizim 15: Koçboynuzu Motifi³⁰ (Kars Merkez Subatan Köyü Camii)

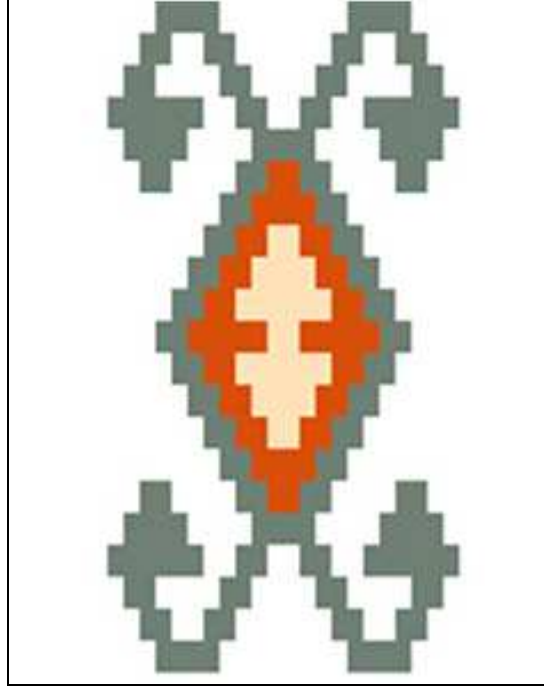
Çizim 16: Koçboynuzu Motifi³¹(Kars Merkez Subatan Köyü Camii)

³⁰ Ergüder, Agt., s. 271

³¹ Ergüder, Agt., s. 323

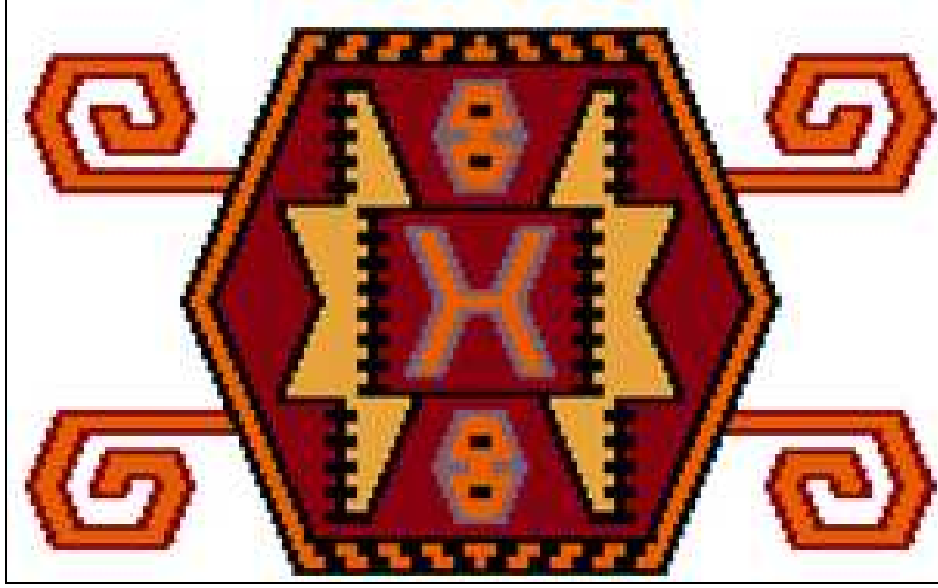
Çizim 17: Koçboynuzu Motifi³² (Kars Merkez Subatan Köyü Mevlüt Öztürk Evi)

Çizim 18: Koçboynuzu Motifi³³ (Sarıkamış Yeniköy Camii)

³² Ergüder, Agt., s. 249

³³ Ergüder, Agt., s. 305

Çizim 19: Koçboynuzu Motifi³⁴ (Selim Tozluca Köyü Camii)

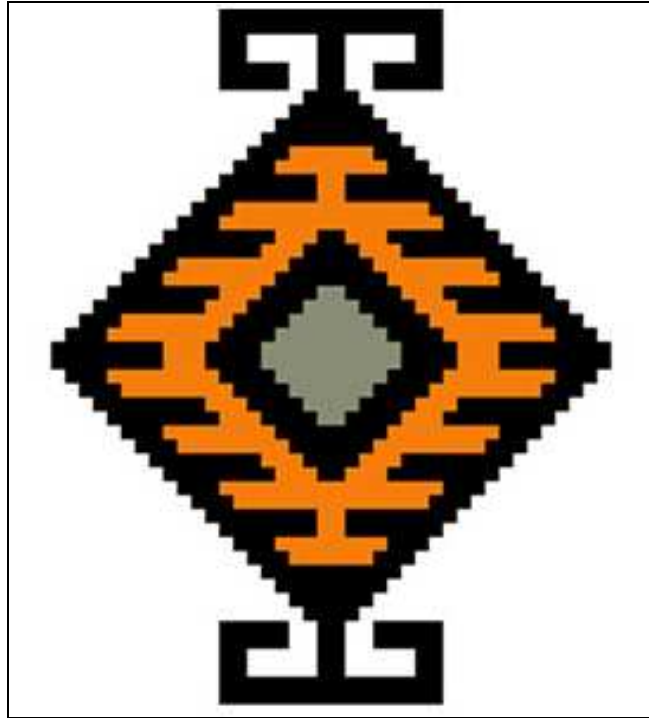
Çizim 20: Koçboynuzu Motifi³⁵ (Kars Müzesi)

³⁴ Ergüder, Agt., s. 329

³⁵ Ergüder, Agt., s. 369

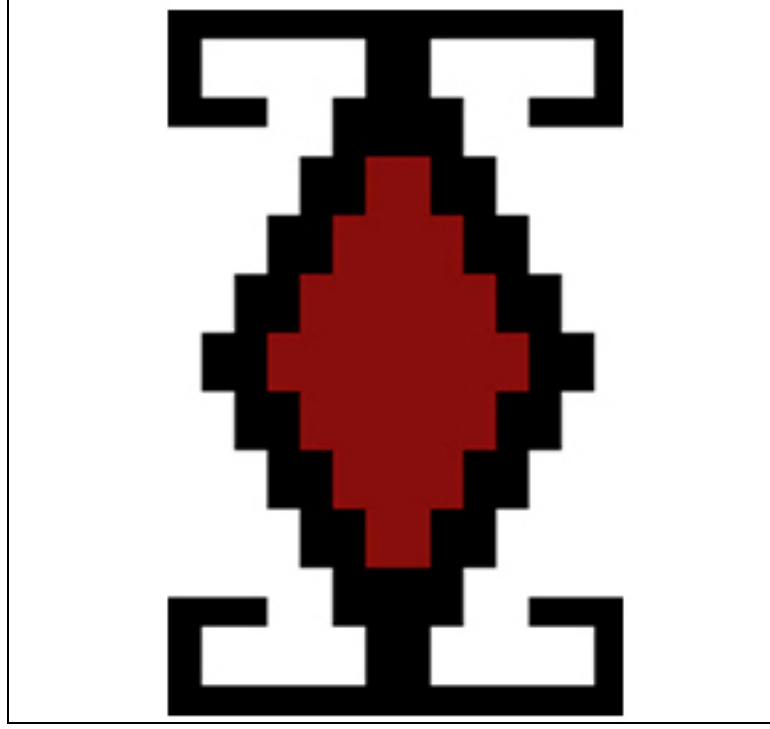
Çizim 21: Koçboynuzu Motifi³⁶ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

Çizim 22: Koçboynuzu Motifi³⁷ (Kars Müzesi)

³⁶ Ergüder, Agt., s. 299

³⁷ Ergüder, Agt., s. 200

Çizim 23: Koçboynuzu Motifi³⁸ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

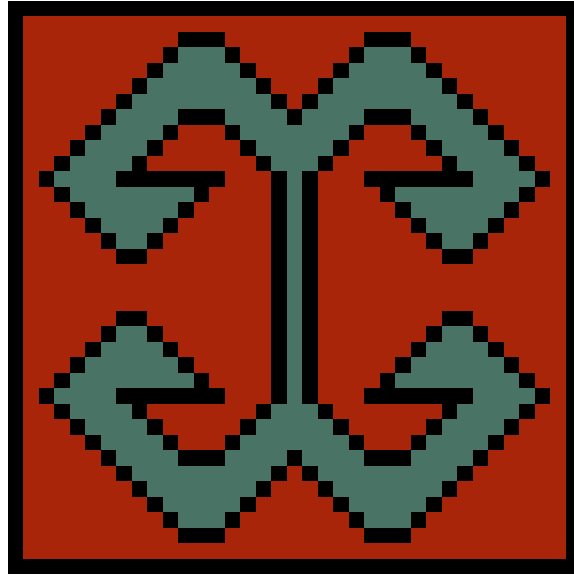
Çizim 24: Koçboynuzu Motifi³⁹ (Kars Müzesi)

³⁸ Ergüder, Agt., s. 211

³⁹ Ergüder, Agt., s. 215

Çizim 25: Koçboynuzu Motifi⁴⁰ (Kars Müzesi)

Çizim 26: Koçboynuzu Motifi (Sarıkamış)

⁴⁰ Ergüder, Agt., s. 221

4.1.3. Dokumalarda Görülen İnsan Motifi

Şamanist inancını devam ettiren Altay toplumlarında heykel ve balbal yapma geleneği, önemini kaybetmeden varlığını sürdürmüştür. Bu ilginç geleneğin halı kilim dokumalarında Hunlar'dan beri devam ettiği de bilinmektedir. İnsan biçimli heykel yapma geleneği, tahtaya dönüşerek varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak tahtanın taşla kıyasla daha dayanıksız bir malzeme olmasından dolayı, tahtadan yapılan insan biçimli heykeller, günümüze az sayıda ulaşmıştır. Tahtadan yapılan heykellere İshak Paşa Sarayını süsleyen balkon heykellerini gösterebiliriz. Bu nedenle heykel ve balbal yapma geleneğinin son uygulandığı tarih, 13. yüzyıla çekilmeye çalışılmıştır.⁴¹

En eski insan figürü, Pazırık halısında görülür. Dokumalardaki insan motifleri daha çok çocukla ilgili olup, dokuyan kız veya erkek çocuk beklentisini yansıtır.⁴²

Kalafat'ın tespitlerinde; Ahıska Türklerinde erkek evlat daha makbuldür. Miras itibariyle bu önem artar. Yaygın bir söze göre, "Oğlu Varın Özü Vardır Kızı Varın İzi Vardır" Oğlan çocuğunun vatanı düşmana karşı koruduğuna inanılır. "Allah vergisi olarak hesap edilir" Kız çocuğu için de "Kızlar evin ziynetidir" denilir⁴³.

Doğacak çocuk için "süte çeker" denir. Helal süt emmiş çocuğun iyi ve hayırlı insan olacağına inanılır. "Soya Çekmiş" tabiri ile babaya çekmişlik anlaşılır. Çocuklar Süte ve Soya çekerler. Soy-sop helal süt emmişlik, güzellikten önce gelir. Oğullarına gelin adayını aileleri seçerler, sonra gençlerin kanaati alınır. Çoğunlukla gençler büyüklerin sözünden çıkmazlar. Ailenin korunmasının önemine inanılır. Ahıska Türklerinde ailenin reisi babadır⁴⁴.

⁴¹ Ergüder, Agt., s. 98; Belli, Age., s. 35.

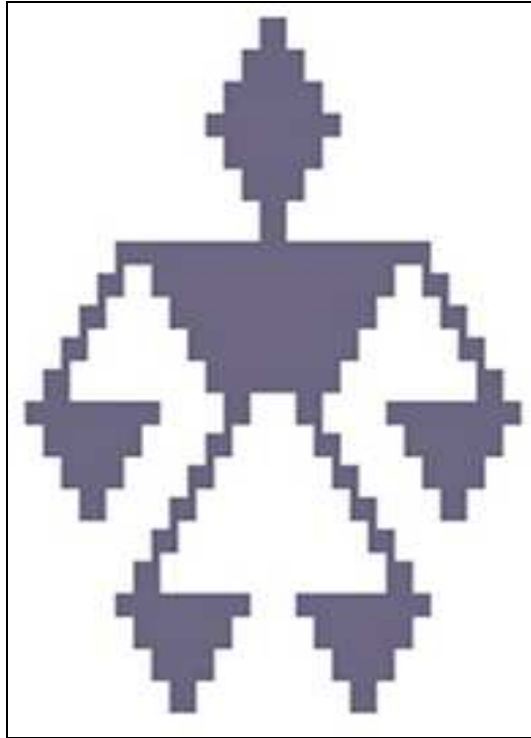
⁴² Ergüder, Agt., s. 152; G. Erbek, Anadolu Motifler Sergisi Kataloğu, İzmir:1986, s. 111.

⁴³ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Bekrikan Yay., Ankara: 2008, s.207

⁴⁴ Kalafat, Age, s.208

Çizim 27: İnsan Motifi⁴⁵ (Kars Müzesi)

Çizim 28: İnsan Motifi⁴⁶ (Sankamış Yayıklı Köyü Halis Baltacı Evi)

⁴⁵ Ergüder, Agt., s. 200

⁴⁶ Ergüder, Agt., s. 259

4.1.4. Halk İnanışlarında Saç Olgusu ve Dokumalarda Görülen Saç Bağı Motifi

Anadolu'daki kadınlar, saçlarını biçimlendirerek, birçok olayı arzularını veya durumlarını simgesel olarak gösterebilir. Örneğin, yeni evli genç kızlar saçlarını örerler. Bu örgüye “Belik” denir. Uçlarına da renkli ipler takarlar. Dokumada saç bağı, motifi evlenme isteğini yansıtır. Kendi saçından dokumaya katan kadın, ölümsüzlük isteğini belirtir. Anadolu dokumalarında saç bağı, dokuyanın duygularını yansıtan bir motiftir.

Kalafat'ın tespitlerinde; Kars'ın Söğütçü köyünde ölüm haberi alınır alınmaz ölenin kız kardeşi, annesi veya eşi yüzünü yırtarak kanatır ve iki örüklü saçın bir örüğünü keserler⁴⁷.

Sarıkamış Çerkezlerinde, ölen genç babanın yaşında, genç kızının saçları kesilir, örük halindeki bu saçlar kızın iki bileğine bağlanır. Bu uygulama yasta duyulan acının büyüklüğünü gösterir⁴⁸.

Kars'da kafaları birbirine çarpan kimseler, tekrar kafalarını birbirine tokuşturmazlarsa, saçlarının döküleceğine inanırlar⁴⁹.

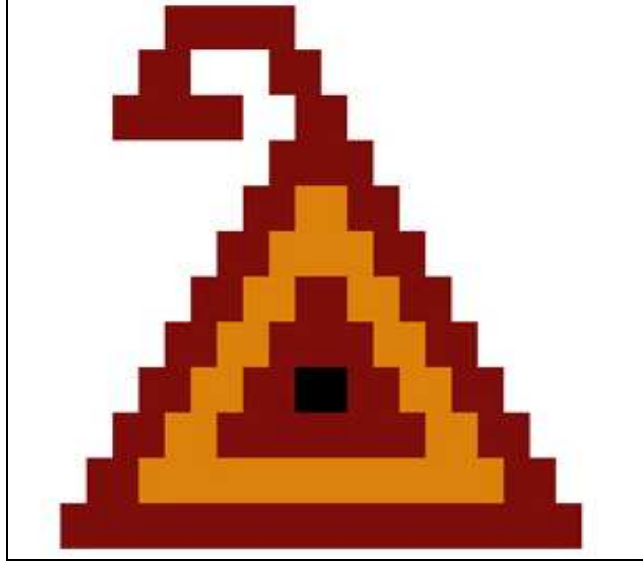
Kars'ın Dikme köyü ve çevresinde ardoy diye bilinen bir güç, peri, cin... bir yaratık vardır. Ardoy ahırdaki atlara musallat olur. Onları ahırda yakalayıp, gece sabaha kadar biner, atları gece sabaha kadar kan ter içerisinde bırakır. Atların saçlarını örer. Bu tür atlara “ardoy binen” yani “ardoyun bindiği at” denir. Ardoyu at sahipleri yakalamak için atların üzerine zift sürer ve zifte de iğne koyarlar. İğnenin ardoya takılması halinde yakalanacağına inanırlar. Ardoy yakalandıktan sonra, kurtulabilmek için iğnenin üzerinden çıkarılması gerekir. Ardoy, uzun boylu, sarışın çok güzel, eli bereketli dişi bir varlıktır. Bu dişi iye, konuşurken,

⁴⁷ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk inançları VII, Afganistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Karakalpakistan, Nahçıvan/Azərbaycan, Kuzey Kafkasya/ Dağıstan, Türkmeneli/ Irak, Suriye, Anadolu, Makedonya, Türkmen-i Sahra/ İran, Alaysa/ Kıbrıs, Batı Trakya-Rodos/Yunanistan Türkmenleri*, Berikan Yay., Ankara: 2007, s. 368.

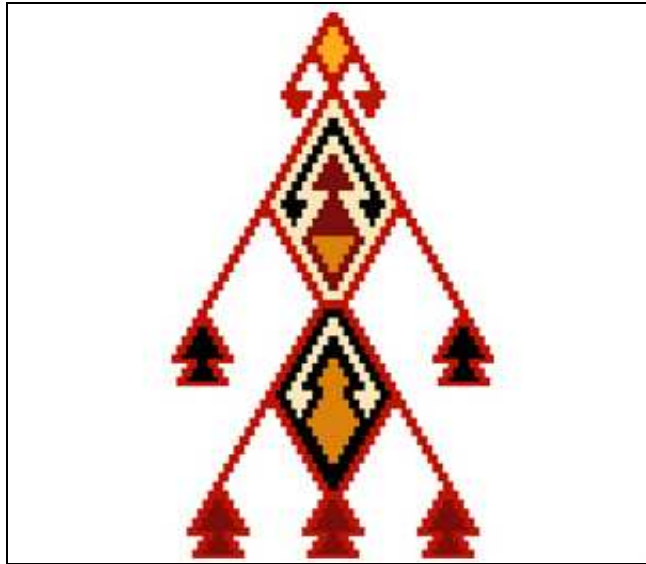
⁴⁸ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Berikan Yay., Ankara: 2006, s. 318

⁴⁹ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Dedem Korkut Aşağı Eller*, Berikan Yay., Ankara: 2008, s.206.

fiiller ters söylenir. Kadın görünümlü bu iyeye gel demek istenildiği zaman “gelme” denilmesi gibi⁵⁰.

Çizim 29: Saçbağı Motifi⁵¹ (Selim Bozkuş Köyü Cami)

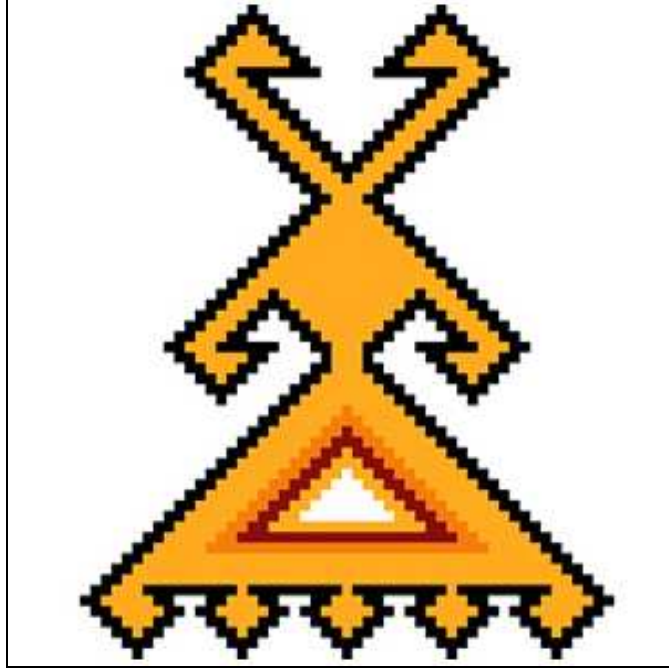

Çizim 30: Saçbağı Motifi⁵² (Selim Bozkuş Köyü Cami)

⁵⁰ Yaşar Kalafat, “Eski Türk İnançları Kars Yöresindeki İzleri” 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, KBHKAGM Yay., Ankara: 4 (1992), s.157.

⁵¹ Ergüder, Agt., s. 198

⁵² Ergüder, Agt., s. 198

Çizim 31: Saçbağı Motifi⁵³ (Kars Müzesi)

Çizim 32: Saçbağı Motifi⁵⁴ (Kars Müzesi)

⁵³ Ergüder, Agt., s. 200

⁵⁴ Ergüder, Agt., s. 200

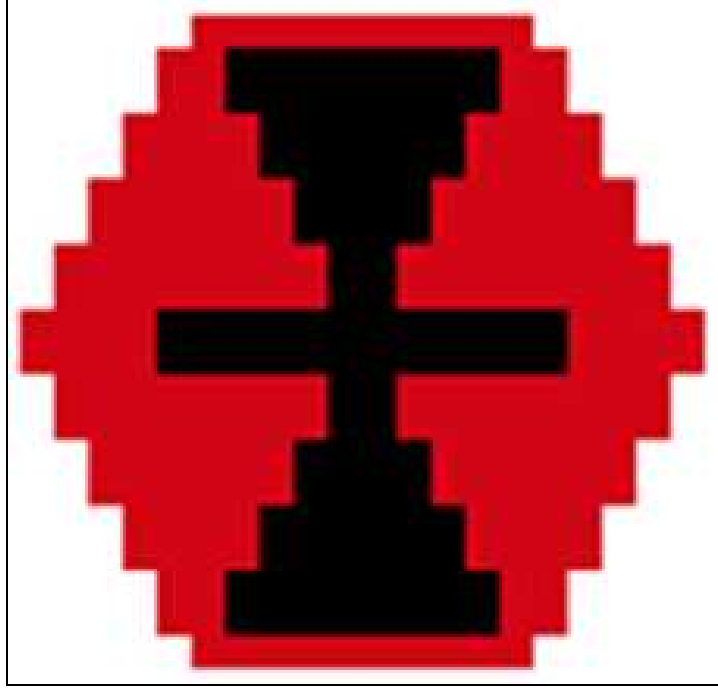
Çizim 33: Saçbağı Motifi⁵⁵ (Sarıkamış Başköy Camii)

Çizim 34: Saçbağı Motifi⁵⁶ (Kars Merkez Subatan Köyü Mevlüt Öztürk Evi)

⁵⁵ Ergüder, Agt., s. 253

⁵⁶ Ergüder, Agt., s. 209

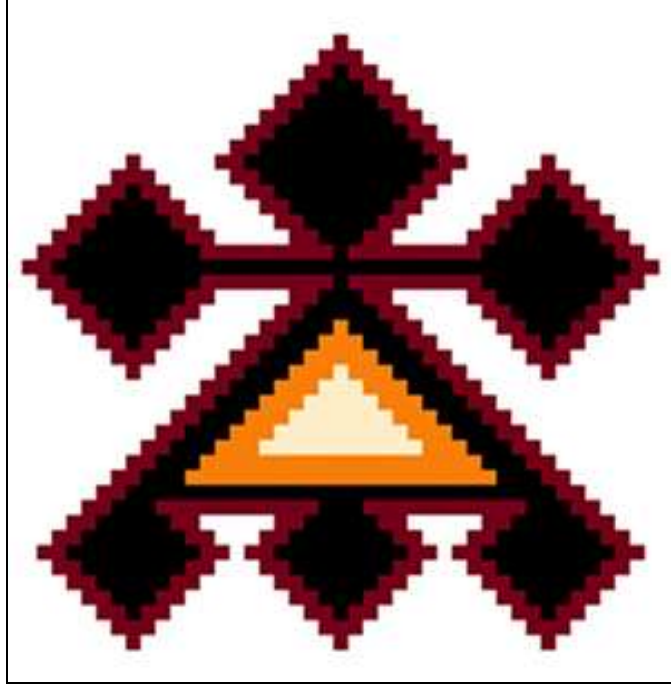
Çizim 35: Saçbağı Motifi⁵⁷ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Halis Baltacı Evi)

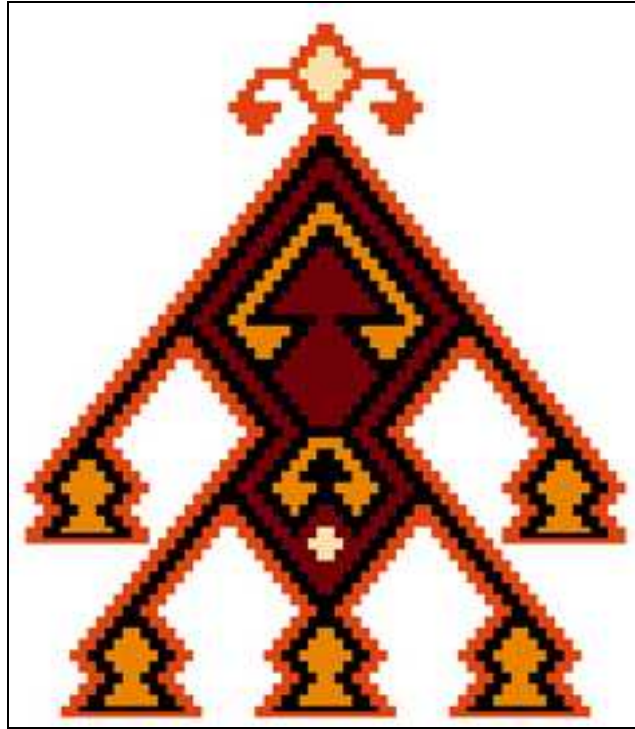
Çizim 36: Saçbağı Motifi⁵⁸ (Kars Merkez Ocaklı Köyü Davut Kara Evi)

⁵⁷Ergüder, Agt., s.259

⁵⁸Ergüder, Agt., s.2 65

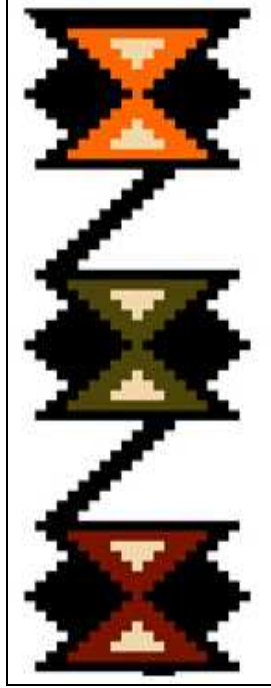
Çizim 37: Saçbağı Motifi⁵⁹ (Kars Merkez Subatan Köyü Camii)

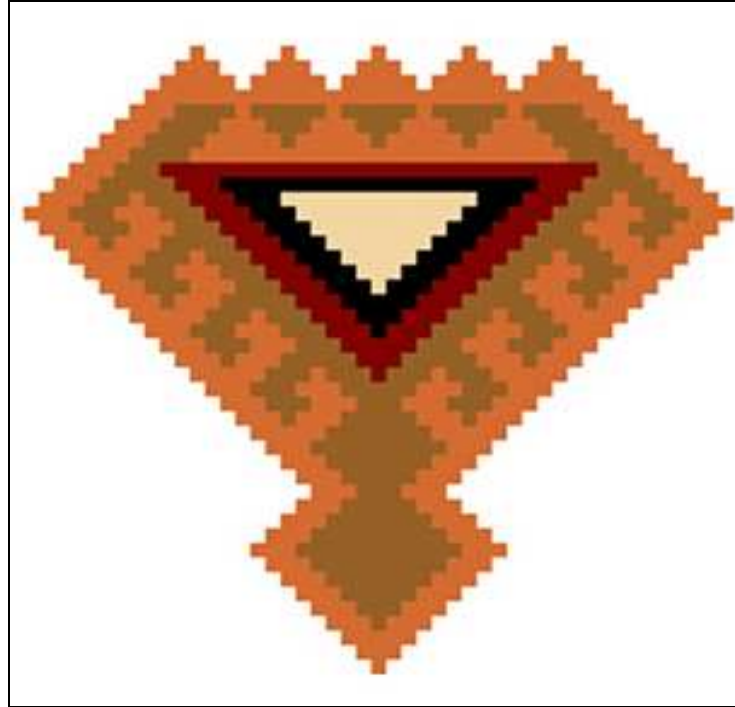
Çizim 38: Saçbağı Motifi⁶⁰ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

⁵⁹ Ergüder, Agt., s. 271

⁶⁰ Ergüder, Agt., s. 190

Çizim 39: Saçbağı Motifi⁶¹ (Sarıkamış Karaorgan Köyü Camii)

Çizim 40: Saçbağı Motifi⁶² (Selim Akçakale Köyü Camii)

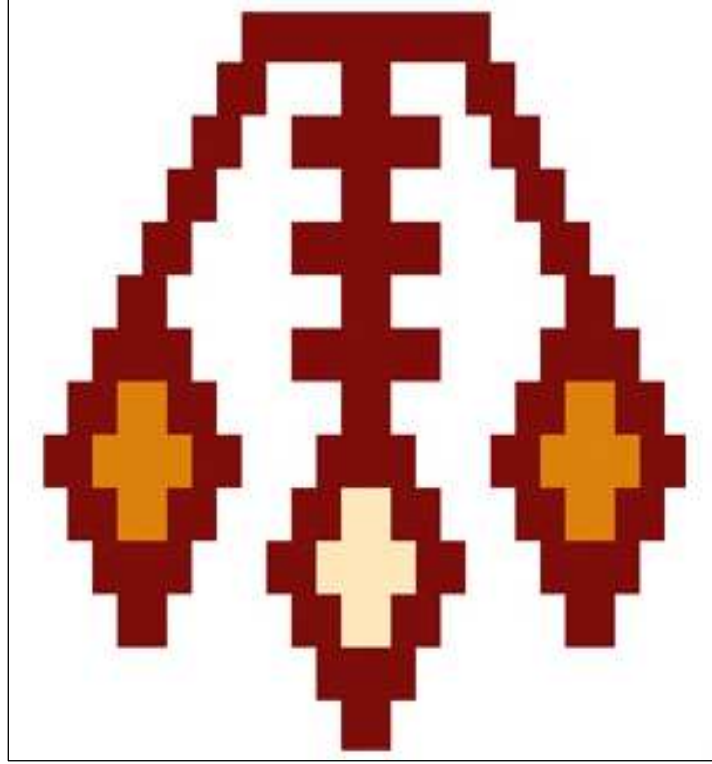
⁶¹ Ergüder, Agt., s.182

⁶² Ergüder, Agt., s.186

4.1. 5. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Küpe Motifi

Dokumada küpe motifini işleyen kız, ailesine evlenme isteğini iletir.⁶³

Kalafat'ın tespitlerinde; Kars'ta, Dikme köyünde “ilin ahır günü” yalın sonu diye bilinen bir günde bazı pratikler yapılır. Bunlardan birisi de evlilikle ilgilidir. Buna göre bir tas suya hiç kullanılmamış iki yorgan iğnesi konulur. İğnelerin ucuna pamuk sarılır. İğnelerden beheri evlenmeleri düşünülen beher şahsı temsil eder. İğneler birbirlerine değerse, çiftlerin evleneceklerine inanılır, değmezlerse evlenmenin gerçekleşmeyeceğine inanılır. Bu pratiği adaylardan birisi veya ikisi bir arada iken yapabilirler. Adayların yakın çevreleri, onların gıyabında da yapabilirler⁶⁴. Evlenen çiftlere iğne şeklinde ucu topuzlu bir çift küpe hediye edilir.

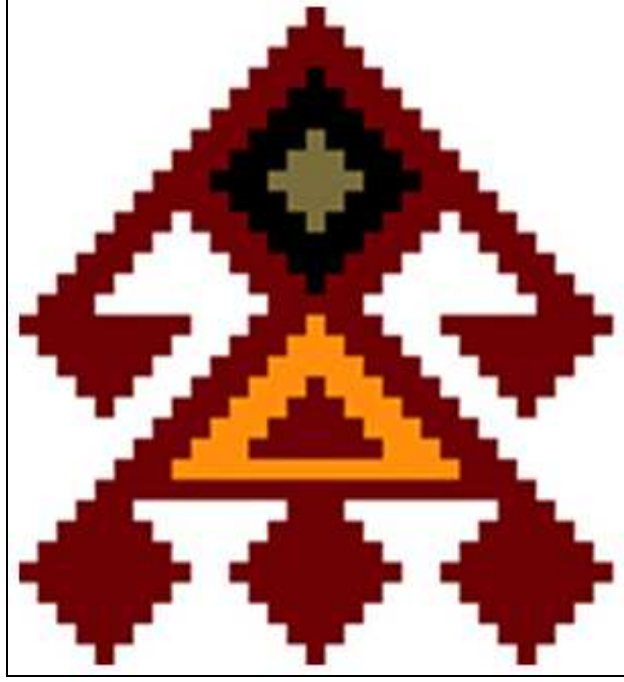

Çizim 41: Küpe Motifi⁶⁵ (Selim Bozkuş Köyü Camii)

⁶³ Ergüder, Agt., s. 154; G. Erbek, Age., s. 14.

⁶⁴ Kalafat, Age., s.160

⁶⁵ Ergüder, Agt., s.198

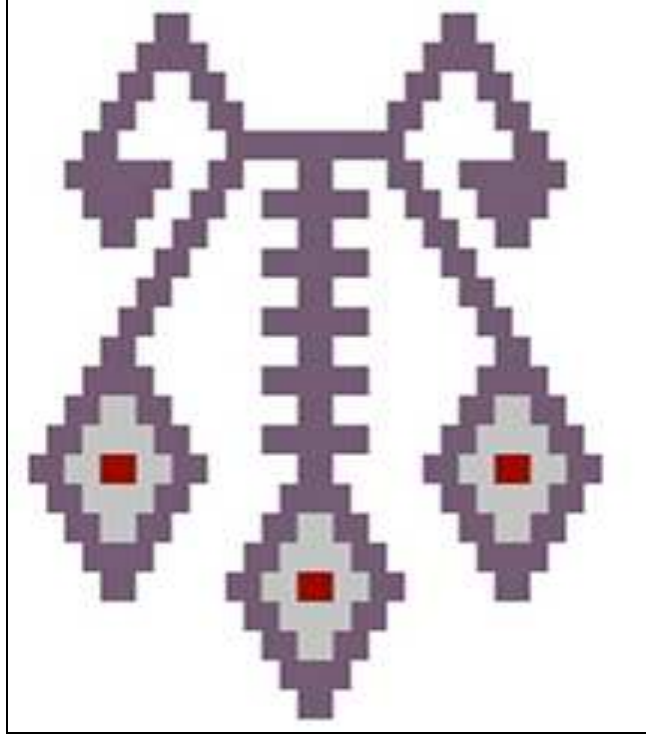
Çizim 42: Küpe Motifi⁶⁶ (Selim Bozkuş Köyü Camii)

Çizim 43: Küpe Motifi⁶⁷ (Digor Dağpınar Köyü)

⁶⁶ Ergüder, Agt., s.207

⁶⁷ Ergüder, Agt., s.295

Çizim 44: Kûpe Motifi⁶⁸ (Sankamış Yağbasan Köyü Camii)

Çizim 45: Kûpe Motifi⁶⁹ (Selim Tozluca Köyü Camii)

⁶⁸ Ergüder, Agt., s. 176

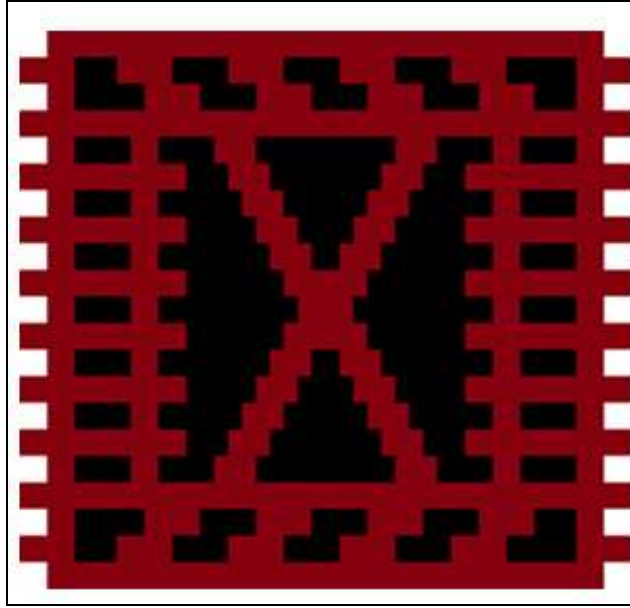
⁶⁹ Ergüder, Agt., s. 329

4.1.6. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Sandık Motifi

Geleneksel olarak her genç kıza alınması gereken çeyiz sandığını simgeler. Kız çocuk doğurduğunda veya belirli bir yaşa geldiğinde, çeyizi sandıkta biriktirilir. Genç kızın, umutları, beklentileri, ördüğü, dokuduğu, işlediği çeyizliğine yansır. Dokumalarda sandık motifi, evlilik ve çocuk isteğini simgeler. Bazı yörelerde ölüm ve tabut anlamına gelmektedir. Değişik dokuma tekniklerinde bu motif kullanılmaktadır.⁷⁰

Kalafat'ın tespitlerinde; Trabzon'da, Kars'ta, Bayburt'ta, Erzurum'da kız çocuğu dünyaya gelip çeyiz sandığını oluşturulmaya başlanınca ilk eşya olarak sandığa makas konur ve böylece sandığının bereketli olacağına inanılır⁷¹.

Sarıkamış düğünlerinde, gelinin cehizi gelince gelinin sandığında hiçbir şey kalmayacak şekilde, hediye getiren her davetliye "bohça çıkarmak" suretiyle cehizler dağıtılır. Gelin muhakkak Kelam-ı Kadimle karşılanır. Ayna aydınlık olarak bilinir. Gelin sandığına da konulur.⁷²

Çizim 46: Sandık Motifi⁷³ (Selim Tozluca Köyü Cami)

⁷⁰ Ergüder, Agt., s. 155; G. Erbek, Age., s.16.

⁷¹ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Bekrikan Yay., Ankara: 2008, s.107.

⁷² Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Berikan Yay., Ankara: 2006, s.309.

⁷³ Ergüder, Agt., s. 329

Çizim 47: Sandık Motifi⁷⁴ (Kars Merkez Halefoğlu Köyü Camii)

Çizim 48: Sandık Motifi⁷⁵ (Selim Bozkuş Köyü)

⁷⁴ Ergüder, Agt., s. 331

⁷⁵ Ergüder, Agt., s. 172

Çizim 49: Sandık Motifi⁷⁶ (Kars Müzesi)

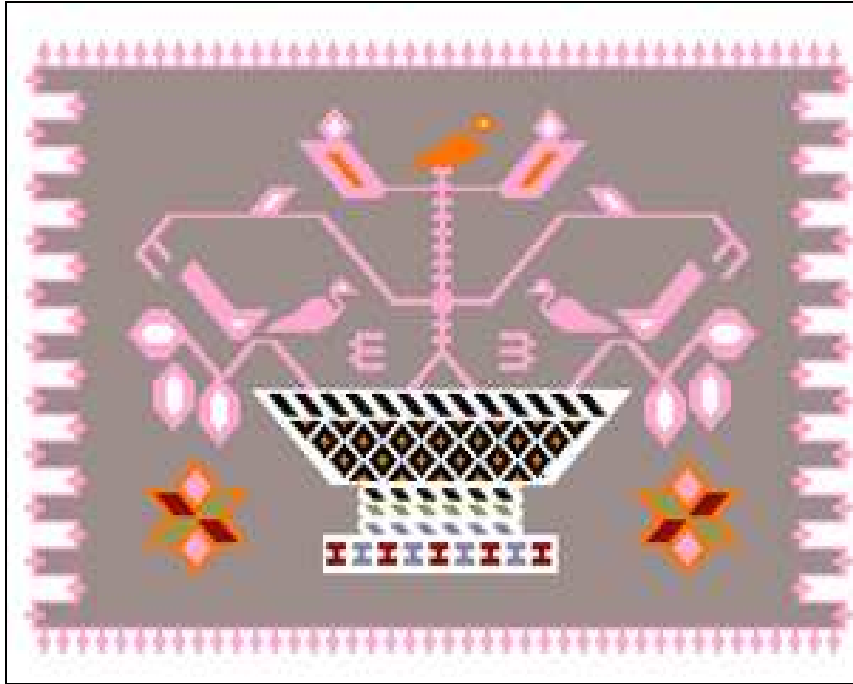
Çizim 50: Sandık Motifi⁷⁷ (Selim Başköy Camii)

⁷⁶ Ergüder, Agt., s. 192

⁷⁷ Ergüder, Agt., s. 319

Çizim 51: Sandık Motifi⁷⁸ (Selim Başköyü Camii)

Çizim 52: Sandık Motifi⁷⁹ (Selim Baş Köyü Camii)

⁷⁸ Ergüder, Agt., s. 319

⁷⁹ Ergüder, Agt., s. 319

Çizim 53: Sandık Motifi⁸⁰ (Selim Karahamza Köyü Camii)

4.1.7. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Yıldız

Anadolu dokumalarında mutluluk, iyilik, aydınlık, ışık ve kahramanlığı simgeler.⁸¹ Minyatürden dokumaya kadar pek çok sanat ürününde gökyüzü anlatılmak istendiğinde “bulut”, “ejder”, “zümrüd-ü anka” gibi motifler kullanılmıştır. Genel adı, Mührü Süleyman olan yıldız, Süleyman peygamberin yaşadığı yıllardan çok önceleri, Anadolu’da Frigya döneminden beri kullanılır. Dokumadaki zorluğu nedeniyle beş köşeli yıldız nadir rastlanır. Genellikle sekiz veya daha çok köşeli yıldızlar yaygındır.⁸²

Kalafat’ın tespitlerinde; Halk inanışlarında kara iyelerde de yıldız kendini gösterir. Nefes bitene kadar “hayata kimse müdahale edemez, canı kimse alamaz” inancı vardır. "Ecel yaklaşınca ölecek kişide akıl durulur, ölecek kimse

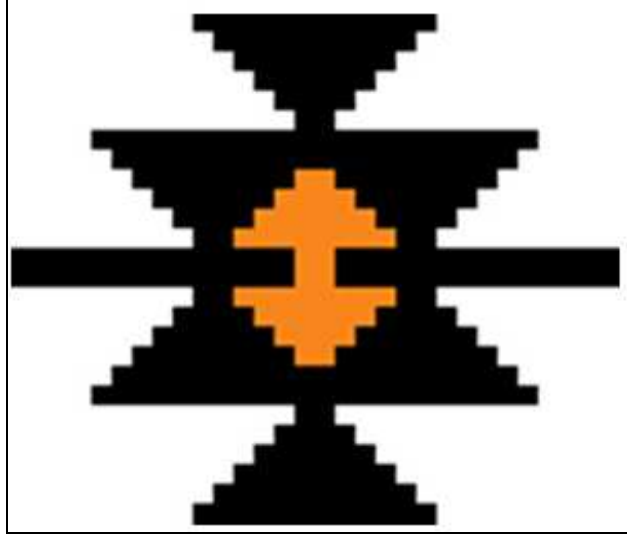
⁸⁰ Ergüder, Agt., s. 297

⁸¹ Ergüder, Agt., s. 157; R. Karahan, “Konya Müzelerinde Bulunan Kilimler”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), SÜSBE (1992), ss. 406-409.

⁸² Ergüder, Agt., s. 157; G. Erbek, Age., s. 19.

mahzunlaşır. Bu tür kimselere yıldızı düşmüş denilir. Her insanın bir yıldızı olduğuna yıldızı düşen kimsenin öleceğine inanılır⁸³.

Kars'ta Maraş'ta ve Sivas'ta bir yıldızın kaydığını gören kimsenin öleceğine dair bu inanç yaşamaktadır⁸⁴.

Çizim 54: Yıldız Motifi⁸⁵ (Arpaçay Güvercin Köyü Camii)

Çizim 55: Yıldız Motifi⁸⁶ (Sarıkamış Karaorgan Köyü Camii)

⁸³ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Bekrikan Yay., Ankara: 2008, s.210

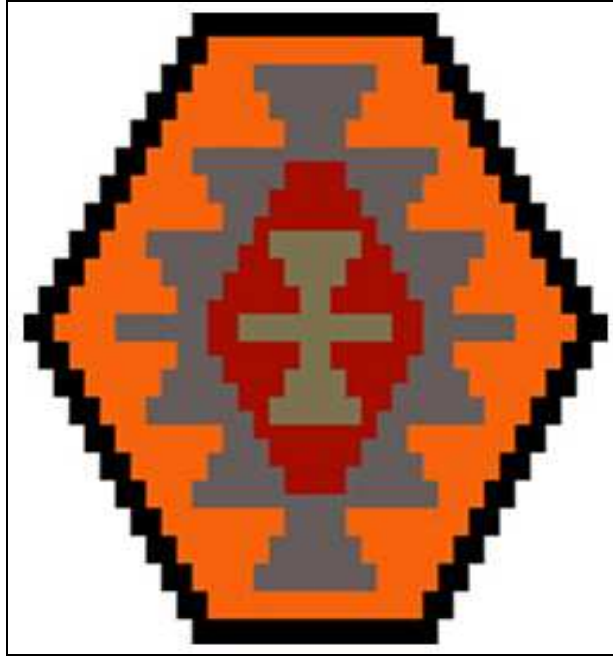
⁸⁴ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yay., Ankara: 2006, s. 50

⁸⁵ Ergüder, Agt., s. 179

⁸⁶ Ergüder, Agt., s. 182

Çizim 56: Yıldız Motifi⁸⁷ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

Çizim 57: Yıldız Motifi⁸⁸ (Kars Müzesi)

⁸⁷ Ergüder, Agt., s. 251

⁸⁸ Ergüder, Agt., s. 184

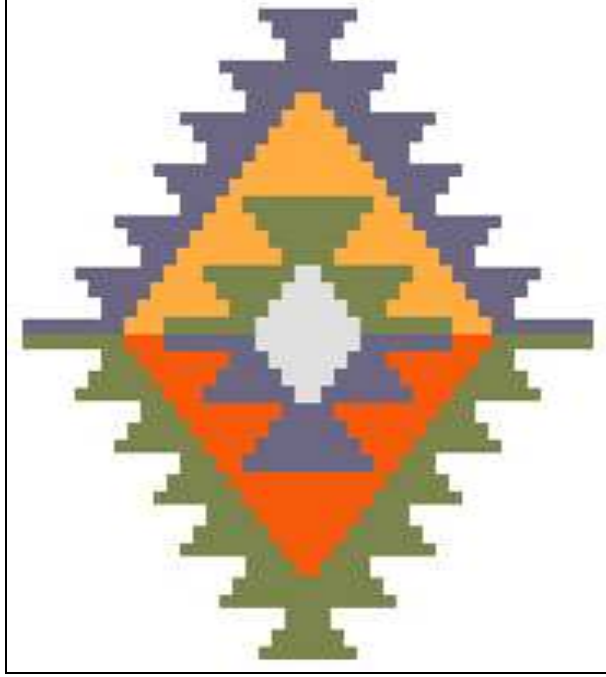
Çizim 58: Yıldız Motifi⁸⁹ (Kars Merkez Halefoğlu Köyü Ahmet Ölmez Evi)

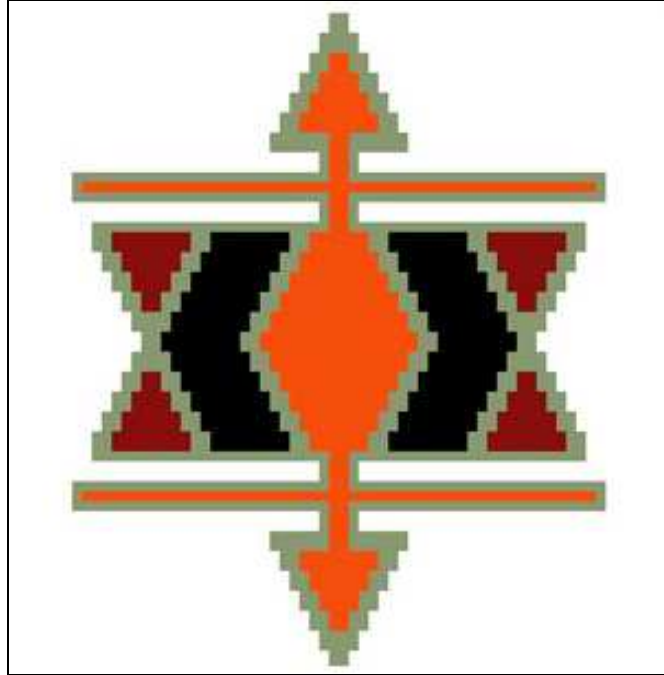
Çizim 59: Yıldız Motifi⁹⁰ (Kars Müzesi)

⁸⁹ Ergüder, Agt., s. 285

⁹⁰ Ergüder, Agt., s. 192

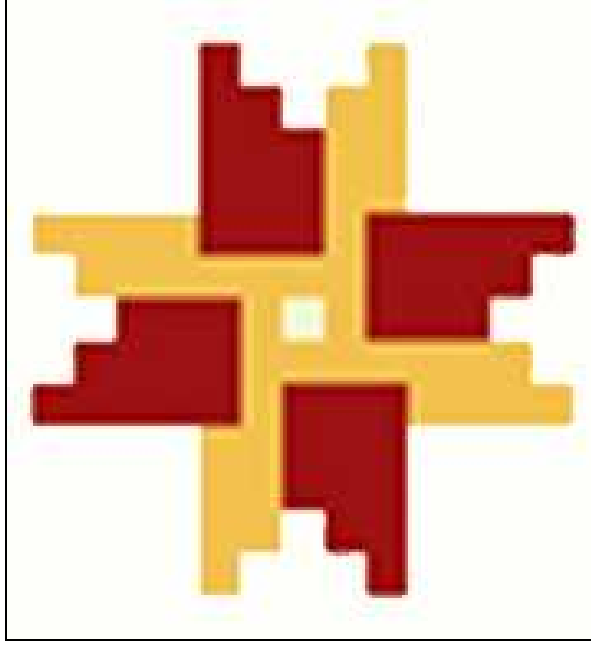
Çizim 60: Yıldız Motifi⁹¹ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Halis Baltacı Evi)

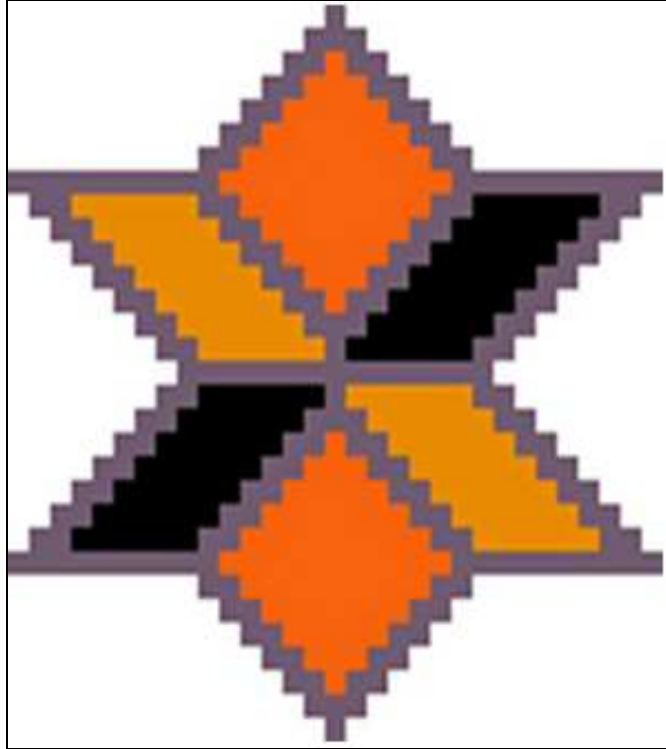
Çizim 61: Yıldız Motifi⁹² (Digor Dağpınar Köyü Camii)

⁹¹ Ergüder, Agt., s. 259

⁹² Ergüder, Agt., s. 211

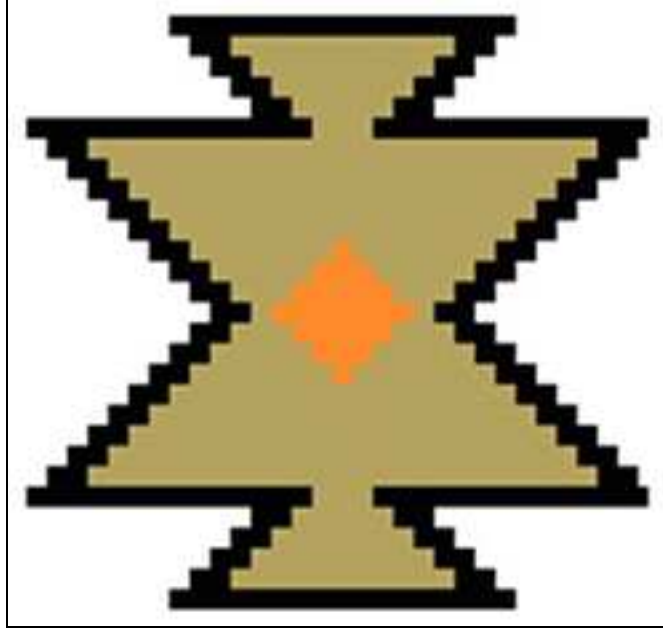
Çizim 62: Yıldız Motifi⁹³ (Dokunduğu Yer: Erzurum Şenkaya-Bardız)
(Bulunduğu Yer: Sarıkamış Karakurt Köyü)

Çizim 63: Yıldız Motifi⁹⁴ (Sarıkamış Beşyol Köyü Camii)

⁹³ Ergüder, Agt., s. 205

⁹⁴ Ergüder, Agt., s. 267

Çizim 64: Yıldız Motifi⁹⁵ (Sarıkamış Başköy Camii)

4.1.8. Halk İnanışlarında Su olgusu ve Dokumalarda Suyolu Motifi

Su, insanlar için en önemli ihtiyaçtır. Bu motifi insanlar her zaman kullanmışlardır. Kurak bölgelerdeki türbelerin birçoğunun kubbesinde su yolu motifi görülür. Bu motifler yapıldıkları veya üretildikleri malzemenin türüne göre değişiklik gösterirler.⁹⁶

Kalafat'ın tespitlerinde; Anadolu'da Kars ve çevresinde çocuk kırklanacağı zaman kırk suyuna fasulye tanesi gibi sayılabilir şeylerden 40 adet konur⁹⁷.

Ahıska Türklerinde Kelam-ı Kadim okunurken hocanın masasının üzerine “su”, “tuz” gibi şeylerle birlikte “toprak” da konulur. Bu toprak şehit veya Evliya mezarından alınmış olmalıdır. Okunmuş tuz ve okunmuş toprak da itibarlıdır. Evde saklanılır, muhafaza edilir⁹⁸.

⁹⁵ Ergüder, Agt., s. 255

⁹⁶ Ergüder, Agt., s. 159; G. Erbek, age., s. 20.

⁹⁷ Yaşar Kalafat, *Türk Halk Tefekküründe Kurt 2, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Berikan Yay., Ankara: 2009, s. 67

⁹⁸ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Bekrikan Yay., Ankara: 2008, s.207

Çiçek taşı, “Şifa Tası” veya “Şifa eli” olarak da bilinir ve bereketi celbetmek maksadı ile de kullanılır. Dede bu tas ile ürünleri artsın diye tarlaya ve hayvanların üzerine su serper⁹⁹.

Karga Hz. Ali’nin mezarını kirletmiştir, bunun için sevilmez. Güvercin ise, ağzı ile su getirip ve kanadı ile bu pisliği temizlemeğe çalıştığı için sevilir. Turna Semahı, Saman Yolu’ndan esinlenerek gökyüzünde, yolunu şaşırınlara rehber olduğu için sevilir¹⁰⁰.

Çerkezlerde Seobzeres (Suların ilâhi) nin olması bunun yanı sıra Gök Tanrı inanç sisteminde, Gök Kültünün Ateş/Od iyesinin, su iyesinin, yol iyesinin, ağaç iyesinin, ev iyesinin bulunuşu önemsenecek iltisaklardır¹⁰¹.

Sarıkamış’ta, ilk ayın doğuşu Perşembe gününe rastlamış ise, o gün gençlerin geleceklerini öğrenmek için bazı uygulamalar yapılır. İnanca göre bir ayna alınır. Biraz ocak külü tedarik edilir ve bir tase biraz su konulur. Niyetli kimse yüzünü tase koyar ve gözlerini hiç kırpmadan tastaki suya bakar. Gördükleri yorumlanır. Mesela, tasdaki suda mezar görülür ise, niyetli kızın kuma üzerine gideceğine inanılır¹⁰².

Vasf-ı hâl uygulaması da tamamen su kült ile ilgilidir. O gün, gün doğmadan evvel genç kızlar çeşmeden getirdikleri su ile bir evde toplanır bu suyu koydukları bayda/leğende iğne ve pamuk arcılığı ile sevdalı gençlerin murat almaları konusunda bir tür fala bakarlar. A.M. Çay’ın tespitlerine göre Kars’ta bu uygulamaya “Çile Çıkarma” denir. Kars’taki uygulamada kız ve erkek birlikte bu işlemi yaparlar ve kullanılacak su akşamdan bir erkek çocuğuna aldınırlarak hazırlanır. Bunun farklı bir uygulama şekli de “Suya Yüzük Atma”dır. Çile/Kırk çıkarmak Çileden/Kırktan çıkmak, Kırkını Dökmek, Ananın Kırkı, Balanın Kırkı

⁹⁹ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kpçaklar, Abdallar, Amucalılar, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısaslılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karirliler, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar*, Berikan Yay., Ankara: 2006, ss. 97-98

¹⁰⁰ Kalafat, Age., ss. 97-98

¹⁰¹ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Berikan Yay., Ankara: 2006, s.386

¹⁰² Kalafat, Age., s. 306

Karı Kırk, Kırkını Okutmak, Kırklı Olmak, Kırkının Karışması ve benzeri tanımlamalarla bir bütün oluşturur¹⁰³.

Sarıkamış'da genç kızlar geleceklerini bilebilmek için, dolunay var iken, önlerine su ile Ocaktan henüz alınmış kül ve bir erkek yüzüğü koyarlar¹⁰⁴.

Kars'ta ve Muş'da rüyada su, akarsu ve deniz görülmesi başarıya, berekete, işlerin iyi gideceğine delâlet eder¹⁰⁵.

Ağrı ve Kars'ta, ilkbaharda, yıkanmak için akarsuya ilk defa girilirken, “Ağrılığım, kirliliğim kelliğim, keçeliğim bu suya” diye söylenirse ve bu üç kez tekrarlanırsa, o yılın sağlık ve huzur içinde geçeceğine inanılır¹⁰⁶.

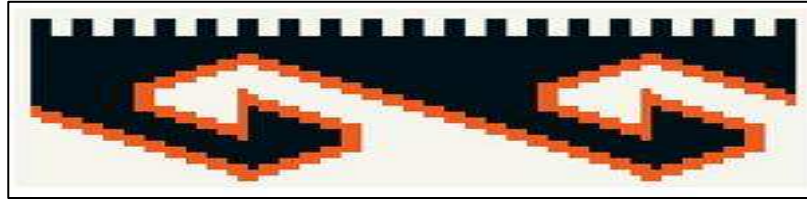
Kars'ta yedi ayrı çeşmeden su toplayıp, sabah ezanından sonra, bu su ile banyo yapan genç kızın kısmetinin açılacağına inanılır¹⁰⁷.

Kars'ta definiden sonra mezara su dökülür. Eskiden, Kars'ta kabir ziyaretine gidilince kaplarla mezara dökülmek için su taşınırdı. Ayrıca, istek vakti olmadan su ikramının da sevap olduğuna inanılırdı¹⁰⁸.

Sarıkamış'ta ise, cenaze definiden dönen kimse evine girmeden ellerine muhakkak su döker¹⁰⁹.

Çizim 65: Suyolu Motifi¹¹⁰ (Selim Başköy Camii)

Çizim 66: Suyolu Motifi¹¹¹ (Susuz Yolboyu Köyü İsmail Naki Evi)

¹⁰³ Yaşar Kalafat, *Türk Halk Tefekküründe Kurt 2, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Berikan Yay., Ankara: 2009, s. 170

¹⁰⁴ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Dedem Korkut Aşağı Eller*, Berikan Yay., Ankara: 2008, s. 169

¹⁰⁵ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yay., Ankara: 2006, s. 75

¹⁰⁶ Kalafat, Age., s. 73

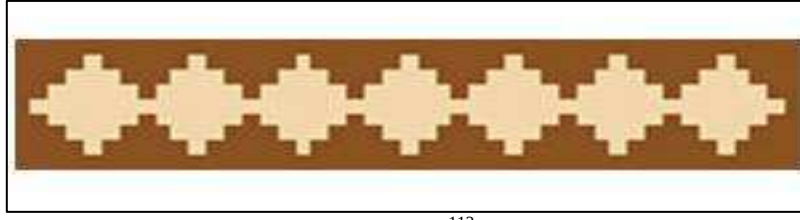
¹⁰⁷ Kalafat, Age., s. 73

¹⁰⁸ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yay., 2006, s. 84

¹⁰⁹ Kalafat, Age., s. 107

¹¹⁰ Ergüder, Agt., s. 319

¹¹¹ Ergüder, Agt., s. 339

Çizim 67: Suyolu Motifi¹¹² (Kars Müzesi)

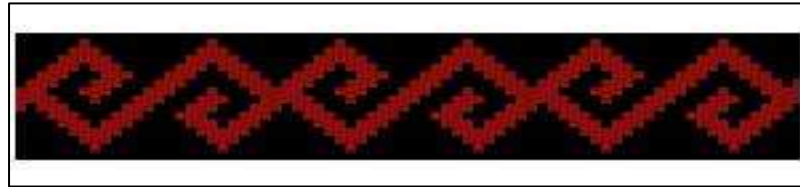
Çizim 68: Suyolu Motifi¹¹³ (Kağızman Ali Deveci Evi)

Çizim 69: Suyolu Motifi¹¹⁴ (Kars Müzesi)

Çizim 70: Suyolu Motifi¹¹⁵ (Kars Müzesi)

Çizim 71: Suyolu Motifi¹¹⁶ (Kars Müzesi)

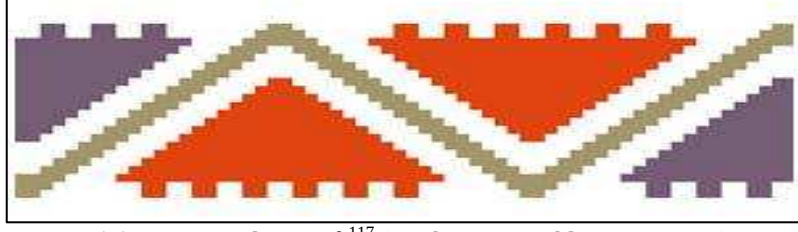
¹¹² Ergüder, Agt., s. 245

¹¹³ Ergüder, Agt., s. 269

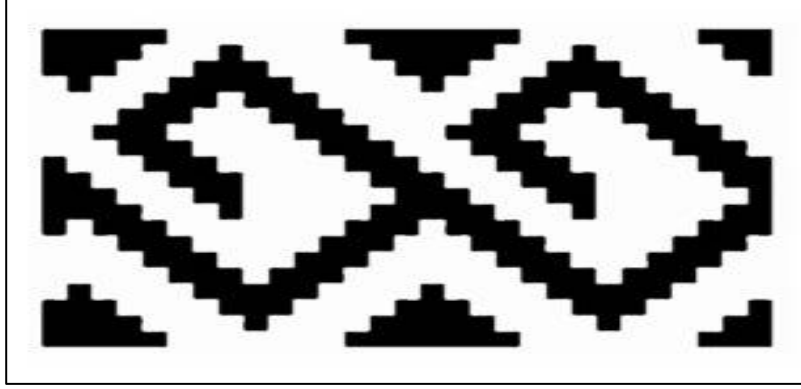
¹¹⁴ Ergüder, Agt., s. 233

¹¹⁵ Ergüder, Agt., s. 241

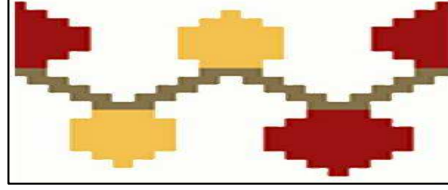
¹¹⁶ Ergüder, Agt., s. 221

Çizim 72: Suyolu Motifi¹¹⁷ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

Çizim 73: Suyolu Motifi¹¹⁸ (Kars Müzesi)

Çizim 74: Suyolu Motifi¹¹⁹ (Dokunduğu Yer: Şenkaya-Bardız)

(Bulunduğu Yer: Sarıkamış Karakurt Köyü)

4.1.9. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen El, Parmak ve Tarak Motifleri

Bir elin parmakları olan beş, dokumalarda kötü gözü önlemede kullanılır. Bu motifi ilk önce Ön-Türkler kullanmıştır. Türkistan Karadağları kaya resimlerinde görülmektedir. Natüralist olarak çizilen el motifi giderek stilize olmuş, zamanla beş noktaya dönüşmüştür. Anadolu'da doğumu simgeleyen ana ile bereket arasında bir ilişki kurulmuştur. Kibele'den Meryem Ana'ya kadar

¹¹⁷ Ergüder, Agt., s. 187

¹¹⁸ Ergüder, Agt., s. 223

¹¹⁹ Ergüder, Agt., s. 205

süren bağlantı, İslamiyet sonrası Anadolu’da Fatma ana, Fadime ana geleneği şeklinde sürmüştür¹²⁰.

Fadime Ana, Anadolu kadınının ev işlerinin, bereketin, uğurun, hastalıklarda ve doğumda yardımın, karı-koca ilişkilerinde iyi geçinmenin, birbirine yardımcı olmanın sembolüdür.¹²¹

Kalafat’ın tespitlerinde; Dadalı Türkmenlerinde çiçek hastalığına yakalanmış hayvanların tedavisinde “Çiçek Tası” kullanılır. Dede bu tas ile tedavide kullanılmak üzere “Okunmuş su” verir. Çiçek tası, “Şifa Tası” veya “Şifa eli” olarak da bilinir ve bereketi celbetmek maksadı ile de kullanılır. Dede bu tas ile ürünleri artsın diye tarlaya ve hayvanların üzerine su serper. Bu neviden taslar Türk kültürlü halkların Sünni inançlı kesimlerinde de vardır. Bunlar kırk çıkarmada korku çıkarmada, nazar gidermede kullanılır. Bazen üzerlerine Allah’ın sıfatlarından kırk sıfatın yazıldığı veya üzerinde Allah’ın sıfatlarının yazılı bulunduğu kırk anahtarın olduğu da olur¹²².

Çerkezlerde bir ölüm olayı olduğu zaman cenaze ortaya, meydana getirilmez. Odanın bir tarafına, yere bir hasır serilir, bunun üzerine serilen yatağa cenaze konulur. Cenazenin etrafına ona ait şahsi eşyaları, elbiseleri serilir. Yatağın etrafına ve duvarlara silahları asılır. O odada ölünün ailesi ve akrabaları bulunur. Ölünün dul olan eşi oda kapısının yanında ayakta durur. Yatağın dört bir tarafında kızlar ve genç kadınlar otururlar. Erkekler dışarıda olurlar. Cenazenin bulunduğu odaya ağlayarak girenlerle birlikte kadınlar da ağlarlar. İçeriye giren erkek, ellerini gözlerinin üzerine doğru kaldırır. Yatağın üzerine diz çökerek alnını yatağın üzerine koyar. Kızlar onu kaldırır. Baş sağlığı duasını imam yapar. Bu duayı dinleyenler, sol ellerini kulak memelerine kadar kaldırır, sabır ve rahmet dilerler. Sağ el kaldırılmaz. "Sağ el mutluluk içindir" tarzında bir inanç vardır¹²³.

¹²⁰ Ergüder, Agt., s. 161

¹²¹ Ergüder, Agt., s. 161; Mine Gökbüget, “Anadolu’da Göz ve Nazar Geleneği ve Bununla İlgili Pratiklerin Dokumalarda Uygulanması”, *I. Uluslararası El Sanatları Sempozyumu*, İzmir: 1984, s. 202.

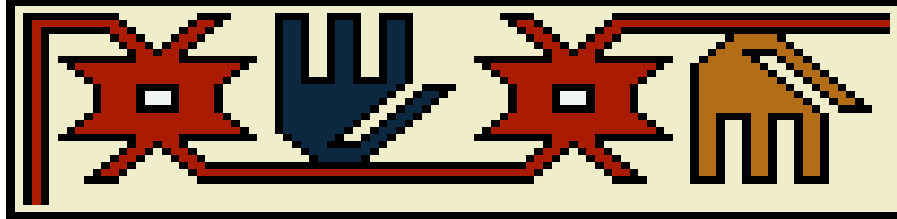
¹²² Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısashılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karırlılar, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar*, Berikan Yay., Ankara: 2006, ss.97-98

¹²³ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Berikan Yay., Ankara: 2006, s.311

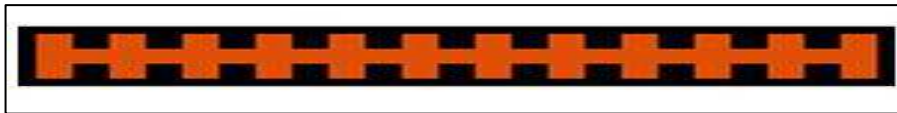
Kars'ta insan eli şeklinde madenden veya tahtadan yapılmış şekilde Hz. Ali'nin olduğu inancı ile adak adanır. Pençe-/i Al'ı aba boyutu O'nun da ehli-i beyt anlamına geldiği gibi açıklamalar yapılabilir¹²⁴.

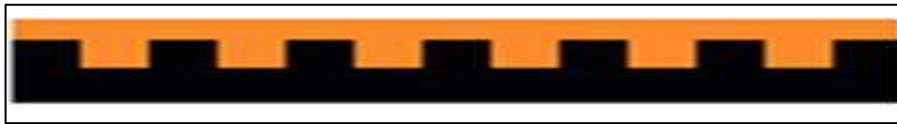
Fotoğraf: 3 -4 El Motifleri (Kars Halıları)

Çizim 75: El ve Tarak Motifleri

Çizim 76: El ve Tarak Motifi¹²⁵ (Selim Bozkuş Köyü Camii)

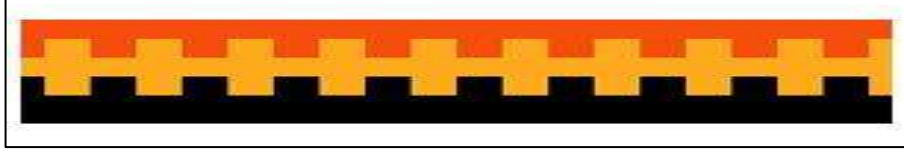

Çizim 77: El ve Tarak Motifi¹²⁶ (Kars Merkez Subatan Köyü Mevlüt Öztürk Evi)

¹²⁴ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Berikan Yay., Ankara: 1996, s.122

¹²⁵ Ergüder, Agt., s. 207

¹²⁶ Ergüder, Agt., s. 209

Çizim 78: El ve Tarak Motifi¹²⁷ (Digor Dağpınar Köyü)

Çizim 79: El ve Tarak Motifi¹²⁸ (Sarıkamış Başköy Camii)

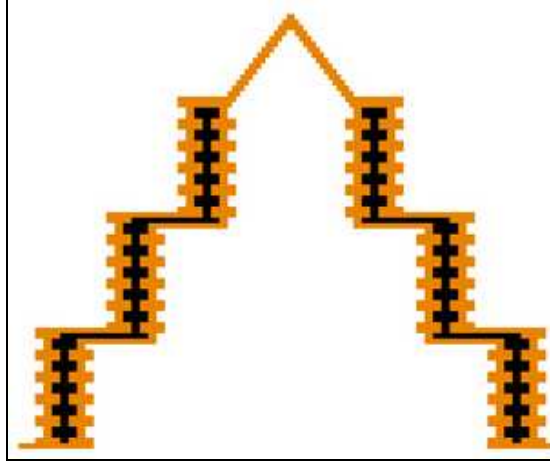

Çizim 80: El ve Tarak Motif Motifleri¹²⁹ (Arpaçay Karakale Köyü Camii)

¹²⁷ Ergüder, Agt., s. 167

¹²⁸ Ergüder, Agt., s. 255

¹²⁹ Ergüder, Agt., s. 373

Çizim 81: El ve Tarak Motifi¹³⁰ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

4.1.10. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen Muska ve Nazarlık Motifleri

Nazar, belirli insanlarda bulunduğu inanılan bakışlardan fırlayan, çarpıcı, zarar verici, öldürücü bir güçtür. Nazarlık, kötü gözden koruyan nesnelerdir. Muska, taşıyan kişiyi dış etkilerden koruyan dinsel gücün saklı olduğuna inanılan nesnelerdir.¹³¹ Anadolu dokumalarında muska motifi, şematik şekle dönüşmüş, bir merkez etrafında çift üçgen şeklinde rastlanmaktadır.¹³²

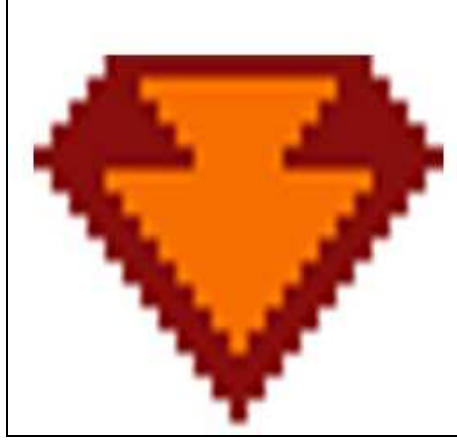
Kalafat'ın tespitlerinde; Kars'da, Erzurum'da, Ağrı'da, Van'da ve daha birçok yerde, kötü niyetle yapılmış muskayı bozacak olan ehliyetli falcı veya hocanın kendinden geçtiği olur. Çarpılmış ve büyü yapılmış kimselere yardımcı olmak isteyen ehil kimselerin, işlem anında titreyerek kendilerinden geçtikleri görülür.¹³³

¹³⁰ Ergüder, Agt., s. 190

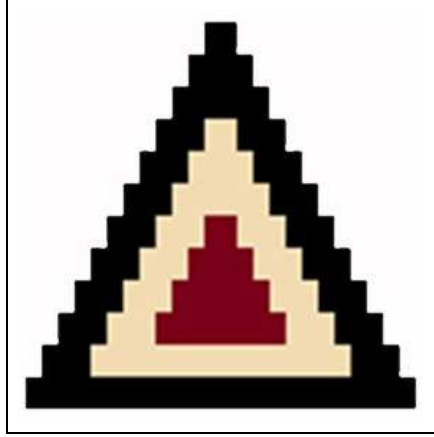
¹³¹ Ergüder, Agt., s. 163; G. Erbek, Age., s. 24.

¹³² Ergüder, Agt., s. 163; Gökbuget, Age., s. 202.

¹³³ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Dedem Korkut Aşağı Eller*, Berikan Yay., Ankara: 2008, s.216

Çizim 82: Muska ve Nazarlık Motifi¹³⁴ (Selim Darboğaz Köyü Camii)

Çizim 83: Muska ve Nazarlık Motifi¹³⁵ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

Çizim 84: Muska ve Nazarlık Motifi¹³⁶ (Sarıkamış Kamışlı Köyü Camii)

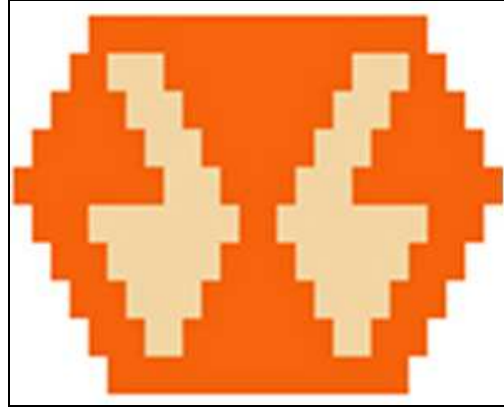
¹³⁴ Ergüder, Agt., s. 275

¹³⁵ Ergüder, Agt., s. 295

¹³⁶ Ergüder, Agt., s. 315

Çizim 85: Muska ve Nazarlık Motifi¹³⁷ (Kars Halefoğlu Köyü Ahmet Ölmez Evi)

Çizim 86: Muska ve Nazarlık Motifi¹³⁸ (Kars Müzesi)

Çizim 87: Muska ve Nazarlık Motifi¹³⁹ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

¹³⁷ Ergüder, Agt., s. 327

¹³⁸ Ergüder, Agt., s. 184

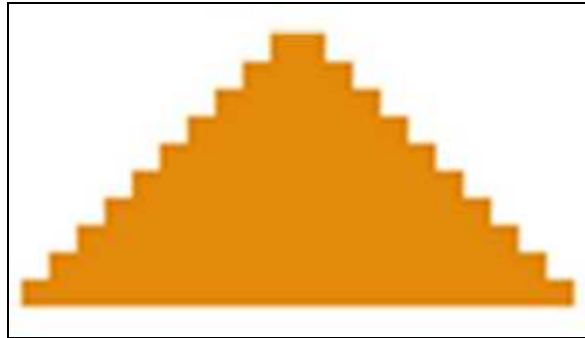
¹³⁹ Ergüder, Agt., s. 247

Çizim 88: Muska ve Nazarlık Motifi¹⁴⁰ (Akkyā Şahnalar Köyü Camii)

Çizim 89: Muska ve Nazarlık Motifi¹⁴¹ (Sarıkamış Başköy Camii)

Çizim 90: Muska ve Nazarlık Motifi¹⁴² (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

¹⁴⁰ Ergüder, Agt., s. 375

¹⁴¹ Ergüder, Agt., s. 255

¹⁴² Ergüder, Agt., s. 263

4.1.11. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Göz / Pıtrak Motifleri

Kötü gözle bakışın kökeni ve çıkış noktası insan gözüdür. Günlük yaşamda kullanılan dokumalarda bu motif sık sık işlenmiştir. En yaygın olanı dörde bölünmüş eş kenar dörtgen şeklindedir. Kare, eşkenar dörtgen ve dikdörtgen şeklinde göz motifine de rastlanır. Göz motifi yörelere göre değişkenlik gösterir.¹⁴³

Kalafat'ın tespitlerinde; Bayır-Bucak Türkmenlerinde “Tandır Gelen” inancı vardır. Tandırda ekmek pişirilirken bu esnada tandırın olduğu yere gelene mutlaka pişirilen ekmekten ikram edilir. Aksi halde, gelenin nefsinin pişirilen ekmekte kalacağına inanılır. Pişirilen bir yemeğin veya yemek sofrasının üzerine gelene ikram yapılması ve bunun nefisle ilgili boyutu Anadolu’da da vardır. Kars’ta gözü içinde kalır” denir. Ayrıca küçük çocukların, aç olanların ve hamile kadınların nefsinin daha fazla olduğu düşünülür. Küçük çocukların imrendikleri şeyi yemeye özendirmek için “ye yoksa çükün düşer” denir. Ayrıca Türk halk inançlarına göre tamah kişinin gözünü kapatır¹⁴⁴.

Türkiye’de genel olarak geçerli bazı inanışlar vardır. Kurban gözü yiyen hamile kadının çocuğunun güzel gözlü olacağına, inanılır¹⁴⁵.

Anadolu’da Kars ve çevresinde çocuk kırklanacağı zaman kırk suyuna fasulye tanesi gibi sayılabilir şeylerden 40 adet konur. Bunlardan en makbulü bir çift kurutulmuş kurban veya kurt gözüdür. Kurt gözü kurban gözü ile eş değerde algılanmış olup, Al Karısı ve benzeri gibi görünmeyen tehditlere karşı koruyucu olduğuna inanılmıştır¹⁴⁶.

Mavi gözlü insanların gözü baktıkları kimseye dokunmuş. Aynı renkte boncuk taşımakla, bu göz değmesine karşı korunmuş olacağına inanılır. Kars yöresinde, bu renkli gözlü insanlara, göy gözlü denir. Yani, o tür göze sahip olanlardan çekinilir, tekin olmadıkları kabul edilir¹⁴⁷.

Anadolu’da Kars ve çevresinde çocuk kırklanacağı zaman kırk suyuna fasulye tanesi gibi sayılabilir şeylerden 40 adet konur. Bunlardan en makbulü bir çift

¹⁴³ Ergüder, Agt., s. 164; G. Erbek, Age., s. 24.

¹⁴⁴ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan, Bekrikan Yay., Ankara: 2008, s.82*

¹⁴⁵ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları VIII, Türk Devletleri Kültü Tarihi, Berikan Yay., Ankara: 2007, ss.35-36*

¹⁴⁶ Yaşar Kalafat, *Türk Halk Tefekküründe Kurt 2, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları, Berikan Yay., Ankara: 2009, s.67*

¹⁴⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ebabil Yay., Ankara: 2006. s. 131*

kurutulmuş kurban veya kurt gözüdür. Kurt gözü kurban gözü ile eş değerde algılanmış olup, Al Karısı ve benzeri gibi görünmeyen tehditlere karşı koruyucu olduğuna inanılmıştır¹⁴⁸.

Fotoğraf: 5 Göz motifi Kırgız çadırın da ki kerege gözlerinden çıkmıştır

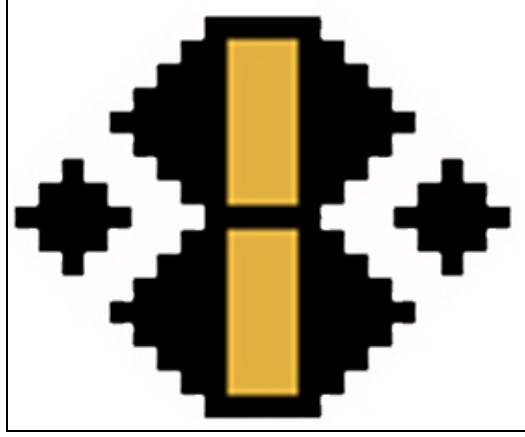
(A.A. Ergüder, Kars Yöresi Düz Dokumaları, Yayımlanmamış Doktora Tezi,)

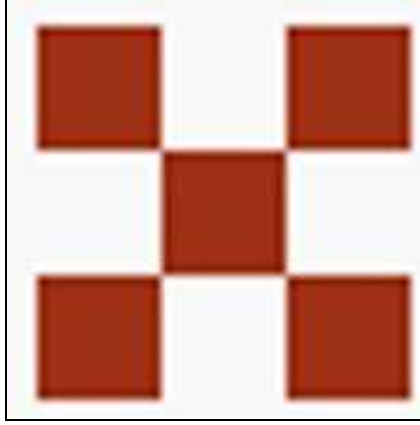
Çizim 91: Göz Motifi¹⁴⁹ (Kars Müzesi)

¹⁴⁸ Yaşar Kalafat, *Türk Halk Tefekküründe Kurt 2, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Berikan Yay., Ankara: 2009, s.67

¹⁴⁹ Ergüder, Agt., s. 221

Çizim 92: Göz Motifi¹⁵⁰ (Kars Müzesi)

Çizim 93: Göz Motifi¹⁵¹ (Kars Müzesi)

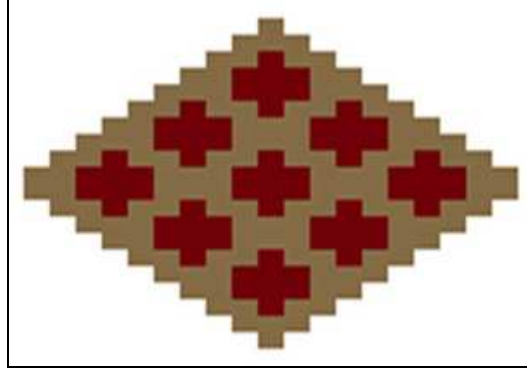

Çizim 94: Göz Motifi¹⁵² (Digor Dağpınar Köyü Camii)

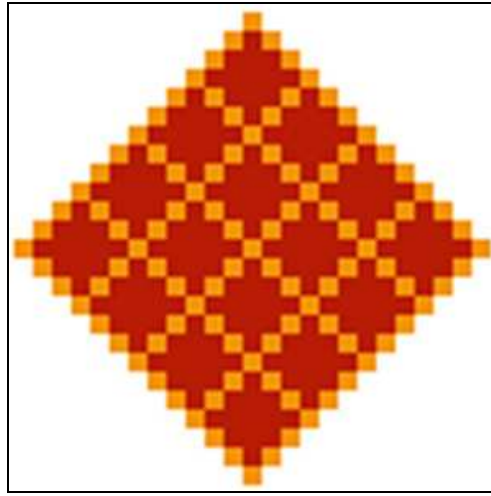
¹⁵⁰ Ergüder, Agt., s. 223

¹⁵¹ Ergüder, Agt., s. 231

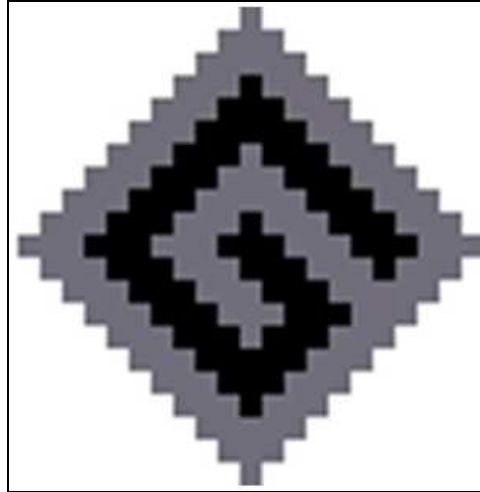
¹⁵² Ergüder, Agt., s. 247

Çizim 95: Göz Motifi¹⁵³ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

Çizim 96: Göz Motifi¹⁵⁴ (Kars Müzesi)

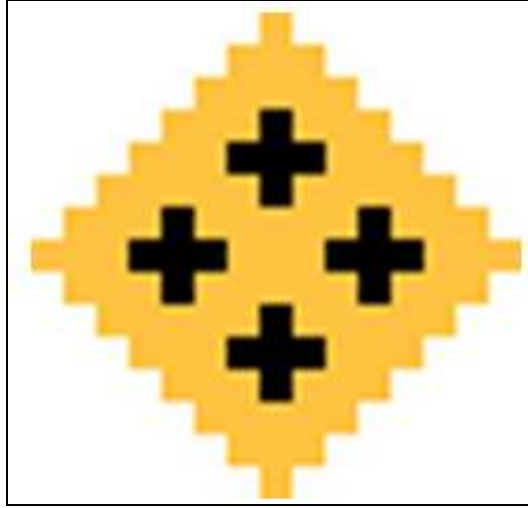

Çizim 97: Göz Motifi¹⁵⁵ (Digor Dağpınar Köyü Camii)

¹⁵³ Ergüder, Agt., s. 190

¹⁵⁴ Ergüder, Agt., s. 337

¹⁵⁵ Ergüder, Agt., s. 247

Çizim 98: Göz Motifi¹⁵⁶ (Kars Müzesi)

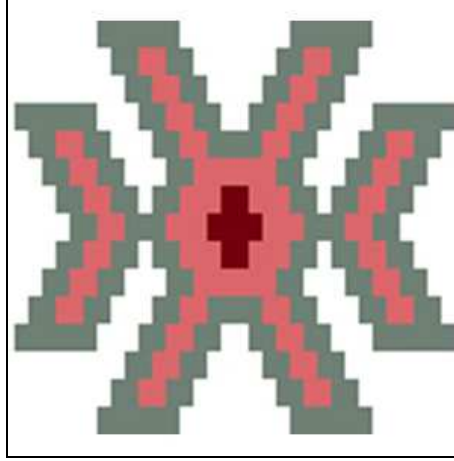
Çizim 99: Göz Motifi¹⁵⁷ (Kars Müzesi)

Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Pıtrak tarlalarda bulunan, dikenleri ile insanlara ve hayvanlara yapışan bir bitkidir. Üzerindeki dikenlerin kötü gözü uzaklaştırdığına inanan Anadolu insanı, onu nazarlık motifi olarak kullanmışlardır. Pıtrak gibi deyimi, ağaçlardaki bolluğu anlatır. Bu motif bereket simgesi olarak genellikle un çuvallarında kullanılır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Ergüder, Agt., s. 221

¹⁵⁷ Ergüder, Agt., s. 192

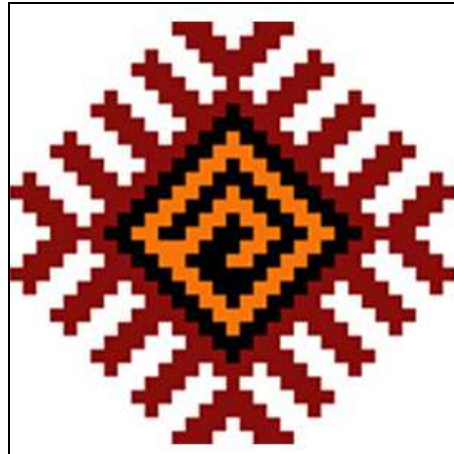
¹⁵⁸ Ergüder, Agt., s. 160; G. Erbek, Age., s. 21.

Çizim 100: Pıtrak Motifi¹⁵⁹ (Sarıkamış Yeniköy Camii)

Çizim 101: Pıtrak Motifi¹⁶⁰ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

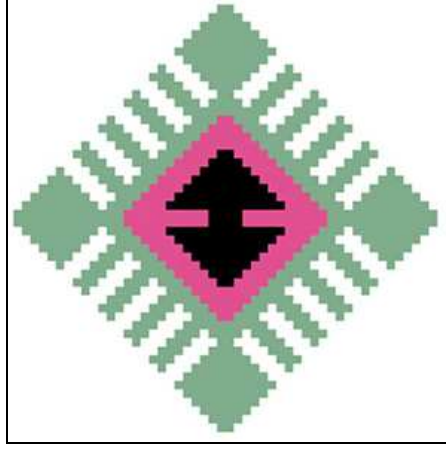

Çizim 102: Pıtrak Motifi¹⁶¹ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii))

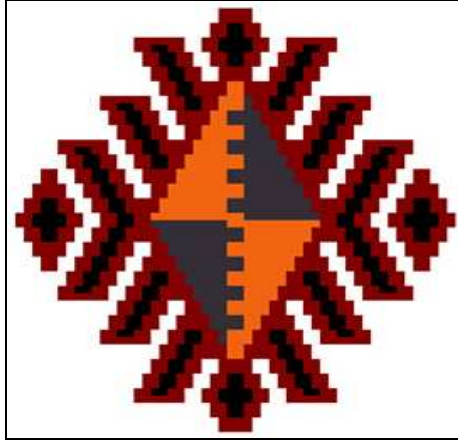
¹⁵⁹ Ergüder, Agt., s. 305

¹⁶⁰ Ergüder, Agt., s. 317

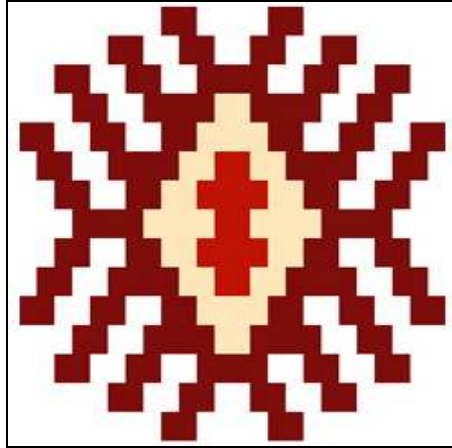
¹⁶¹ Ergüder, Agt., s. 317

Çizim 103: Pıtrak Motifi¹⁶² (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

Çizim 104: Pıtrak Motifi¹⁶³ (Kars Merkez Subatan Köyü Camii)

Çizim 105: Pıtrak Motifi¹⁶⁴ (Selim Bozkuş Köyü Camii)

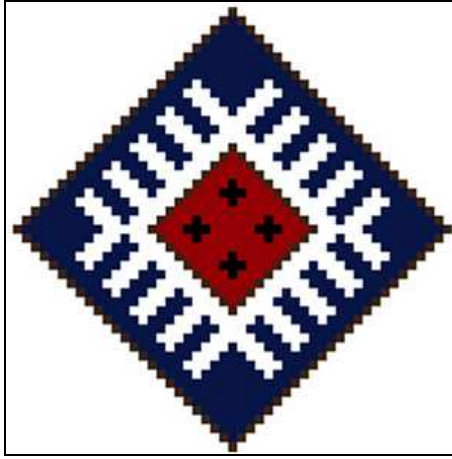
¹⁶² Ergüder, Agt., s. 321

¹⁶³ Ergüder, Agt., s. 523

¹⁶⁴ Ergüder, Agt., s. 198

Çizim 106: Pıtrak Motifi¹⁶⁵ (Kars Müzesi)

Çizim 107: Pıtrak Motifi¹⁶⁶ (Arpaçay Karakale Köyü Camii)

4.1.12. Dokumalarda Görülen Oğ Damgası (Haç Motifi)

Haç motifli damgaların aslı Ön-Türklerdeki Oğ damgalarıdır. Bu damganın anlamı, tanrıya erişmek için gerekli şart, kısacası günahsız olma demektir.

Oğ damgası daha sonra haç şeklinde Hristiyan aleminde kullanılmıştır. Günümüzde bazı Yörük aşiretlerinin armaları olarak kullanılmaktadır. Dünderlı, Çavdarlı, Karahacılı, Karakoyunlu, Yeşilyurt, Kınık ve Hayta gibi Türk boylarında kullanılmıştır.¹⁶⁷

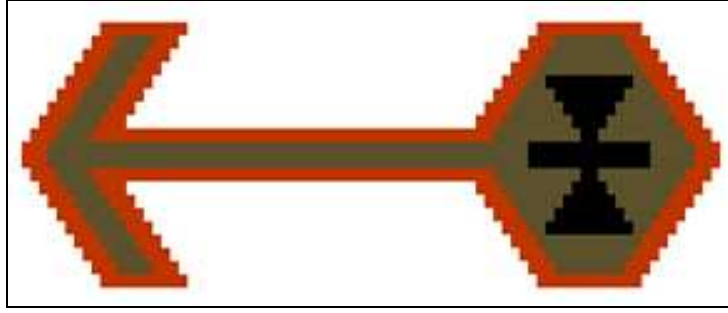
¹⁶⁵ Ergüder, Agt., s. 200

¹⁶⁶ Ergüder, Agt., s. 373

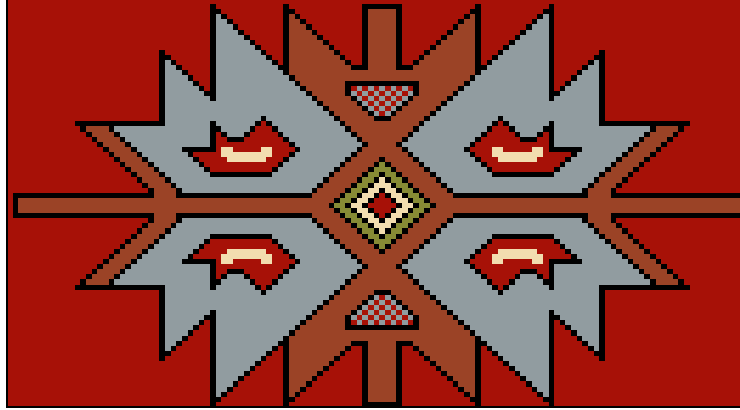
¹⁶⁷ Ergüder, Agt., s. 119; Tarcın, Age., s. 131.

Bu motif, nazara karşı kullanılır. Yatay ve düşey eksenin kesişmesiyle oluşan şekildir. Haçın kötü gözü dört parçaya bölerek etkisini azaltacağına inanılır. Anadolu’da haç motifi Hristiyanlıktan çok eskilere dayanır. Anadolu dokumalarında değişik şekillerde görülebilir.¹⁶⁸

Kalafat’ın tespitlerinde; Kars’da Celal Baba’nın türbesinde, kible tarafına asılı bayrağın üzerinde ok ve yay da asılıdır. Ok ve yayın Türklerde hâkimiyet sembolü olduklarını merhum hocalarım B. Ögel ve A. Taneri incelemişlerdi¹⁶⁹.

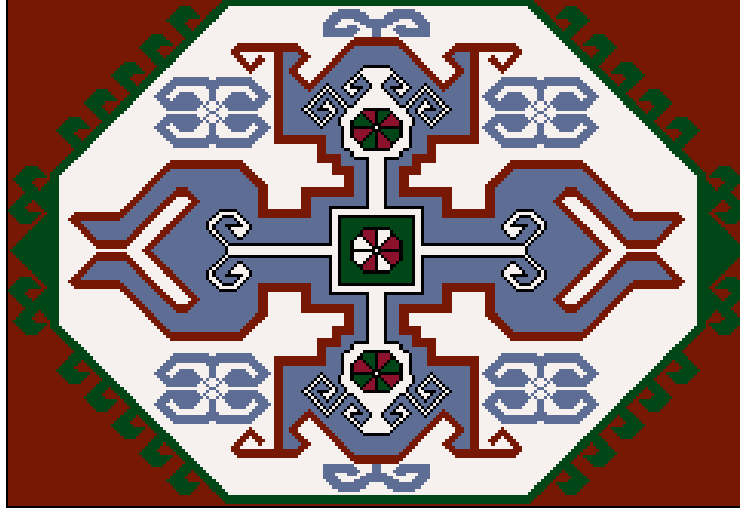
Çizim 108: Ok Damgası (Kars Halısı)

Çizim 109: Oğuz Damgası (Kars Halısı)

¹⁶⁸ Ergüder, Agt., s. 120; G. Erbek, Age., s. 25.

¹⁶⁹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yay., Ankara: 2006. s. 39

Çizim 110: Ok Damgası (Kars Halısı)

Çizim 111: Ok Damgası (Kars Halısı)

Çizim 112: Oğuz Damgası (Kars Halısı)

4.1.13. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen Yılan Motifi

Yılan, insanların eskiden beri ilgilendikleri hayvan olup, mutluluk ve bereket sembolüdür.¹⁷⁰Türklerde yılan motifi çok eskilere dayanır. Ön-Türklerde de yılan kutsal bir yaratıktır. İyiliğin ve hayatın temini için yeryüzüne gönderildiğinden, hayatı devam ettirecek olan kişi-aile-ocak koruyucusudur. Ocağın sönmemesine, aileye bir fenalık gelmesini engeller. Onlara daima iyilik aşılar.

Koruyucu ve intikamcı yılan, Ön-Türklerin sembolüdür.¹⁷¹

Kalafat'ın tespitlerinde; Ev iyesinin yılan şeklinde olduğu inancına Kars ilinde de rastladık. İnanca göre, bu yılan, evin zemininde bir yerde yaşamış ve ev halkına dokunmazmış. Ev halkı, onun evde olduğunu bilir ve ona iyi davranırmış. Bu iye, evin her ferdine görünmezmiş¹⁷².

Kars yöresinde evlerin sahipliğini yapan yılanların varlığına inanılır. Bu yılan nadiren görünür. Kara, beyaz ve alaca olabilir. O yılanı hiç kimse dokunmaz. O da insanlara ve hayvanlara dokunmaz. Bazen tavuklarla birlikte su içtiği de görülür. Ev iyesi görünümü arzeden bu yılan, Güneydoğu'da bağ ve bahçeleri de korumaktadır. Çıldır'da evlerin korunması işini üstlenen bu yılanın ismi "kelagalı ev yılanı"dır. ona dokunan felakete uğrar¹⁷³.

Çizim 113: Yılan Motifi¹⁷⁴ (Kars Merkez Halefoğlu Köyü Ahmet Ölmez Evi)

¹⁷⁰ Ergüder, Agt., s. 120; Erbek, Age., s. 30.

¹⁷¹ Ergüder, Agt., s. 131; Tarcın, Age., s.166.

¹⁷² Kalafat, Age., s. 80

¹⁷³ Yaşar Kalafat "Eski Türk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri" 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara: 1992, s.156

¹⁷⁴ Ergüder, Agt., s. 285

4.1.14. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Görülen Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı

Anadolu kirkitli dokumalarında bu motif bolca kullanılmaktadır. Hayvancılıkla geçinen insanların sorunlarından biri de kurtlardır. Kurt ağzı ve kurt izi motiflerini dokumaya aktarmalarının sebebi de budur.¹⁷⁵ Eski Türk dillerinde ve Anadolu’da güç, kuvvet, bereket ve iyiliği temsil eder.¹⁷⁶ Türk topluluklarında erkek ve dişi kurttan çoğalma efsaneleri yaygın bir inançtır.¹⁷⁷

Kalafat’ın tespitlerinde; Kars yöresinde sevilen ve sözleriyle insanları kırmayan kişilere “Sende kurt büzüğü mü var? Her toplumda kabul görüyorsun sözün insana batmıyor.” Sözü kullanılır¹⁷⁸.

Kaşıntıya düşmüş Alevi çocuklar için “Kurtdeşen” olmuş denilir. Bu hastalığa kurdun izini bozan çocukların yakalandığı inancı vardır. Bu hastalığın tedavisi için, hasta çocuğun kurdun aşık kemiği ile yıkanması gerektiğine inanılır. Kurtdeşen kaşıntı yapması ile Türk kültürlü halklarda bilinen bir hastalıktır. Türk halk tefekküründe, kurt izi kutsaldır. Kurt izine basan iki kişi yedi yıl kardeş olurlar. Kurdun dişinde, gözünde, tırnağında derisinde, kanında hikmet ara nır, hikmet olduğuna inanılır¹⁷⁹.

Dağda kalakalmış hayvanların kurt tarafından parçalanmaması için Sarıkamış Çerkezleri de kurtağızı bağlarlar¹⁸⁰.

Sarıkamış, Kars ve çevresi Türk aşiretlerinde erkek çocuğun büyüyünce cesur olmaları için burun kanatları iğne ile delinip buradan kurt kılı geçirilir. Bu

¹⁷⁵ Ergüder, Agt., s. 111; G. Erbek, age., s. 34.

¹⁷⁶ Ergüder, Agt., s. 134; B. Karamağaralı, “Türk Folklorunda Kurt Üzerine”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirisi, C. V, Ankara 1987, s. 163.

¹⁷⁷ Ergüder, Agt., s. 134; Y. Çoruhlu, “Türk Sanatında Görülen Hayvan Figürlerine Gök ve Yer Sembolizmi Açısından Bir Bakış” *Türk Dünyası Tarih Dergisi* s. 249.

¹⁷⁸ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısashılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karirliler, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar*, Berikan Yay., Ankara: 2006, s.17

¹⁷⁹ Kalafat, Age., ss. 97-98

¹⁸⁰ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Berikan Yay., Ankara: 2006, s.315

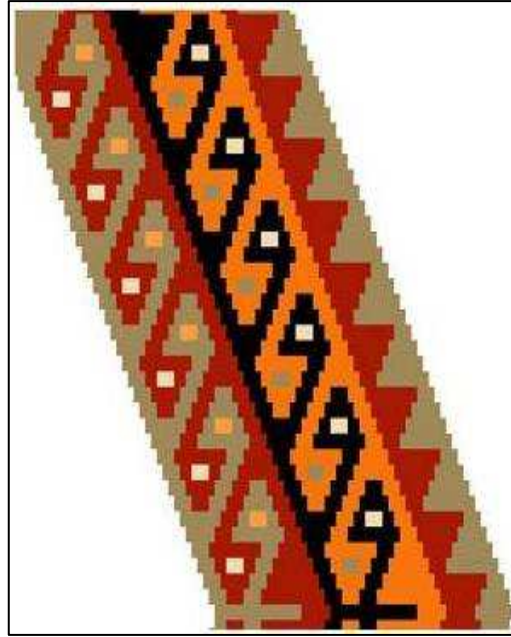
yörede çocuk beşikleri için yapılan koruyucu büyülerin içerisinde Kurtturnağının da konulduğu olur¹⁸¹.

Kuzey Kafkasya'da Tabasaranlar'da köyden birinin ineği kayboldsa Molla kurdun ağzını bağlar. Kurtağzı bağlamak ve kurtağzı açmak inancı Türk kültür coğrafyasında Türk kültürlü halkların hepsinde vardır¹⁸².

Kurt dişi, Ağrı, Kars, Tunceli ve bölgenin diğer kesimlerinde nazarlık olarak kullanılır ve Kurtpençesinin birçok yerde bilhassa Sivas civarında Al karısına karşı koruyuculuğuna inanılır¹⁸³.

Çizim 114: Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı Motifi¹⁸⁴ (Sarıkamış Başköy Kemal Akbaba Evi)

Çizim 115: Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı Motifi¹⁸⁵ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Mirsevdin Kızıldaş Evi)

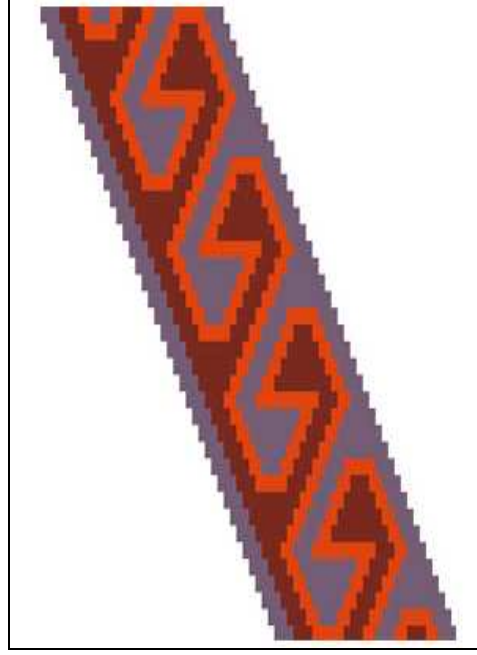
¹⁸¹ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt*, Lalazer Kitabevi, Ankara: 2007, s. 19

¹⁸² Kalafat, Age., s. 31

¹⁸³ Kalafat, Age., s. 70

¹⁸⁴ Ergüder, Agt., s. 196

¹⁸⁵ Ergüder, Agt., s. 251

Çizim 116: Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı Motifi¹⁸⁶ (Kars Merkez Ocaklı Köyü Davut Kara Evi)

4.1.15.Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Hayat Ağacı

Ölümsüzlük ve soy ile ilgili motiflerden olan hayat ağacı, sonsuz yaşamı ve cenneti simgeler.¹⁸⁷ Tek tanrılı dinlerde, yaratılışı anlatan bölümlerdeki ortak nokta ağaçtır. Bazı motiflerde bu ağacı bir yılanın beklediği görülür. Cennetteki yasak ağacın meyvesinden Havva'ya veren yılan, böylece Korkut Ata'dan Gılgamış'a ve Büyük İskender'e kadar tüm ölümsüzlüğü arayanların bu otu bulmalarına ve yemelerine engel olmuştur. Ölümsüzlüğü bulamayan insanlar, ölümden sonraki hayat ile umutlarını sürdürürler. Bu umutları hayat ağacı motifi ile simgelenir.¹⁸⁸ Şaman inancına göre hayat ağacı, dünyanın eksenidir. Orta Asya inancına göre kâinat, hayat ağacı, yer, gök ve gezegenlerle temsil edilir. Gök ve yeri bağlayan hayat ağacıdır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Ergüder, Agt., s. 264

¹⁸⁷ Ergüder, Agt., s. 167; Bilgin, Ü., "XIX. Yüzyıl Seccadeleri", *Sanat Dünyamız*, Yıl 6, S. 17, s. 18-22.

¹⁸⁸ Ergüder, Agt.,s.167; G. Erbek, Age., s. 36.

¹⁸⁹ G. Öney, Artuklu Devrinden Bir Hayat Ağacı Kabartması Hakkında, *Vakıflar Dergisi* S.7, İstanbul 1968, s. 117

Meyveli hayat ağacı motifi, ev bereket bulsun anlamındadır. İlk çağlardan beri değişik görünümlemlerle taşlara işlenen hayat ağacı motifi yapraklı ise uzun ömürlülük, çiçekli ise, güzellik artırımı anlamlarını taşır.

Güran Erbek bir yayınında, “Yasemin, sümbül, karanfil, nergis ve benzeri çeşitli çiçekler, hayat ağacı sembolü olarak kullanılmışlardır. Bunlar genellikle vazo ve çiçek birleşimleri şeklinde görülür” demektedir. Aynı yayında meyvelerin kem göze karşı nazarlık olarak kullanıldığını da belirtir.¹⁹⁰

İslam dini, sanatçıyı bitkisel betimlemelere yönlendirmesine karşın sanatçı, reel bakış açısından kaçınarak derin soyutlamayı tercih etmiştir. Tüm bunlar, anlam bütünlüğü sağlanarak ya dolgu ya da ifade sağlamak amacıyla yapılmıştır. Anadolu Selçuklu devri yapılarını süsleyen hayat ağacı motifleri¹⁹¹ sembolik nitelikte ve soyut birer natürmort tasviri görülebilir.¹⁹² Çoruh Vadisi seccadelerinde Çifte Minareli – Yakutiye Medresesi ve bölgedeki Türk kiliselerinde hayat ağacı motifine rastlanır.¹⁹³

Kalafat’ın tespitlerinde; Kotij, Çerkezlerde mukaddes meşe ağacı olarak bilinir. Bunun yanı sıra Gök Tanrı inanç sisteminde, ağaç iyesinin, önemsenecek iltisaklardır. Bazı yörelerde Kodoş olarak da geçer. Savaştan önce burada toplanılıp, önemli kararlar burada alını. Göktanrı inanç sisteminde "Ağaç Kültü"nın varlığı bilinirken, Uluğ Türkistan’da ve Anadolu’da "Kutsal Meşe" ile ilgili birçok inanç ve dini uygulama vardır. Meşe ile ilgili dini pratikleri hayatın birçok safhasında görmekteyiz. Mezithe ise "Ormanın ruhu/Orman İlahı"dır. Böyle bir ağaca sığınan canı dahi olsa, ağaç ibadet için seçildiğinden o şahsa dokunulmaz¹⁹⁴.

Kars’ta ve İran’da aynı inanç çevresinde 40 cm bir yaş ağaç boyuna yarılr, bunların üzerine Kerbela’dan getirilmiş Hz. İmam Hüseyin türbeti (toprağı) ile

¹⁹⁰ Ergüder, Agt., s. 168; G. Erbek, “Hayat Ağacı Motifi 2”, *Antika*, Yıl 2, S. 16, İstanbul:1986, s. 28.

¹⁹¹ Ergüder, Agt., s. 168; Bir vazo içinden çıkan hayat ağacı motifi, Konya İnce minareli Medrese, Divriği Ulu Camii, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Sivas Çifte Minareli Medrese portallerinde görülmektedir.

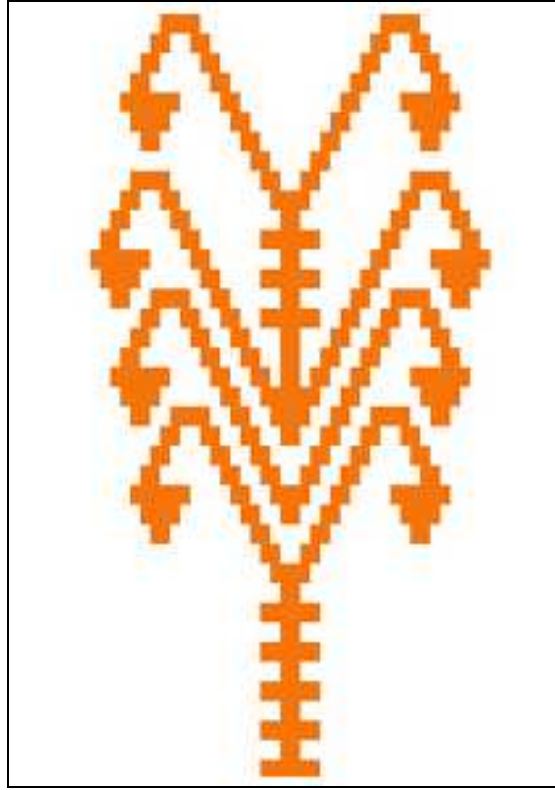
¹⁹² S. Leloğlu- Ünal, “Anadolu Türk Sanatında Natürmort Benzeri Düzenlemeler ve Türk Halı Seccadelerindeki Yankıları”, *Erdem (Halı Özel sayısı 3)*, C. 10, s. 527.

¹⁹³ Ergüder, Agt., s. 168

¹⁹⁴ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Berikan Yay., Ankara: 2006, s.325

Lailahe İllallah Muhammeden Resulullah” yazılır. Bunlar mevtanın sağ ve sol koltuğunun altına konulur. Kefenin artan parçası ile bunlar sağ ve sola bağlanırlar. Bunun yapılmasındaki amaç, mahşer günü bütün ağızlar mühürlenince, ellerini yukarıya kaldıran mevt “işte ben buyum” demiş olacaktır. İnanca göre, ahiret günü Kerbela toprağı kaybolmayıp zalimlerin zulmüne şahadet edecektir¹⁹⁵.

Kars’ın Ani yolu üzerinde kuşburnu ağacının dallarına çeşitli niyetler tutarak, çaput bağlanır. Geçmişte Kars’ın Dereiçi semtindeki Üçkardeşler ziyaretine giden halk, buradaki gözeden şifa niyetine su içer ve buradaki çallara çaput bağlardı. Çıldır’ın bütün köylerinde kayın ağacının kabuğundan “karasakız” yapılır. Bunun için dere kenarında büyük törenler yapılır. Karasakızın sancı ve kadınlarda kısırlığa iyi geleceğine inanılır¹⁹⁶.

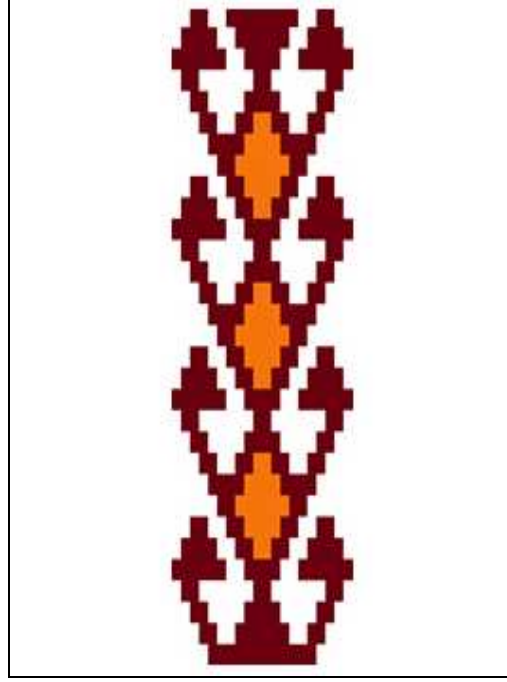

Çizim 117: Hayat Ağacı Motifi¹⁹⁷ (Sarıkamış Başköy Kemal Akbaba Evi)

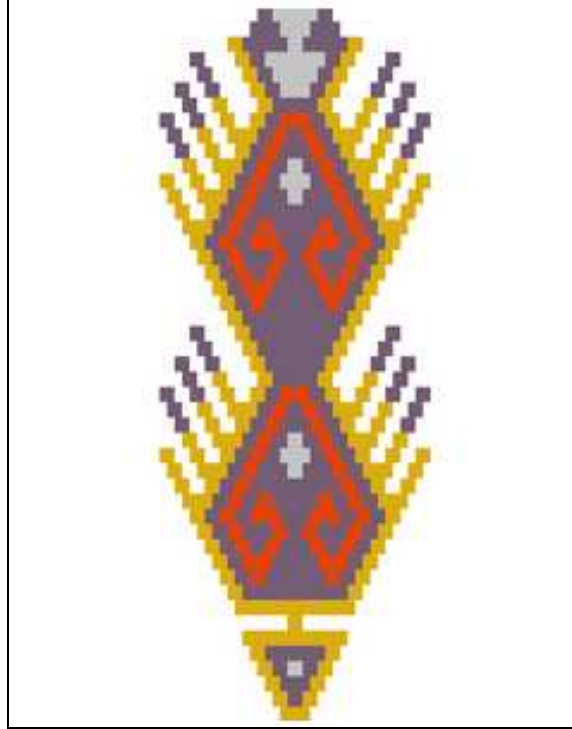
¹⁹⁵ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları IX-X, Makedonlar, Arnavutlar, Torbeşler, Çingeneler, Türkmen-i Sahra, Lazlar, Yörükler, Varsaklar, Çiğiller, Musallahlılar, Koçu Babahlılar, Çeritler*, Berikan Yay., Ankara: 2007, ss.108-109

¹⁹⁶ Yaşar Kalafat “Eski Türk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri” 4. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: 1992, s.156

¹⁹⁷ Ergüder, Agt., s. 196

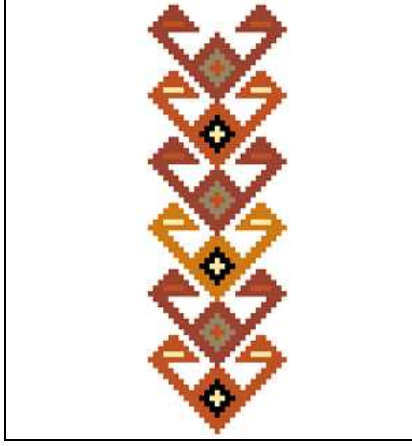
Çizim 118: Hayat Ağacı Motifi¹⁹⁸ (Sarıkamış Başköy Kemal Akbaba Evi)

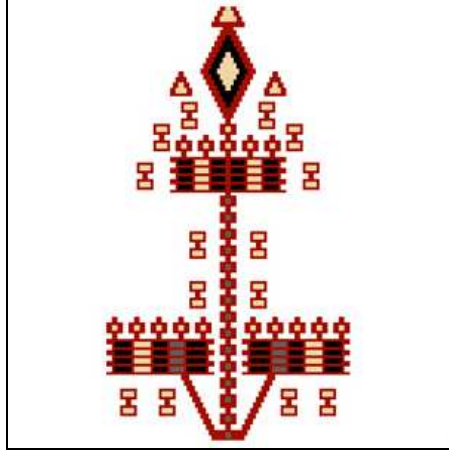
Çizim 119: Hayat Ağacı Motifi¹⁹⁹ (Kars Müzesi)

¹⁹⁸ Ergüder, Agt., s. 196

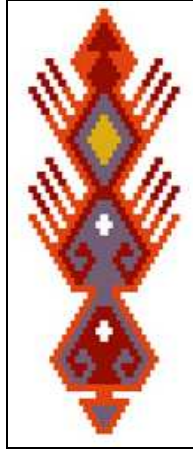
¹⁹⁹ Ergüder, Agt., s. 184

Çizim 120: Hayat Ağacı Motifi²⁰⁰ (Selim Bozkuş Köyü)

Çizim 121: Hayat Ağacı Motifi²⁰¹ (Kars Müzesi)

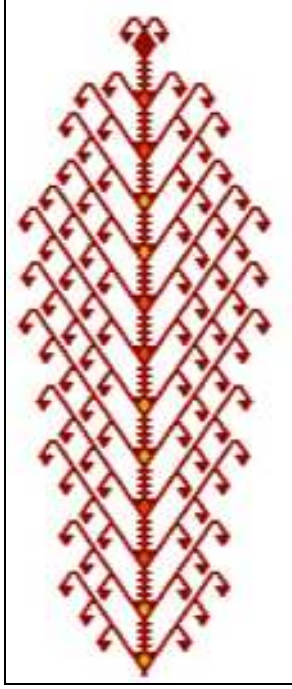

Çizim 122: Hayat Ağacı Motifi²⁰² (Sarıkamış Yağbasan Köyü Camii)

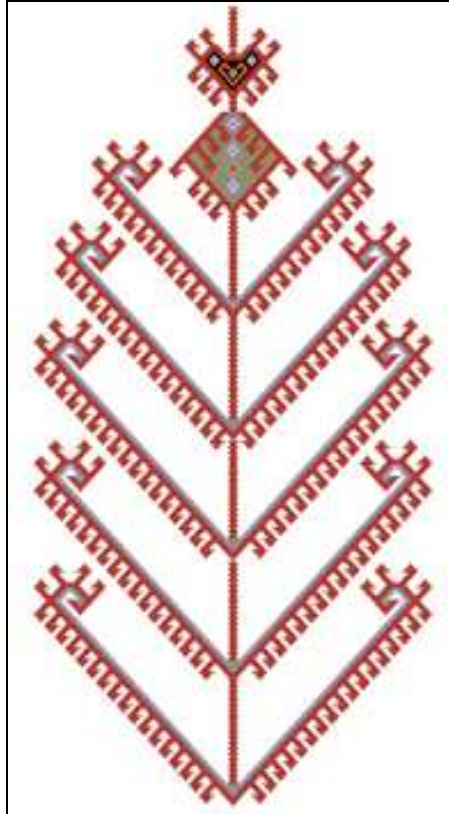
²⁰⁰ Ergüder, Agt., s. 172

²⁰¹ Ergüder, Agt., s. 184

²⁰² Ergüder, Agt., s. 175

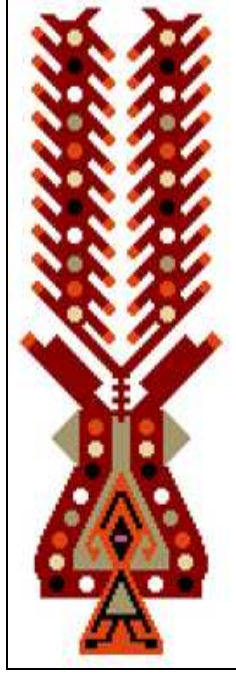
Çizim 123: Hayat Ağacı Motifi²⁰³ (Sarıkamış Yağbasan Köyü Camii)

Çizim 124: Hayat Ağacı Motifi²⁰⁴ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

²⁰³ Ergüder, Agt., s. 175

²⁰⁴ Ergüder, Agt., s. 178

Çizim 125: Hayat Ağacı Motifi²⁰⁵ (Sarıkamış Yayıklı Köyü Camii)

Çizim 126: Hayat Ağacı Motifi²⁰⁶ (Selim Karahamza Köyü Camii)

²⁰⁵ Ergüder, Agt., s. 187

²⁰⁶ Ergüder, Agt., s. 194

4.1.16. Halk İnanışlarında ve Dokumalarda Kuş Figürü

Kuş motifi, Türkler tarafından maddi ve manevi olarak önemli görülmüştür. Anadolu’da bu motif birçok anlama gelir. Ölüm, güzellik, uğur, uğursuzluk, kuvvet, kudret, mutluluk, sevinç, özlem, sevgi örneğidir²⁰⁷. Kuş, ölen kişinin ruhudur. Kuş kutsaldır, gök tanrılarının yönetimindedir. Anadolu’da kurulmuş devletlerin pek çoğunun sembolüdür.²⁰⁸ Tavuskuşu motifi, Türk hükümdarlara ait eşyalarda görülmekle beraber, efsanevi bir kuşun da bu motiflerle anıldığı görülür. Bu motifleri Selçuklu sanatında da görmemiz mümkündür. Selçuklu örneklerinde olduğu gibi, hayat ağacıyla birlikte görülen kuş-kartal motifleri, Orta Asya inançlarına göre Şaman’a eşlik eden kuşlar veya Şaman’ın kendisi olabilir. Şaman’a hayat ağacıyla göğün üstüne ulaşmakta yardımcı olurlar.²⁰⁹ Hayat ağacıyla ilgili hayvanların kökünü, Şaman inançlarından aldığı anlaşılmaktadır.²¹⁰ Türklerde tavus, kartal gibi kuşların süsleyicilik niteliğiyle birlikte, ihtişam, kuvvet, kudret sembolü olarak kullanıldığı dikkat çeker.²¹¹ Pazırık kurganından çıkan eyer altı örtüleri, elbise parçaları, keçe halı ve dokumalarda görülen hayvan mücadele sahneleri, günümüze gelen en eski örneklerdir.²¹² Geometrik biçimli kuş desenlerine kilimlerde de rastlanmaktadır. Dokuma tekniği geometrik yapılmasını zorunlu hale getirmektedir²¹³.

²⁰⁷ Ergüder, Agt., s. 114; A. Sürür, “Türk Tekstil Sanatlarında Kuş Motifi”, 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, V. Cilt, Maddi kültür, 1992, s. 203-210. bkz. B. Karamağaralı, “Sivas ve Tokat’taki Figürlü Mezar Taşlarının Mahiyeti Hakkında” *Selçuklu Araştırmaları Dergisi II*. TTK. Basımevi, Ankara:1970, s.84.; B Oğuz, *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 2*, İstanbul: 1980, s. 866-877.; T.Öz, “Türk Dokumacılığı ve Selçuklular Dönemine Ait Bazı Kumaşlar” TTK. Basımevi, Ankara:1964, s.160.; M. Gönül, “Türk halı Ve Kilimlerinde Sembolik Kuş Şekilleri” *Antropoloji*, S.3, 1965,s.199-246.

²⁰⁸ Ergüder, Agt., s. 136; G. Erbek, Age., s. 42.; F. Batari, “Osmanlı halılarında Kuş Deseninin Kaynağı Ve Gelişimi” *Sanat Dünyamız*, s. 32, İstanbul: 1985, s.28.

²⁰⁹ Ergüder, Agt., s. 137; A. Sürür, age., s. 205; Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, II. Baskı, İş Bankası Yay. Ankara: 1988, s. 48.

²¹⁰ Ergüder, Agt., s. 137; A. Sürür, Age., s. 205.

²¹¹ Ergüder, Agt., s. 136; H. Ersoylu, “Türk Dünyasının Folklor ve Etnografyasında Süs Unsuru Olarak Kullanılan Bazı Kuşlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. VIII, 1980, s. 91.

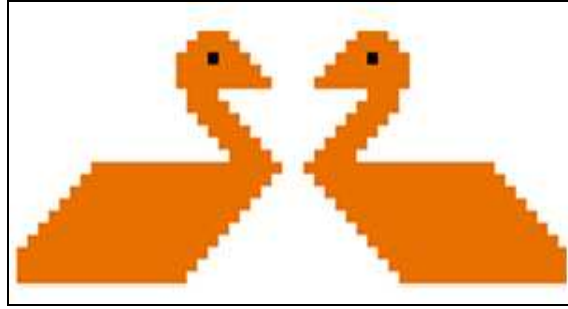
²¹² Ergüder, Agt., s. 137; G. Öney, Age., s. 133-135.

²¹³ Ergüder, Agt., s. 137; A. Sürür, Age., s. 209; F. Batari, “Osmanlı Halılarında Kuş Deseninin kaynağı ve Gelişimi”, İstanbul: *Sanat Dünyamız*, S. 32, 1985, s. 28.

Çift başlı kartal motifi, gücü, kuvveti, egemenliği simgeler. Zafer, saadet, koruyucu unsur, arma, kudret ve benzeri anlamlar içerir.²¹⁴

Kalafat'ın tespitlerinde; Dadalı Türkmen halk inancına göre Karga Hz. Ali'nin mezarını kirletmiştir, bunun için sevilmez. Güvercin ise, ağzı ile su getirip ve kanadı ile bu pisliği temizlemeğe çalıştığı için sevilir. Turna Semahı, Saman Yolu'ndan esinlenerek gökyüzünde, yolunu şaşırırlara rehber olduğu için sevilir. Güvercinin bazı tasavvuf ehline cin yiyici olarak bilindiği de ifade edilmektedir²¹⁵.

Kars yöresi Alevi/Bektaşî inançlı-Müslüman Türklerine göre Mezar-i Şerif'de bulunan Hz. Ali'nin türbesindeki “ak” güvercinlerin kutsal oldukları inancı vardır. Bu türbede Ak olmayan güvercin yoktur. İnanişâ göre bu beyaz güvercinlerin arasına katılan kara güvercinler bir süre sonra aklaşmaktadır²¹⁶. Türk inancına göre, çift başlı Kartal göğün direği üzerinde tünemekteydi²¹⁷.

Çizim 127: Kuş Motifi²¹⁸ (Selim Akçakale Köyü Camii)

²¹⁴ Ergüder, Agt., s. 138; Y. Çoruhlu, “Türk Sanatında Görülen Hayvan Figürlerine “Gök ve Yer” Sembolizmi Açısından Bir Bakış”, Uluslar arası III. Türk Kültür Kongresi Bil., C.I, 25 – 29 Eylül 1993, Ankara: 1999, ss. 248-249; A. Sürür, “Türk Tekstil Sanatında Kuş Motifi ve Tekstil Sanatımızdaki Yeri”, 4. Milletlerarası Türk halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C. V, Ankara: 1992, ss. 203-210; H. Ersoylu, “Türk Dünyasının Folklor ve Etnografyasında Süs Unsuru Olarak Kullanılan Bazı Kuşlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 2, s. 8, 10/1980, s. 83; G. Öney, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı kartal”, *Malargirt Armağanı* Ankara: 1972, s. 139-172; M. Gönül, “Eski Türk Halılarında Hayvan Motifleri”, *Mensucat Meslek Dergisi*, Yıl 16, S. 4, 1965, ss. 160-167

²¹⁵ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısaslılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karirliler, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar*, Berikan Yay., Ankara: 2006, ss. 97-98

²¹⁶ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X, Makedonlar, Arnavutlar, Torbeşler, Çingeneler, Türkmen-i Sahra, Lazlar, Yörükler, Varsaklar, Çiğiller, :Musallahlılar, Koçu Babalılar, Çeritler*, Berikan Yay., Ankara: 2007, s. 102

²¹⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yay., Ankara: 2006. s. 105

²¹⁸ Ergüder, Agt., s. 281

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. DEĞERLENDİRME

Halk; aynı dili konuşan benzer yaşama alışkanlıklarını sürdüren gelenek ve göreneklerle birbirlerine bağlı ilişkileri, birinci ortak bir tarihi olan homojen toplum kesimidir.

Bilim; toplum denilen varlığın zaman içerisinde çevresindeki eşya ve şeylerle olan ilişkilerinden doğan anonim karakterli maddi ve manevi hayatı çevreleyen her türlü yaratılmış ve sistemleşmiş kurumlardır.

Folklor: Bir toplumun halk kültürüne ait maddi ve manevi kültürlerini araştırıp usulüne göre tespit ve bunlarla ilgili olarak geleneksel sonuç ve kurallar bütünüdür. Şöyle ki; folklorun amacı insanların binlerce yıldan beri biriktirip getirdiği ve onların yaşantılarını sürdüren ve bugünde halk tabakaları arasında yaşayan bilgileri araştıran, inceleyip değerlendirdikten sonra bölgesel kültürlerden ulusal kültürlere öğeler aktarmak suretiyle onları kuvvetlendirmek ve dolayısıyla insanlık kültürüne katkıda bulunmaktır. Folklor kapsamında iki temel öge bulunmaktadır.

Maddi Hayat Kültürü: Maddi hayat ögesi toplumun tabiat olaylarına yaklaşımını tabiatla mücadelesinin ona hâkim olma ve ondan faydalanma savaşında bulunduğu ilkel teknik, fen ve bilim anlaşılmaktadır. Elde edilen maddi hayata ait bilgiler babadan oğula, ustadan çırağa ve kulaktan kulağa olmak üzere nesilden nesile aktarılaraq anonim mahsuller olarak varlıkları devam ettirirler.

Manevi Hayat Kültürü: Manevi hayat ögesi açısından bakıldığında folklor, gelenekler bilimidir denilebilir. Çünkü bir toplulukta kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları alışkanlıklar, bilgiler, töreler ve davranışlar bütünü ile gelenek kavramı içerisinde yer alır.

Folklor; halkın geleneğine bağlı maddi ve manevi kültürünü kendine özgü metotlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bir bilimdir.

Folklorun inceleme alanı halk kültürüdür. Halk kavramı siyasi ve ideolojik görüşlere göre farklı değerlendirilmektedir. Folklorculara göre halk, ortak sosyal ve kültürel özellikleri bulunan insan topluluğudur.²¹⁹

Bir topluma ait folklorik özellik taşıyan dini, felsefi ve psikolojik her türlü düşüncenin ürünü olan unsurlar, o toplumun birer parçasıdır. Toplamların kendine has karakteristik özelliklerini yansıtan eserler olarak günümüze kadar ulaşan halk inançları, üzerinde yaşadığımız topraklar üzerinde uygarlıklar kurmuş milletlerin kendileri ve yaşamları hakkında önemli bilgiler veren, iklim şartlarına uygun olarak değişme ve gelişmeler gösteren, belirli kültürlerin özelliklerini yansıtan bir olgudur. Bir toplumun kültürel zenginliklerinin bir bölümünü oluşturan ve geçmişten geleceğe doğru geleneklerin devamını sağlayan halk inançları, ait oldukları ulusların özelliklerine sahip bulunmaktadır.

Halk inançları deyimi toplum tarafından kabul edilmiş ilâhî bir dinin bilinen hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılan, itibar gören ve bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Halk arasında yaygın olan toplumsal kabullenmeler, benimsemeler, âdet-gelenek olarak varlığını sürdüren bir takım folklorik uygulama ve pratikler halk inançları şeklinde adlandırılmaktadır. Halk inançları, hayatın hemen hemen her ünitesinde yer almıştır. Teknik gelişmelerden evlenme, doğum, ölüm, sosyal hayattaki her türlü etkinliklere kadar benimsenen halk inançları vardır.

Dinen yasaklanmış ve dine ters düşen inançların halk arasında yaşatılması; eski inanç, kültür, örf, âdet ve folklorun tesirine bağlanabilir

Halk inançları muhtelif çıkış noktalarından hareketle izah edilmektedir. Halk bilimcilerin çoğunluğu, halk inançlarını gelenek ve göreneklerin bir ürünü olarak tanımlamaktadır. Buna göre halk, bazı uygulamalarının olumlu sonuçlarını almış, zamanla bu uygulamaların yararına inanmış ve böylece halk inançları doğmuştur. Halk inançları halkın arasında yaşamakta olan, tamamen din içerikli olmayan ve dinin tamamen de dışında olmayan, yakın coğrafî ve tarihî çevrenin dinlerinden de az çok etkilenmiş bulunan, zaman zaman kapsamına hurafeler de alabilen bir inanç yapılanmasıdır. Halk inançları; halk kültürünün, sağaltma,

²¹⁹ <http://hoy.erciyes.edu.tr/halkbilimi.htm> (E.T. 15.06.2010)

beslenme, oyunlar, sözlü edebiyat ve benzeri alanları ile ilgili iken el sanatları ile de ilgilidirler.

Kars yöresinde geleneksel kültür zenginliği coğrafi konumundan dolayı oldukça zengindir. Tarihin bilinen en eski ticaret geçitlerinden birine Ahıska'ya sınır olması bunun sebebi sayılabilir. Kökleri Orta Asya'ya kadar uzanan büyük Türk Uygarlığının burada ki temsilcileri kültürel birikimlerini de bu bölgeye getirmiş ve buradan beslendiği kaynaklar ile birikimlerini yeniden harmanlayarak yeni bir anlayışla kendisine çevresine ve ulaşabildiği tüm kültür ocaklarına iletmiştir. Bölgede ki tüm kaynakların yoğrulması ile yeni bir kültürel anlayış zengin ve geniş bir alana yayılmıştır.

Halk inançlarının bir yansıması olan dokumalar, kullanım amaçlarına ve kullanıldıkları yerlere göre sınıflandırılmış ve kendine özgü karakteristik bir kimlik kazanmışlardır. Dokuma yapan kişi bilgi, beceri ve öğretilerini harmanlayarak; iç dünyasını çevreye yansıtmıştır. Yapılan tez çalışması ile Kars ve çevresinde yaygın olan halk inanışlarının dokumalara yansıması araştırıldı. Bu konu üzerinde önemli çalışmalar yürüten Dr. Yaşar Kalafat'ın yaptığı çalışmalar ışığında halk inanışlarının dokumalar üzerindeki motiflere tesiri açıkça ortaya konuldu.

Geçmişten günümüze kadar kültürel unsurların araştırılarak gelecek kuşaklara aktarılması gerekir. Bu nedenle saha çalışmaları yapıp, araştırılıp incelenerek yayınlar yapılmalı ve böylece yeni kuşaklara tanıtılması ve aktarılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anadol, C., Abbaslı, N., Abbasova, F., *Türk Kültür Ve Medeniyeti*, İstanbul; Bilge Karınca Yay., 2002.
- Arslanoğlu, İ., “Kültür ve Medeniyet Kavramları”; Will Duran, *Medeniyetin Temelleri*, “Çev: Nejat Muallimoğlu”. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1978.
- Ateş, M., *Mitolojiler, Semboller ve Halılar (Koç Boynuzu - Elibelinde)*, Symbol Yayıncılık İstanbul: 1996.
- Aytaç, S., “Yağcıbedir Yörük Halıları”, *Sanatsal Mozaik*, Aralık 1995, Yıl 1, S. 4, s. 58.
- Batari, F., “Osmanlı halılarında Kuş Deseninin Kaynağı Ve Gelişimi” *Sanat Dünyamız*, s. 32, İstanbul: 1985.
- Belli, O., “12000 Yıllık Kent: KARS” *Kars Ardahan Iğdır Kalkınma Vakfı Dergisi: KARS*, İstanbul: 2010, S.1, s. 35.
- Bilgin; Ü., “XIX. Yüzyıl Seccadeleri”, *Sanat Dünyamız*, Yıl 6, Sayı 17, Yapı ve Kredi Bankası Yayını, İstanbul: 1979.
- Bingöl, A. “En Eski Çağlardan Urartu’nun Yıkılışına Kadar Kars ve Çevresi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, (2003).
- Çeltikçi, O., "Yaşar Kalafat'ın Türk kültürüne ait çalışmaları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SDÜSBE, (2006).
- Çoruhlu, Y., “Türk Sanatında Görülen Hayvan Figürlerine Gök ve Yer Sembolizmi Açısından Bir Bakış”, *Uluslararası III. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri* 25-29 Eylül 1993,C.I Ankara 1999.
- Durul, Y., “Anadolu Kilim Dokumalarında Amankız veya Elibelinde Kız Motifleri”, *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, İzmir: 1984.
- Durul, Y., “Anadolu kilimlerinin Teşhisi ve İmler”, *I.Milletlerarası Türk Folklor Sempozyum Bildiriler*, Ankara: 1974.
- Durul, Y., “Halı ve Kilimlerde Kız Motifleri”, *TED*, Ankara: 1956.
- Durul, Y., “Kilim Motifleri Üzerine Araştırma”, *Sanat Dünyamız*, İstanbul: 1984, ss. 128-130.
- Durul, Y., “Türkmen Kilimleri”, *Sanat Dünyamız*, İstanbul: 1979 Yıl 6, S. 16, ss. 20-21.
- E.W.F.Tomlin, “Kültür nedir?”, *Türk Yurdu Mecmuası*, 275, 7(10), (1959).

- Elçin, Şükrü., *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, C.II., Ankara: 1997, s. 529.
- Erbek, G., “Anadolu motifleri Sergisi”, *İzmir Alman kültür Merkezi*, İzmir: 1986.
- Erbek, G., “Hayat Ağacı Motifi 2”, *Antika*, Yıl 2, S. 16, İstanbul:1986.
- Ergüder, A. A., "Kars Yöresi Düz Dokumaları", (Yayınlanmamış Doktora Tezi) ,AÜSBE, (2009).
- Ermetin, Ş., “Halı Kilimlerde Ön-Türkçe Tamgalar”, *Töre Dergisi*, S. 2, İstanbul: 2001, s. 39.
- Ersoylu, H., “Türk Dünyasının Folklor ve Etnografyasında Süs Unsuru Olarak Kullanılan Bazı Kuşlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 2, s. 8, 10/1980
- Gökarp, Z., *Terbiyenin Sosyal ve kültürel Temelleri*, Haz.: Rıza Karda, İstanbul, 1973.
- Gökbuget, M., “Anadolu’da Göz ve Nazar Geleneği ve Bununla İlgili Pratiklerin Dokumalarda Uygulanması”, *I. Uluslararası El Sanatları Sempozyumu*, İzmir: 1984.
- Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, II. Baskı, İş Bankası Yay. Ankara: 1988.
- Gönül, M., “Eski Türk Halılarında Hayvan Motifleri”, *Mensucat Meslek Dergisi*, Yıl 16, S. 4, 1965.
- Görgünay, Kırcioğlu, N., *Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Türksoy Yay., Ankara: 1995.
- Gündoğdu, H., “XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubun Yansıması”. *XIII. Türk Sanatları Kongresi*, Budapeşte: 02-08 Eylül 2007.
- Haçerlioğlu, O., *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1997.
- <http://www.yasarkalafat.info/> (E.T. 16.03.2010).
- Kalafat, Y., “Eski Türk İnançları Kars Yöresindeki İzleri” *4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, KBHKAGM Yay., Ankara: 4 (1992).
- Kalafat, Y., “Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi”, *Milli Folklor*, Kış 1999, S. 44.

- Kalafat, Y., “Vizyon– Misyon ve Günümüzün Bazı Kültürel Meselleri”
<http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=news&w=1.>, Yazılar.
 Ankara, 2006. (E.T. 16.03.2010).
- Kalafat, Y., *Abay’ın 150.Yılında İpek Yolu Güzergâhları Bayır – Bucak/ Nahçıvan/ Türkmenistan/ Kırgızistan / Kazakistan / Özbekistan/ Kuzey Afganistan (Güney Türkistan)*, Ankara: Ecdat Yay., 1997.
- Kalafat, Y., *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Ablaclar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri*, Berikan Yay., Ankara: 2006.
- Kalafat, Y., *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları IX-X, Makedonlar, Arnavutlar, Torbeşler, Çingeneler, Türkmen-i Sahra, Lazlar, Yörükler, Varsaklar, Çiğiller, Musallahlılar, Koçu Babahlılar, Çeritler*, Berikan Yay., Ankara: 2007.
- Kalafat, Y., *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları IX-X, Makedonlar, Arnavutlar, Torbeşler, Çingeneler, Türkmen-i Sahra, Lazlar, Yörükler, Varsaklar, Çiğiller, :Musallahlılar, Koçu Babahlılar, Çeritler*, Berikan Yay., Ankara: 2007.
- Kalafat, Y., *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kıpçaklar, Abdallar, Amucalılar, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısaslılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karırlılar, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar*, Berikan Yay., Ankara: 2006.
- Kalafat, Y., *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk inançları VII, Afganistan, Tacikistan, Özbekistan Türkmenistan, Karakalpakistan, Nahçıvan/Azərbaycan, Kuzey Kafkasya/ Dağıstan, Türkmeneli/ Irak, Suriye, Anadolu, Makedonya, Türkmen-i Sahra/ İran, Alaysa/ Kıbrıs, Batı Trakya-Rodos/Yunanistan Türkmenleri*, Berikan Yay., Ankara: 2007.

- Kalafat, Y., *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları VIII, Türk Devletleri Kültü Tarihi*, Berikan Yay., Ankara: 2007.
- Kalafat, Y., *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısashılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karirliler, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar*, Berikan Yay., Ankara: 2006.
- Kalafat, Y., *Dedem Korkut Ak Koyunlu Coğrafyası*, Berikan Yay., Ankara: 2008.
- Kalafat, Y., *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzler*, Ebabil Yayıncılık, Ankara: 2006.
- Kalafat, Y., *Halk İnançlarından Mitolojiye-1*, Berikan Yay., Ankara: 2009.
- Kalafat, Y., *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Berikan Yay., Ankara: 1996.
- Kalafat, Y., *Kodlar Kültler I: Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Berikan Yay., Ankara: 2009.
- Kalafat, Y., *Türk Halk Tefekküründe Kurt 2, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Berikan Yay., Ankara: 2009.
- Kalafat, Y., *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Dedem Korkut Aşağı Eller*, Berikan Yay., Ankara: 2008.
- Kalafat, Y., *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt*, Lalazer Kitabevi, Ankara: 2007.
- Kalafat, Y., *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Bekrikan Yay. Ankara: 2008.
- Karadağ, M., ve Kaya, A., *Halk Bilimine Giriş*, Akademi Dergisi Yayınları No:1, Balıkesir:1995.
- Karahan, R., “Konya Müzelerinde Bulunan Kilimler”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), SÜSBE (1992).
- Karamağaralı, B., “Türk Folklorunda Kurt Üzerine”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirisi, C. V, Ankara 1987
- Ketin, İ., “Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış”, İstanbul, 1983
- Kırzioğlu, N., *Doğu yöresi Halıları*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: 1978.

- Koçman, A., “Yukarı Kura Nehri Havzasının Fiziksel Coğrafyası”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜFEFCB, (1979).
- Koşar, Ş., “Kırkitli Dokumalarda Türkmen Aynası Motifi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: 1999.
- Leloğlu, Ünal, S., “Anadolu Türk Sanatında Natürmort Benzeri Düzenlemeler ve Türk Halı Seccadelerindeki Yankıları”, *Erdem (Halı Özel sayısı 3)*, Atatürk Kültür Merkezi Yay.,C. 10., S.30.
- Öney, G., “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı kartal”, Malazgirt Armağanı, Ankara: 1972
- Öney, G., “Artuklu Devrinden Bir Hayat Ağacı Kabartması Hakkında”, *Vakıflar Dergisi 7*, İstanbul 1968
- Özön M. N., *Osmanlıca/Türkçe Sözlük*, İnkılâp Kitabevi. İstanbul: 2008
- Parlak, T., Ergüder, A.A., Bardız Kilimciliği, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum: 2010
- Parlak, T., Erzurum ve Çevre Kazaları Doğal Boya Potansiyelinin Tespiti Projesi, Erzurum:1997
- Parlak, T., Erzurum ve Çevresinde Oltu Taşı ve Kuyumculuk Sanatı, Ankara:2001
- Parlak, T., Geleneksel Kazak Halı Sanatı ve Tika Aral bölgesi El Halıcılığını Geliştirme Projesi, Ankara: 2002,
- Parlak, T., Kazak Oyu- Örnekleri, Kızılıorda: 2000
- Parlak, T., "Oltu Ve Çevresinde Doğal Boyacılık" , Oltu'nun Sesi, Oltu:1985
- Parlak, T., Oltu ve Köylerinde Bardız Kilimciliği, Ankara: 2002
- Parlak, T., Tufandan Turan Denizine Turan Denizinden Bugüne Aral'ın Sırları, Bakü:2005
- Parlak, T., Turan Yolunda Aral'ın Sırları, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara: 2007
- Parlak, T., XIX.-XX. Yüzyılların Başlarında Azerbaycan Sanatı, Ankara: 2002
- Saffet, M., “Kültür İnkılabı”, *Ülkü Mecmuası*, 1(5), 6, (1933)
- Sevindi, C., “Sarıkamış'ın Coğrafi Etüdü”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, (1999)

- Sürür, A., “Türk Tekstil Sanatında Kuş Motifi ve Tekstil Sanatımızdaki Yeri”, 4. *Milletlerarası Türk halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. V, Ankara: 1992
- Sürür, A., “Türk Tekstil Sanatlarında Kuş Motifi”, 4. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, V. Cilt, Maddi kültür, 1992
- Taner, N., “Halk El Sanatlarında Nakışların Abecesi ve Halkbilimsel Özellikler”, *I. Uluslararası El Sanatları Sempozyumu*, İzmir: 1984, s. 286
- Tarcan, H., *Tarihin Başladığı Ön-Türk Uygarlığı Resmi Tarihinin Çöküşü*, Töre Yayın Grubu, İstanbul: 2003
- Topaloğlu, Y., “Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Urartu’nun Tarihi Mirası (Kalıntıları) Ve Arkeolojik Verileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, (2009).
- Turani, A., *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: 1976
- Türkdoğan, O., *Milli Kimliğin Yükselişi*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul: 1999.
- Uzun, S., “Kağızman ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜFEFCB, (1991).
- Yılmaz, Ö., “Horasan-Sarıkamış Arasındaki Aras Nehri Havzasının Fiziki ve Tatbiki Fiziki Coğrafyası”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜFEFCB (1984).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	İbrahim Mustafa Vuslat Noyan GÜVEN
Doğum Yeri ve Tarihi	Horasan 22.10.1973
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	Sergiler: Kişisel Sergiler 1- 2002 Sokak Sergisi Kemer ANTALYA 2- 2-14 Mayıs 2005 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi ANKARA Karma Sergiler 1- 23 Mayıs 2001 C.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Açılış Sergisi SİVAS 2- 22 Haziran 2001 Atatürk Kongre ve Etnoğrafya Müzesi Bahçesi Öğretim Elemanları Karma Sergisi SİVAS 3- 08 Mart 2002 C.Ü. Kültür Merkezi Öğretim Elemanları Karma Sergisi SİVAS 4- 15-24 Mayıs 2002 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 10. Yıl Etkinliği “Dünden Bu Güne Geleneksel Türk El Sanatları” Sergisi ÇANAKKALE 5- 20-26 Mayıs 2002 Sivas Valiliği “Sivas Sanatçıları Karma Sergisi” Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatçılar Merkezi ANKARA 6- 03-09 Haziran 2002 Sivas Valiliği “Sivas Sanatçıları Karma Sergisi” İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Metro Tanıtım Merkezi İSTANBUL 7- 2003 C.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanları Karma Sergisi C.Ü.Kültür Merkezi SİVAS 8- 2004 C.Ü. GSF Öğretim Elemanları

	Karma Sergi Sivas Valiliği Sivas Kültür ve Sanat Evi SİVAS 9- 17-26 Eylül 2005 “I. Uluslar Arası Katılımlı Melita’dan Battalgazi’ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri” kapsamında “Kervansaray Buluşması” sergisi MALATYA 10- 16 – 18 Kasım 2006 “ Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sergisi ” İZMİR 11- 10-15 Haziran 2006 20. Uluslararası Ercişli Emrah ve Selvi Kültür-Sanat Festivali Kapsamında I. Erciş Sanat Sempozyumu ERÇİŞ / VAN 12- 16-25 Eylül 2006 “II. Uluslar Arası Katılımlı Melita’dan Battalgazi’ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri” kapsamında “Kervansaray Buluşması II” sergisi MALATYA 13- 22- 27 Ekim 2007 Yol Sergileri Sanat Projesi I. Durak Kayseri Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Zafer Bayburtluoğlu Sergi Salonu KAYSERİ 14- 30 Ekim - 02 Kasım 2007 Yol Sergileri Sanat Projesi II. Durak Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Kültür Merkezi Sergi Salonu SİVAS 15- 05 - 12 Kasım 2007 Yol Sergileri Sanat Projesi III. Durak T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Devlet Güzel Sanatlar Galerisi ERZURUM 16- 19 - 29 Kasım 2007 Yol Sergileri Sanat Projesi IV. Durak Kars Belediyesi Kültür Merkezi Sanat Galerisi KARS 17- 03 -14 Aralık 2007 Yol Sergileri Sanat Projesi IV. Durak Eskişehir Vestel Sanat Galerisi EŞKİŞEHİR. 18- 18-30 Aralık 2007 Yol Sergileri Sanat Projesi Final Sergisi Çağdaş Sanatlar Merkezi ANKARA 19- 20-24 Mayıs 2009 II. Uluslararası Türk Şöleni, Türk Mitolojisi Sergisi A.Ü. Sanat Galerisi ERZURUM 20- 25 – 30 Haziran 2009 “FESTİVAN” Van Gölü Uluslararası Gençlik ve Kültür Festivali VAN 21- 02- 05 Aralık 2009 “ BULUŞMA I” Türkiye Sanatı Etkinlik Grubu Sivas
--	--

	Karma Sergi ve Konseri SİVAS 22- 22-25 Aralık 2009 “Gravür Sergisi” C.Ü. Kültür Merkezi SİVAS 23- 07-14 Ocak 2010 “İmge Sanat Grubu Resim Sergisi” Halk Eğitim Merkezi Sergi Salonu AĞRI 24- 21-Mayıs 2010 Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrencileri “SANAT” Etkinliği Sergisi, A.Ü.Güzel Sanatlar Fakültesi sergi alanları, ERZURUM Yürütüğü Etkinlikler: 1 - Proje Koordinatörü “02- 05 Aralık 2009 “ BULUŞMA I” Türkiye Sanatı Etkinlik Grubu Sivas Karma Sergi ve Konseri” SİVAS Yayınlar: 1- ASLAN, A., GÜVEN, N., KARAGÖZ, Y., “WOOL DYINNG PROPERTIES OF SOME LICHENS FORM GİRESUN REGION” GAZİ ÜNİVERSİTESİ ECZACILIK FAKÜLTESİ DERGİSİ - JOURNAL OF FACULTY OF PHARMANCY OF GAZİ UNIVERSITY ISSN : 1015-9592, 20(2),95-100(2003) Tasarım ve Uygulama Çalışmaları: 1- 2003 Cumhuriyet Üniversitesi Tanıtım amaçlı “Kitap Ayracı” tasarım ve uygulama çalışması 2- 2004 C.Ü G.S.F. Tanıtım katalogu tasarım ve uygulama çalışması 3- 2004 C.Ü G.S.F. Tanıtım amaçlı “Kitap Ayracı” tasarım ve uygulama çalışması 4- 2004 C.Ü G.S.F. Özel Yetenek Sınavı tanıtım afişi ve sınav kılavuzu grafik ve bilgisayarlı uygulama çalışması 5- 2004 C.Ü G.S.F. “I. ULUSLAR ARASI TAŞ HEYKEL SEMPOZYUMU” Tanıtım Çalışmaları. (Afiş, davetiye, broşür, dosya grafik tasarımı ve bilg. uygulama) 6- 2005 C.Ü G.S.F. Özel Yetenek Sınavı tanıtım afişi ve sınav kılavuzu grafik ve bilgisayarlı uygulama çalışması 7- 2006 C.Ü G.S.F. “II. ULUSLAR ARASI TAŞ HEYKEL SEMPOZYUMU” Tanıtım Çalışmaları (Afiş, davetiye, dosya grafik tasarımı ve bilg.
--	--

	uygulama) 8- 2006 C.Ü G.S.F. Özel Yetenek Sınavı tanıtım afişi ve sınav kılavuzu grafik ve bilgisayarlı uygulama çalışması 9- 2007 C.Ü G.S.F. “I. ULUSLAR ARASI TAŞ HEYKEL SEMPOZYUMU” Tanıtım Kataloğu grafik ve bilg. Uygulama çalışması. 10- 2007 C.Ü G.S.F. “II. ULUSLAR ARASI TAŞ HEYKEL SEMPOZYUMU” Tanıtım Kataloğu grafik ve bilg. Uygulama çalışması.
İş Deneyimi	
Stajlar	---
Projeler	“Ardahan Ve Çevresindeki Havlı ve Düz Dokumaların Tespiti ve Araştırılması.” Erzurum / OLTU BAP NO: 2007/ 207
Çalıştığı Kurumlar	Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
İletişim	
E-Posta Adresi	: noyan35@gmail.com
Tarih	: 22/06/2010